Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Koulutus

Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:9

Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:9

Opetus- ja kulttuuriministeriö • Korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osasto • 2012

Undervisnings- och kulturministeriet • Högskole- och forskningspolitiska avdelningen • 2012

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut

ISBN 978-952-263-145-9 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0335 (Online)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/
Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:9

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetus- ja kulttuuriministeriö

Julkaisun päivämäärä
7.5.2012

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)
Ruotsin kielen opetuksen kehittämisryhmä

Puheenjohtaja: ylijohtaja Anita Lehikoinen
Sihteerit: Erikoistutkija Sari Pöyhönen ja ylitarkastaja Johanna Moisio

Julkaisun laji Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä

Toimeksiantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö

Toimielimen asettamispvm 31.3.2011

Dnro 8/040/2011

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)
Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä
(Funktionell svenska – utgångspunkter för att utveckla undervisningen i svenska som det andra inhemska språket)

Julkaisun osat Muistio + liite

Tiivistelmä

Työryhmä asetettiin arvioimaan ruotsin kielen opetuksen laajuutta ja opetusjärjestelyitä eri koulutusasteilla ja selvittämään eri vaihtoehdot ruotsin kielen opetuksen järjestämiseksi perusopetuksessa. Lisäksi työryhmää pyydettiin tekemään ehdotukset ruotsin kielen opetuksen ja oppimisen parantamiseksi kaikilla koulutusasteilla sekä kielellisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi.

Ruotsin kielen osaamisen heikentyminen johtuu useasta syystä. Ruotsin opinnot ovat vähentyneet ja yksipuolistuneet perusopetuksessa. Vuonna 2010 oppilaista 89,9 prosenttia opiskeli ruotsia B1-kielenä ja 8,3 prosenttia A1- ja A2-kielenä. B1-oppimäärän laajuus on laskenut puoleen 1970-lukuun verrattuna. Ylioppilastutkinnon rakenneuudistuksen jälkeen toisesta kotimaisesta tuli vapaaehtoinen aine ylioppilaskokeissa vuonna 2004. Kirjoittajien määrä on tämän päätöksen jälkeen laskenut siten, että vuonna 2009 ruotsin valinneita oli enää 68 prosenttia. Alueellisia ja sukupuolittuneita eroja ruotsin valitsemisessa kirjoitettavaksi aineeksi on niin ikään havaittavissa.

Nämä rakenteelliset ja määrälliset muutokset vaikuttavat ruotsin kielikoulutuksen laatuun, eikä ruotsin opintojen jatkumo varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen nykyisillä resursseilla ja käytänteillä toteudu. Ruotsin oppimistulokset eivät ole tyydyttäviä, ja sukupuolten väliset osaamis- ja asennoitumiserot näyttävät kasvavan.

Erityisen kriittisiä ovat nivelvaiheet perusopetuksesta toiselle asteelle ja korkeakouluihin. Nykytilanne alemmilla asteilla on johtanut siihen, että korkeakoulut joutuvat paikkaamaan puutteita ruotsin kielen taidossa, mikä entisestään vähentää korkeakoulujen resursseja kehittää opiskelijoiden osaamista muun muassa työelämän tarpeita varten.

Työryhmä pitää välttämättömänä tarkastella ruotsin kielen opetuksen kehittämistä kolmesta eri näkökulmasta. Nämä näkökulmat ovat *koulutusjatkumon periaatteen ja yhdenvertaisen oppimisen turvaaminen, opetussuunnitelmien ja -menetelmien kehittäminen ja maahanmuuttajien mahdollisuuksien kehittäminen* saavuttaa työelämässä tarvittava kielitaito ruotsin kielessä.

Työryhmän yksi keskeisimmistä johtopäätöksistä on, että ruotsin kielen opintojen aloitus peruskoulun seitsemänneltä luokalta on monella tapaa ongelmallinen ajankohta. Tästä syystä työryhmä pitää tärkeänä, että ruotsin aloituksen ajankohtaa tarkastellaan jatkossa. Ruotsin kielen opetuksen kehittämiseen liittyvissä ehdotuksissa painotetaan opetussuunnitelmien ja opetusmenetelmien uudistamista sekä opettajankoulutuksen perus- ja täydennyskoulutuksen jatkumoa. Maahanmuuttajien osalta työryhmä totesi, että maahanmuuttajilla tulee olla yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet muun väestön kanssa.

Avainsanat
koulutus, ruotsi

Sarjan nimi ja numero Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:9

ISSN-L 1799-0327
1799-0335 (PDF)

ISBN
978-952-263-145-9 (PDF)

Kokonaissivumäärä 67

Kieli suomi

Hinta

Luottamuksellisuus julkinen

Jakaja -

Kustantaja Opetus- ja kulttuuriministeriö

Presentationsblad

Utgivare
Undervisnings- och kulturministeriet

Utgivningsdatum
7.5.2012

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare)

Ordförande: överdirektör Anita Lehikoinen

Sekreterar: Sari Pöyhönen och Johanna Moisio

Typ av publikation Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar

Uppdragsgivare Undervisnings- och kulturministeriet

Datum för tillsättande av 31.3.2011

Dnro 8/040/2011

Publikation (även den finska titeln) Funktionell svenska – utgångspunkter för att utveckla undervisningen i svenska som det andra inhemska språket (Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä)

Publikationens delar promemoria samt bilaga

Sammandrag

Arbetsgruppen tillsattes för att utvärdera omfattningen av undervisningen i svenska och undervisningsarrangemangen på olika utbildningsstadier samt för att reda ut olika möjligheter för hur undervisningen i svenska kan ordnas i den grundläggande utbildningen. Därtill ombads arbetsgruppen att komma med förslag på hur man kunde förbättra undervisningen och inlärningen av det svenska språket på alla utbildningsstadier samt hur den språkliga jämställdheten kan tryggas.

De svagare språkfärdigheterna i svenska språket beror på flera orsaker. Undervisningen i svenska har blivit mindre och mera ensidig i den grundläggande utbildningen. År 2010 studerade 89,9 procent av eleverna svenska som B1-språk och 8,3 procent som A1- och A2-språk. B1-lärokursen har till sin omfattning minskat med hälften jämfört med 1970-talet. Efter reformen av studentexamen blev det andra inhemska språket ett frivilligt ämne i studentskrivningarna 2004. Detta beslut har lett till att antalet studenter som valt att skriva svenska sjunkit så att de 2009 uppgick till endast 68 procent. Det finns också regional variation och skillnader mellan könen när man ser på vem som väljer att skriva svenska.

Dessa ändringar i struktur och mängd inverkar på kvaliteten på språkutbildningen och kontinuum av studierna i svenska från småbarnsfostran till vuxenutbildning förverkligas inte med de nuvarande resurserna och förfaringssätten. Inlärningsresultaten i svenska är inte tillfredsställande och skillnaderna mellan könen vad gäller kunnande och attityder verkar öka.

Särskilt kritiska är övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet och högskolor. Den nuvarande situationen på de lägre stadierna har lett till att högskolorna är tvungna att åtgärda bristerna i kunskaperna i svenska, vilket i sin tur leder till att högskolornas resurser för att utveckla de studerandes färdigheter bland annat för behoven i arbetslivet blir ännu mindre.

Arbetsgruppen anser att det är absolut nödvändigt att granska hur undervisningen i svenska språket utvecklas ur tre olika synvinklar. Dessa synvinklar är *principerna för utbildningskontinuum och tryggande av jämställt lärande, utveckling av läroplaner och undervisningsmetoder* samt *utveckling av invandrares möjligheter att erhålla den nivå på språkkunskaper i svenska* som behövs för att klara sig i arbetslivet.

En av de centrala slutsatser som arbetsgruppen dragit är att det är en på många sätt problematisk tidpunkt att inleda studierna i svenska på sjunde klass. På grund av detta anser arbetsgruppen att det är viktigt att i fortsättningen granska tidpunkten för när studierna i svenska inleds. De förslag som gäller utveckling av undervisning i svenska betonar en revidering av läroplanerna och undervisningsmetoderna samt ett kontinuum i grund- och kompletteringsutbildningen i lärarutbildningen. Vad gäller invandrare, konstaterade arbetsgruppen att invandrare bör ha samma utbildningsmöjligheter som resten av befolkningen.

Nyckelord
utbildning, svenska

Seriens namn och nummer Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2012:9

ISSN-L 1799-0327
1799-0335 (Online)

ISBN
978-952-263-145-9 (PDF)

Sidoantal 67

Språk finska

Pris

Sekretessgrad offentlig

Distribution -

Förlag Undervisnings- och kulturministeriet

Description

Publisher
Ministry of Education and Culture, Finland

Date of publication
7.5.2012

Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary)

Chair: Anita Lehikoinen, Director General

Secretaries: Sari Pöyhönen and Johanna Moisio

Type of publication Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland

Contracted by Ministry of Education and Culture, Finland

Committee appointed on 31.3.2011

Dnro 8/040/2011

Name of publication
Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä
(Functional Swedish – Starting Points for Developing the Teaching of Swedish as the Second National Language of Finland)

Parts Report and Appendix

Abstract

A working group was appointed to assess the extent and teaching arrangements of the teaching of Swedish at different educational levels and to explore different alternatives for arranging the teaching of Swedish in basic education. In addition, the working group was asked to put forward proposals for improving the teaching and learning of Swedish at all levels and for ensuring language equality.

The decline in competence in the Swedish language is due to several reasons. The amount of Swedish studies has been reduced and the studies have become increasingly one-sided in basic education. In 2010, 89.9 percent of students in comprehensive school studied Swedish as their B1 language and 8.3 percent as their A1 and A2 language. The scope of the B1 syllabus has been reduced by half compared to the 1970s. After the structural reform of the matriculation examination, the test in the second national language was made optional in the matriculation examination in 2004. After this decision, the number of students opting to take the Swedish test in the matriculation examination has declined so that in 2009 the figure was just 68 percent. Regional and gendered differences can also be detected in opting to take the Swedish test as part of the matriculation examination.

These structural and quantitative changes impact the quality of language education in Swedish, and the continuum of Swedish studies from early childhood education to adult education is not realised with the current resources and practices. Learning outcomes in the Swedish language are not satisfactory, and gender-based differences in skills level and attitude appear to be increasing.

Particularly critical are transitions from basic education to secondary education and again to higher education. The current situation at lower educational levels has led to institutes of higher education having to patch up deficiencies in Swedish skills, which places an additional strain on their resources to develop the skills of the students for example with reference to the needs of working life.

The working group considers it necessary to explore the development of Swedish teaching from three different viewpoints. These viewpoints are ensuring the principle of the education continuum and equal learning, the development of curricula and teaching methods and the development of the opportunities of immigrants to achieve the skills in Swedish necessary in working life.

One of the most central conclusions of the working group is that starting Swedish studies on the seventh grade of comprehensive school is in many ways problematic. For this reason, the working group finds it important that the point at which pupils begin to study Swedish be re-evaluated in the future. Proposals to do with developing the teaching of Swedish emphasise the renewal of curricula and teaching methods and a continuum between basic and continuing teacher education. With reference to immigrants, the working group stated that immigrants must have equal opportunities for education compared to the rest of the population.

Name and number of series Reports of the Ministry of Education and Culture, Finland 2012:9

ISSN-L 1799-0327
1799-0335 (Online)

ISBN
978-952-263-145-9 (PDF)

Number of pages 67

Language Finnish

Price

Degree of confidentiality public

Distributed by -

Published by Ministry of Education and Culture, Finland

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 31.3.2011 ruotsin kielen opetuksen kehittämisryhmän 31.5.2012 päättyväksi toimikaudeksi.

Ryhmän tehtävänä oli:

- arvioida ruotsin kielen opetuksen laajuutta ja opetusjärjestelyitä eri koulutusasteilla perustuslain ja kielilain määrittelemien ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta,
- selvittää eri vaihtoehdot ruotsin kielen opetuksen järjestämiseksi perusopetuksessa,
- tehdä ehdotuksia ruotsin kielen opetuksen ja oppimisen parantamiseksi kaikilla koulutusasteilla sekä
- tehdä edellisiin tehtäviin liittyen muita tarvittavia ehdotuksia kielellisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi.

Työryhmän puheenjohtajana toimi 27.9.2011 asti ylijohtaja Sakari Karjalainen ja tästä eteenpäin johtaja Anita Lehikoinen opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Työryhmän varapuheenjohtajana toimi johtaja Johanna Suurpää oikeusministeriöstä.

Ryhmään ovat kuuluneet seuraavat jäsenet. Suomen Lukiolaisten Liiton ja Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto Sakki ry:n puolesta 31.12.2011 saakka puheenjohtaja Valtteri Aine ja ajalla 1.1.2012–31.5.2012 tiedottaja Kaisu Suopanki, erityisasiantuntija Olavi Arra Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:sta, johtaja Johan Aura ja elokuusta 2011 lähtien tilalla johtaja Heidi Backman Opetushallituksesta, vähemmistövaltuutettu Eva Biaudet (lukuun ottamatta 1.11.2011–31.1.2012), puheenjohtaja Anna-Maja Henriksson ja elokuusta 2011 lähtien tilalla pääsihteeri Markus Österlund Folktingetistä, koulutuspoliittinen sihteeri Jarmo Kallunki ja elokuusta 2011 lähtien tilalla koulutuspoliittinen sihteeri Suvi Eriksson Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry:n ja Suomen ammattikorkeakouluopiskelijakuntien liitto SAMOK ry:n puolesta, kehittämispäällikkö Juha Karvonen Suomen Kuntaliitosta, vararehtori Christina Nygren-Landgärds Suomen yliopistot UNIFI ry:stä, rehtori Anneli Pirttilä Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto ARENE ry:stä, maahanmuuttojohtaja Kristina Stenman sisäasiainministeriöstä, johtaja Anita Lehikoinen, johtaja Eeva-Riitta Pirhonen ja johtaja Mika Tammilehto opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmän pysyvä asiantuntija on ollut ja raportin laadintaan osallistunut erikoistutkija Sari Pöyhönen Jyväskylän yliopiston Soveltavan kielentutkimuksen keskuksesta. Asiantuntijana työskentelyyn on osallistunut myös pääsihteeri Paulina Tallroth Valtioneuvoston kansliasta vuonna 2012. Työryhmän sihteerinä on toiminut ylitarkastaja Johanna Moisio opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmä kokoontui 10 kertaa. Työryhmä on kuullut työnsä aikana useita asiantuntijoita. Työryhmän kokouksissa kuultavina ovat olleet kielikoulutuskeskuksen johtaja Taina Juurakko-Paavola Hämeen ammattikorkeakoulusta, johtaja Ulla-Kristiina Tuomi ja lehtori Ullamaija Fiilin Helsingin yliopistosta, opetusneuvos Leena Nissilä Opetushallituksesta, Suomen kieltenopettajien liitto SUKOL ry:n puheenjohtaja Kari Jukarainen ja Suomen ruotsinopettajat ry:n puheenjohtaja Sisko Harkoma. Lisäksi raporttiluonnosta ovat kommentoineet yliopistotutkija Karita Mård-Miettinen Jyväskylän yliopistosta, kielikoulutuskeskuksen johtaja Taina Juurakko-Paavola Hämeen ammattikorkeakoulusta, professori Ritva Kantelinen Itä-Suomen yliopistosta, johtaja Peppi Taalas Jyväskylän yliopistosta ja lukuisa joukko asiantuntijoita valtion hallinnosta.

Työryhmä teetti työnsä tueksi kaksi erillistä kyselyä. Ensimmäinen toteutettiin oikeusministeriön Otakantaa.fi -palvelun kautta 1.8.–15.8.2011. Foorumilla kysyttiin, miten ruotsin kielen opetusta ja oppimista toisena kotimaisena kielenä voitaisiin kehittää, kerrotaanko kielitaitovaatimuksista riittävästi eri koulutusasteilla tai mikä merkitys kielitaitovaatimuksilla on ruotsin kielen oppimisen motivaation kannalta. Keskustelu oli varsin vilkasta ja kommentteja julkaistiin yhteensä 289 kappaletta. Kommentit ovat luettavissa kokonaisuudessaan Otakantaa.fi -foorumin arkistossa. Toinen kysely toteutettiin alkuvuodesta 2012 opetus- ja kulttuuriministeriöstä ammatillisen koulutuksen järjestäjille. Kyselyllä oli tarkoitus selvittää ruotsin kielen opetuksen tilannetta suomenkielisessä tutkintoon johtavassa opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa lukuvuonna 2010–2011. Nykytilaa ammatillisessa koulutuksessa haluttiin selvittää erityisesti sen osalta, onko edelleen harvinaista, että ammatillisessa peruskoulutuksessa järjestetään valinnaisia ruotsin kursseja.

Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä jättää kunnioittaen loppuraporttinsa opetus- ja kulttuuriministeriölle.

Helsingissä 7. päivänä toukokuuta 2012

Anita Lehikoinen

Johanna Suurpää

Olavi Arra

Heidi Backman

Eva Biaudet

Suvi Eriksson

Juha Karvonen

Christina Nygren-Landgärds

Eeva-Riitta Pirhonen

Anneli Pirttilä

Sari Pöyhönen

Kristina Stenman

Kaisu Suopanki
psta Aleksej Fedotov

Mika Tammilehto

Markus Österlund

Sisältö

1 Johdanto 9

I OSA. NYKYTILA 11

2 Kielellisten oikeuksien lähtökohdat Suomen lainsäädännössä ja kansainvälisissä velvoitteissa 11

3 Ruotsin kielen tarve ja käyttö työelämässä 15

4 Koulutussektorin lainsäädäntö ja ruotsin kielen opetus 19

Esiopetus 19

Perusopetus 20

Lukiokoulutus 21

Ammatillinen peruskoulutus: ammatilliset perustutkinnot 23

Ammatillinen lisäkoulutus: ammatti- ja erikoisammattitutkinnot 25

Ammattikorkeakoulut ja yliopistot 26

5 Ruotsin opetuksen laajuus, opetusjärjestelyt ja oppimistulokset eri koulutusasteilla 27

Yhteenveto: ruotsin opetuksen laajuus, opetusjärjestelyt ja oppimistulokset eri koulutusasteilla 39

6 Asenteet ja motivaatio ruotsin kielen oppimisessa 40

Yhteenveto: asenteet ja motivaatio ruotsin kielen oppimisessa 46

7 Maahanmuuttajien ruotsin kielen opetus 47

Yhteenveto: maahanmuuttajien ruotsin kielen opetus 51

8 Ruotsin kielen opettajien koulutus 52

II OSA. JOHTOPÄÄTÖKSET 56

9 Työryhmän ehdotukset ruotsin kielen osaamisen kehittämiseksi 58

Lähteet 61

Liite. Ruotsin oppijan polku ja kielikoulutuksen jatkumo 67

1 Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti ruotsin kielen opetuksen kehittämisryhmän 31.3.2011 arvioimaan ruotsin kielen opetuksen laajuutta ja opetusjärjestelyitä eri koulutusasteilla, selvittämään eri vaihtoehdot ruotsin kielen opetuksen järjestämiseksi perusopetuksessa ja tekemään ehdotukset ruotsin kielen opetuksen ja oppimisen parantamiseksi. Työryhmän määräajaksi asetettiin 31.5.2012. Taustana oli valtioneuvoston vuoden 2009 kielikertomus, jonka mukaan kielten oppiminen on vähentynyt kouluissa. Riittämättömät ruotsin kielen opinnot kaikilla koulutusasteilla ovat johtamassa siihen, että kielilainsäädännön toteuttamisedellytykset ovat yhä harvempien kielitaitoisten yksilöiden harteilla. Ruotsinkieliset oppilaat aloittavat suomen kielen opintonsa aikaisemmin kuin suomenkieliset aloittavat ruotsin kielen opintonsa. Suomenkieliset oppilaat aloittavat ruotsin kielen opintonsa yleensä vasta sen tullessa kaikille yhteiseksi oppiaineeksi 7. luokalla. Tähän vaikuttavat kuntien kieliohjelmat, sillä harvat kunnat tarjoavat mahdollisuuden ruotsin kielen opintojen aikaisempaan aloittamiseen. Myös silloin kun tämä mahdollisuus on tarjolla, valitsevat suomenkieliset oppilaat harvoin ruotsin vapaaehtoiseksi, aikaisin aloitettavaksi kielekseen. Suomenkieliset oppilaat kirjoittavat myös yhä harvemmin ruotsin ylioppilaskirjoituksissa. Motivaatio ruotsin kielen oppimiseen näyttää kokonaisuudessaan vähentyneen. Riittämättömät ruotsin kielen opinnot perus- ja lukio-opetuksessa heijastuvat myös korkeakoulujen kieliopintoihin, joissa joudutaan paikkaamaan kielenopetuksen puutteita opiskelijoiden työelämän kieli- ja viestintätaidon kehittämisen sijaan.

Valtioneuvoston kielikertomus osoittaa, että kokonaisuudessaan kielellisten oikeuksien toteutumisessa on vielä kehitettävää. Viranomaisten keskuudessa on epätietoisuutta siitä, miten kielilainsäädäntöä sovelletaan. Myöskään virkamiehet eivät aina välttämättä tunne asiakkaidensa kielellisiä oikeuksia. Kielilainsäädäntöä on myös virheellisesti mielletty ruotsinkielisiä koskevana erityissääntelynä, vaikka kyseessä on perusoikeuksia täsmentävä lainsäädäntö. Viranomaiset suunnittelevat toimintaansa yleensä ainoastaan virka-alueensa enemmistökielellä eli useimmiten suomeksi. Myös henkilöstön rekrytoinnissa kielitaitoon kiinnitetään vaihtelevasti huomiota. Ruotsinkielisten kielellisistä oikeuksista huolehtiminen on käytännössä jätetty usein äidinkieleltään ruotsinkielisten vastuulle tehtävänkuvista riippumatta. Viranomaisten oma-aloitteinen kielellisistä oikeuksista huolehtiminen kangertelee etenkin silloin, kun enemmistön kieli viranomaisen alueella on suomi. Ruotsinkielisten oikeudet toteutuvat parhaiten Pohjanmaalla, kun taas Etelä-Suomessa palveluissa on paljon parannettavaa.

Perustuslakivaliokunnan mietinnön (PeVM 1/2010 vp) mukaan kielikertomus osoittaa, että tarvitaan pitkän tähtäimen toimenpiteitä turvaamaan sitä, että viranomaiset kykenevät myös

käytännössä tarjoamaan palveluja ruotsin kielellä. Yksi tällainen toimenpide voisi valiokunnan mukaan olla ruotsin kielen opetuksen resurssien lisääminen kaikilla koulutusasteilla.

Työryhmän toimeksiannossa todetaan, että toisaalta on yhä enemmän oppilaita ja opiskelijoita, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi tai ruotsi. Erityisesti niillä maahanmuuttajataustaisilla lapsilla, jotka tulevat suomalaisen oppivelvollisuuden piiriin peruskoulun viimeisinä vuosina, on huomattavia ongelmia opiskella molempia kansalliskieliä. Muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia onkin jouduttu vapauttamaan ruotsin kielen opiskelusta peruskoulussa. Ruotsin kielen opiskelun aloittaminen lukiokoulutuksessa ei ole tällä hetkellä mahdollista ilman peruskoulun oppimäärän suorittamista. Ruotsin kielen osaamattomuus rajoittaa maahanmuuttajataustaisten pääsyä moniin tehtäviin. Muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien kieltenopetukseen liittyviä vaatimuksia on tarpeen arvioida yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Pääministeri Kataisen hallituksen ohjelma

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman 22.6.2011 kolme päätavoitetta ovat köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen, julkisen talouden vakauttaminen sekä kestävän talouskasvun, työllisyyden ja kilpailukyvyn vahvistaminen. Hallitusohjelmassa todetaan, että kielellisten oikeuksien toteutumista kehitetään Ahtisaaren työryhmän esityksiä hyväksi käyttäen. Lisäksi kansalliskielten opetusmenetelmiä kehitetään siten, että painotus on viestintävalmiuksissa. Pääministerin johdolla laaditaan pitkän aikavälin kielistrategia kahden elinvoimaisen kansalliskielen kehittämiseksi ja konkretisoidaan sen pohjalta toimet hallituskaudelle. Valtioneuvoston kanslia asettikin 2.11.2011 kansalliskielistrategiahankkeen, jonka määräaika on vuoden 2012 loppuun mennessä.

Valtioneuvosto hyväksyi 15.12.2011 koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman vuosille 2011–2016. Kehittämissuunnitelmassa todetaan, että vieraiden kielten opiskelu peruskoulussa ja lukiossa on globalisaation vaatimuksiin nähden painottunut liiaksi englannin kieleen. Kielipohjan laajentaminen edellyttää opiskelijoiden suurempaa kiinnostusta muihin kieliin ja kulttuureihin sekä riittävää ja alueellisesti kattavaa opetustarjontaa. Kehittämissuunnitelmassa todetaan pääministerin johdolla valmisteltava kansalliskielistrategia ja asetetaan tavoitteeksi kehittää kansalliskielten opetusmenetelmiä siten, että painotus on viestintävalmiuksissa. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa kehittämisohjelman lasten ja nuorten monipuolisen luku- ja kirjoitustaidon vahvistamiseksi. Hallituskauden aikana määritellään tavoitteet ja toteutustavat kansallisen kielivarannon ja kulttuurien tuntemuksen monipuolistamiseksi. Maahanmuuttajien osalta kehittämissuunnitelmassa todetaan, että kotoutumiskoulutuksen kielikoulutuksen tasoa parannetaan ja ruotsin kielen koulutuksen asema kotoutumiskoulutuksessa turvataan.

I OSA. NYKYTILA

2 Kielellisten oikeuksien lähtökohdat Suomen lainsäädännössä ja kansainvälisissä velvoitteissa

Kielellisten oikeuksien (kansalaiset) ja kielellisten velvollisuuksien (viranomaiset) lähtökohdat: Suomen perustuslaki

Perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskieliä ovat suomi ja ruotsi. Säännöksen 2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla (kansalaisten oikeus). Säännöksen 2 momentissa säädetään myös siitä, että julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan (viranomaisten velvollisuus).

Perustuslain perussäännöstä valtion ja viranomaisten velvollisuudesta toteuttaa kielellisiä oikeuksia täydentää perustuslain 22 §, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Kielellisistä oikeuksista huolehtimista korostaa myös perustuslain 6 §:n yleinen syrjintäkielto, jossa kieli on erikseen mainittuna.

Perustuslaissa määritetään kielilainsäädännön yleiset puitteet, joita lait ja asetukset täsmentävät. Kieleen tavalla tai toisella liittyviä säännöksiä on lukuisissa säädöksissä. Suomen ja ruotsin kielen osalta keskeisimmät näistä ovat kielilaki (423/2003) ja laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003).

Kansalliskieliä koskeva yleislaki: kielilaki

Kielilaki on kielellisen palvelun vähimmäistason määrittävä yleislaki. Kielilaissa säädetään yksityiskohtaisesti suomen ja ruotsin kielen asemasta lainsäädännössä, lainkäytössä ja hallinnossa. Laki koskee myös tilanteita, joissa julkisia hallinto- tai palvelutehtäviä on annettu viranomaisilta yksityisten palveluntuottajien hoidettaviksi. Oikeus suomen tai ruotsin käyttämiseen koskee myös ulkomaalaisia. Kielilailla pyritään muun muassa edistämään kansalaisten ja päättäjien sitoutumista omaan maahan ja omiin kieliin. Laki on pyritty muotoilemaan joustavaksi siten, että kielelliset oikeudet voidaan toteuttaa viranomaisten toiminnan laadusta riippuen eri käytännön ratkaisuja käyttäen.

Julkiselle vallalle on säädetty erityisiä kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta merkittäviä velvoitteita kielilain 35 §:ssä. Säännöksen mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Viranomaisten tulee säännöksen mukaan myös edistää toiminnassaan molempien kansalliskielten käyttöä.

Sekä perustuslaki että kielilaki ovat kansalliskielten suhteen kielineutraaleja ja koskevat näin ollen suomen ja ruotsin kieltä samanlaisten perusteiden mukaisesti.

Palvelua kansalliskielillä turvaava laki: laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain tarkoituksena on varmistaa, että viranomaiset suoriutuvat kielilain ja erityislainsäädännön mukaisista velvollisuuksistaan. Laki koskee valtion, kuntien ja muiden julkisyhteisöjen henkilöstöä ja siinä korostuvat työnantajan velvollisuudet kansalaisten kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Lain lähtökohtana on, että julkisia tehtäviä hoitavilla henkilöillä tulisi olla kunkin viran tai tehtävän edellyttämä, riittävä kielitaito. Tällä tarkoitetaan tehtävästä riippuen suomen, ruotsin ja muidenkin kielten taitoa.

Laki ei edellytä, että jokaisella virkamiehellä tulisi olla samantasoinen ja yhtä laaja kielitaito. Pääasia on, että viranomaiset varmistavat riittävän suomen ja ruotsin kielen taidon työtehtävien suorittamiseksi. Tehtävien jako eri kieliä hallitsevien virkamiesten kesken on näin ollen yksi mahdollinen tapa huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisesta.

Viranomainen voi varmistautua siitä, että sen henkilöstöllä on tehtävien edellyttämä kielitaito säätämällä kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia. Suoraan lain nojalla kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset on asetettu valtion viranomaisten henkilöstölle, joilta edellytetään säädettynä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa.

Kunnalliset viranomaiset voivat asettaa kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia kuntalain mukaisessa järjestyksessä, mikäli lailla tai lain nojalla ei säädetä kunnallisten viranomaisten henkilöstön kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista. Tämä tarkoittaa, että kunta voi määrätä omassa hallintosäännössä tai erillisessä kielisäännössä henkilöstön kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista, mutta poikkeuksena on opettajien kielitaito, josta säädetään erikseen. Kunnat päättävät siis itse mahdollisista kelpoisuusvaatimuksista ja niihin liittyvistä määräyksistä, kielitaitovaatimuksista eri tehtävissä päätetään kuntakohtaisesti. Vaatimusten lähtökohtana on kunnan velvollisuus kielilain mukaan huolehtia, että kielitaitoista henkilöstöä on niissä tehtävissä, joissa taitoa tarvitaan. Kaikilta kuntatyöntekijöiltä ei vaadita esimerkiksi ruotsin taitoa.

Sekä valtiollisen että kunnallisen työnantajan on aina ennen viran haettavaksi julistamista määriteltävä virassa tosiasiallisesti tarvittava ja tästä syystä eduksi luettava kielitaito, vaikka kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia ei olisi asetettu. Työnantajan on myös ennen palvelukseen ottamista varmistauduttava siitä, että virkaan nimitettävällä on tehtävien edellyttämä kielitaito. Työnantajan on myös lain mukaan huolehdittava henkilöstön kielitaidon ylläpidosta.

Valtioneuvoston asetuksessa suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtionhallinnossa säädetään yksityiskohtaisemmin kielitutkinnoista ja eri tavoista osoittaa kielitaito.

Esimerkkejä muista kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi merkityksellisistä laeista

Kieliä koskevista keskeisistä yleislaeista voidaan myös mainita yhdenvertaisuuslaki, jonka tarkoituksena on edistää ja turvata yhdenvertaisuuden toteutumista sekä tehostaa syrjin-

nän kohteeksi joutuneen oikeussuojaa. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän nimenomaan muun muassa kielen perusteella.

Alakohtaisissa erityislaeissa on lukuisia säännöksiä kielistä, erityisesti kansalliskielten käyttämisestä tai kielellisestä jaotuksesta. Tällaisia säännöksiä on esimerkiksi esitutkintalaissa, kirkkolaissa, lastensuojelulaissa, postilaissa, sosiaalihuoltolaissa sekä terveydenhuoltolaissa.

Suomen kansainväliset velvoitteet

Suomi on osapuolena useissa kielellisiä oikeuksia koskevissa valtiosopimuksissa. Kielellisiä oikeuksia koskevien valtiosopimusten soveltamisala ja sisältö vaihtelevat suuresti. Ne ovat joko kahdenvälisiä, pohjoismaisia tai laajemmin kansainvälisiä. Sopimukset sitovat esimerkiksi Euroopan neuvoston tai Yhdistyneiden Kansakuntien jäseniä. Eräissä sopimuksissa nimenomaan kieli on etusijalla, toisissa kysymys on ensisijaisesti ihmisoikeuksista, rotusyrjinnän estämisestä tai vähemmistöjen kulttuurisista oikeuksista. Moniin sopimuksiin sisältyy yksilöityjä oikeuksia, joihin voidaan vedota oikeudenkäynneissä tai hallintoasioissa. Tällainen on esimerkiksi niin sanottu pohjoismainen kielisopimus. Toisaalta sopimuksilla on yleisempi tavoite: niillä turvataan kielivähemmistöjen tai kansanryhmien asema ja edistetään vähemmistökielten käyttöä. Esimerkiksi Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevassa puitesopimuksessa tämä tavoite on ilmaistu selkeästi. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja puolestaan ei luo oikeuksia kielellisille vähemmistöille tai kansanryhmille, vaan antaa valtioille mahdollisuuden valita eri kieliä koskevia velvoitteita useita vaihtoehtoja sisältävästä luettelosta.

Perustuslaki ja muu lainsäädäntö sisältävät säännökset, jotka vastaavat Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten velvoitteita. Eräissä sopimuksissa on sovittu kansainvälisestä valvontajärjestelmästä, joka muun muassa edellyttää jäsenmailta kieliä koskevaa raportointia. Tällainen on esimerkiksi Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen valvonta. Jäsenmaiden raporttien perusteella sopimusten valvontaelimet voivat tehdä päätelmiä ja antaa suosituksia. Suomi raportoikin säännöllisesti näille valvontaelimille. Näin Suomen lainsäädännössä turvatut kielelliset oikeudet ovat kotimaisen laillisuusvalvonnan ohessa kansainvälisen tarkkailun kohteena.

Ruotsin kieltä käsitellään tosiasiallisen vähemmistöasemansa vuoksi raportointimenettelyssä vähemmistökielenä, vaikka ruotsi ei olekaan vähemmistökieli valtionsisäisessä oikeudessa.

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva Eurooppalainen peruskirja

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevalla eurooppalaisella peruskirjalla pyritään vahvistamaan vähemmistökielten asemaa. Peruskirja tunnustaa vähemmistökielet osaksi eurooppalaista kulttuuriperintöä ja pyrkii edistämään niiden asemaa eurooppalaisten valtakielten joukossa. Tavoitteena on suojella pieniä katoamassa olevia kieliä, joita sopimusvaltioiden kansalaiset perinteisesti käyttävät valtioissaan.

Peruskirjan määräyksien kansallisesta täytäntöönpanosta raportoidaan kolmen vuoden välein Euroopan neuvostolle, jonka asiantuntijakomitea antaa suosituksensa määräaikaisraportin ja muiden relevanttien tietojen perusteella. Euroopan neuvoston ministerikomitea vahvistaa lopulliset suositukset. Sopimus tuli Suomen osalta voimaan 1.3.1998. Suomen neljäs raportti annettiin syyskuussa 2010.

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus

Puiteyleissopimuksessa määritellään ohjelmaluonteisin normein ne periaatteet, jotka velvoittavat sopimusvaltioita omalla alueellaan suojelemaan kansallisia vähemmistöjä. Sopimusvaltiot sitoutuvat muun muassa noudattamaan syrjinnän kiellon ja yhdenvertaisuuden periaatetta sekä monin eri tavoin tukemaan vähemmistökulttuurien ylläpitämistä ja kehittymistä. Sopimus tuli Suomen osalta voimaan 1.2.1998. Suomen kolmas raportti annettiin helmikuussa 2010.

Lainsäädännölliset lähtökohdat ja kielellisten oikeuksien toteutumisen seuranta käytännössä

Viranomaisten tehtävänä on seurata ja varmistaa itse kielellisten oikeuksien toteutumista omilla toimialoillaan. Eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri valvovat, että viranomaiset noudattavat voimassa olevaa oikeutta sekä perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeusministeriön tehtäviin kuuluu seurata kielilain täytäntöönpanoa sekä antaa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä.

Oikeusministeriö voi tarvittaessa tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurantaa sekä kielellisten olojen kehityksen seurantaa varten toimii oikeusministeriön yhteydessä kieliasiain neuvottelukunta, jonka valtioneuvosto asettaa neljäksi vuodeksi kerrallaan. Neuvottelukunnan tehtävänä on muun muassa valmistella esityksiä täytäntöönpanoa tukeviksi toimenpiteiksi kansalliskielten käytön ja aseman edistämiseksi sekä valmistella viranomaisille suosituksia kielilakia ja siihen liittyvää lainsäädäntöä koskevan tiedottamisen ja koulutuksen järjestämisestä.

Suomen kielellisten oikeuksien tilaa käsitellään neljän vuoden välein annettavassa valtioneuvoston kertomuksessa. Kieliasiain neuvottelukunta avustaa oikeusministeriötä eduskunnalle vaalikausittain kielilainsäädännön soveltamisesta annettavan valtioneuvoston kertomuksen valmistelussa. Kertomuksia on annettu vuosina 2006 ja 2009, ja seuraava tullaan antamaan vuonna 2013.

Edellä esiintuodut lainsäädännölliset lähtökohdat ohjaavat viranomaisten toimintaa kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Erityisesti perustuslain säännökset sekä kielilain 35 §:n säännös korostavat sitä, että kielellisten oikeuksien toteutuminen tulee ottaa huomioon kaikessa viranomaistoiminnassa. Nämä lähtökohdat asettavat rajat viranomaisten toiminnalle, esimerkiksi uusien lainsäädäntöhankkeiden toteuttamisen yhteydessä.

Niin valtioneuvoston kertomuksissa, kieliasiain neuvottelukunnan toiminnassa kuin kansainvälisten sopimusten valvontaelinten antamissa päätelmissä on nostettu esiin viranomaisten velvollisuus arvioida kunkin ratkaisun vaikutuksia kielellisten oikeuksien edistämiseen ja toteutumismahdollisuuksiin.

3 Ruotsin kielen tarve ja käyttö työelämässä

Monipuolisilla kieli- ja viestintätaidoilla on suuri merkitys yksilön mahdollisuuksissa toimia täysivaltaisena yhteisön jäsenenä eri elämänalueilla, kuten työssä, koulutuksessa, harrastuksissa ja kansalaistoiminnassa. Ruotsin kieli kansallisena kielenä on keskeinen kaikilla yhteiskunnan alueilla. Tässä ruotsin kielen opetukseen keskittyvässä työryhmän raportissa ruotsin kielen tarvetta ja käyttöä tarkastellaan työelämän näkökulmasta, sillä kansallisen koulutuspolitiikan tavoitteena on osaavan työvoiman saatavuus niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla.

Kielitaidon merkitys työelämässä vahvistuu kaiken aikaa. Tieto- ja palveluyhteiskunnassa työntekijät tarvitsevat enenevissä määrin vuorovaikutustaitoja ja monipuolista kielellistä osaamista. Siksi koko ikäluokkaan kohdistuvat kansalliskielten osaamisvaateet ovat kasvaneet. Ruotsin kielen taidon tarve eri ammateissa liittyy myös perustuslaissa (731/1999) ja kielilaissa (423/2003) säädettyihin kielellisiin oikeuksiin, mutta myös kummankin kieliryhmän perustuslaissa tarkoitettuihin sivistyksellisiin ja yhteiskunnallisiin tarpeisiin.

Ruotsin kieli julkisella sektorilla

Ruotsin kielen taitotarpeita työelämässä on tarkasteltu sekä yksityisen että julkisen sektorin aloilla. Julkisen sektorin sosiaali- ja terveydenhuollon kielitilannetta on tutkittu muun muassa vuonna 2007, kun sosiaali- ja terveysministeriö antoi Stakesille tehtäväksi selvittää, miten kielilain mukaiset suomen- ja ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet toteutuvat palvelun tuottajien näkökulmasta kaksikielisten kuntien sosiaali- ja terveydenhuollossa (Kauppinen 2008). Selvityksen aikana Suomessa oli kaikkiaan 43 kaksikielistä kuntaa. Näistä 21 kunnassa oli suomenkielinen ja 22 kunnassa ruotsinkielinen enemmistö. Selvitys toteutettiin kyselyllä, joka lähetettiin kaikkiin kaksikielisiin kuntiin. Vain yksi kunta jätti vastaamatta kyselyyn.[1]

Viranomaisten kanssa käytettävä asioimiskieli selvitetään yleensä henkilön asioidessa ensi kertaa kaksikielisen kunnan viranomaisissa. Asioimiskieli ei määräydy väestörekisteriin merkityn kielen perusteella, vaan henkilöllä on oikeus itse valita, kumpaa kieltä

1 Kaupunkimaisiksi laskettiin kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 prosenttia asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000. Taajaan asuttuja ovat kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 prosenttia mutta alle 90 prosenttia asuu taajamassa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000 mutta alle 15 000. Maaseutumaisia ovat kunnat, joissa väestöstä alle 60 prosenttia asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000.

viranomaisissa käyttää. Henkilön valitsema asioimiskieli rekisteröidään hänen tietoihinsa myöhempää asioimista varten. Kielilaki oli selvityksen aikana ollut voimassa miltei kolme vuotta. Valtaosa kunnista tarjosi palveluja kuntalaisille kielilain mukaisesti heidän omalla äidinkielellään, joskin käytänteissä oli vaihtelevuutta. Kaksikielisyys kyettiin ottamaan parhaiten huomioon tiedotteiden, esitteiden ja lomakkeiden laatimisessa. Erityisesti kaupunkimaisissa Etelä-Suomen suomenkielisen enemmistön kunnissa oli vaikeuksia kääntää materiaaleja ja palvella asiakkaita ruotsiksi.

Lainsäädännön mukaan viranomainen on itse vastuussa siitä, että virkamiehillä on heidän tehtäviensä edellyttämä kielitaito. Viranomaisen on myös itse valvottava lain noudattamista omalla toimialallaan. Kyselyn mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstön kielitaitovaatimukset otettiin huomioon jo tehtävänkuvauksissa 34 kunnassa (kysymykseen vastasi 39 kuntaa). Useimmiten työnhakijan kielitaito tarkistettiin pyytämällä kielitodistus (19/41) tai testaamalla kielitaito työhönottohaastattelussa (18/41). Neljä kuntaa, jotka eivät ottaneet huomioon molempien kielten taitoa, olivat ruotsinkielisen enemmistön kuntia. Kyselyn mukaan 17 kuntaa 42 kunnasta järjesti toisen kotimaisen kielen koulutusta, johon oli mahdollista osallistua työajalla. Näistä kunnista 14 oli enemmistöltään suomenkielisiä.

Valtioneuvoston kielilainsäädännön soveltamista koskevan kertomuksen (2009) mukaan henkilöstön kielitaitoon, käytännössä ruotsin kielen taitoon, kiinnitetään varsin vaihtelevasti huomiota työhönotossa. Kielitaitoa ei yleensä pidetä osana sellaista ammattitaitoa, josta ei tarvittaessa voitaisi luopua. Käytännössä tämä johtaa siihen, että ruotsinkielisten kielellisistä oikeuksista huolehtiminen jätetään usein äidinkielenään ruotsia puhuvien virkamiesten vastuulle riippumatta näiden tosiasiallisista tehtävänkuvista. Syynä tähän on todennäköisesti ongelma rekrytoida henkilöitä, joilla on sekä tarvittava kieli- että muu ammattitaito. Jos ammattitaito katsotaan kielitaitoa tärkeämmäksi, määritellään kielitaitovaatimukset usein valitun työntekijän kielitaidon mukaisesti. Tämä käytäntö on melko tavallinen muun muassa terveydenhoitoalalla, missä henkilöstön puute on erityisen suuri.

Viime vuosina on kiinnitetty huomiota siihen, että useissa tapauksissa hätäkeskuksen työntekijöistä kukaan ei ole puhunut ruotsia ja asiakkaita on kehotettu puhumaan suomea. Poliisiammattikorkeakoulun perustutkintoon sisältyvän ruotsin kielen kurssin suorittaneista suomenkielisistä opiskelijoista yhdeksän kymmenestä koki osaavansa ruotsia keskinkertaisesti tai sitä huonommin. Vain yksi kymmenestä piti ruotsin kielen taitoaan hyvänä tai erinomaisena. Myös syyttäjien ruotsin kielen taito osoittautui riittämättömäksi. (Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009.)

Ruotsin kieli yksityisellä sektorilla

Suomalaisten yritysten arjessa erikielisten ihmisten palveleminen, kansainvälinen toiminta ja yhteydenpito yrityksiin Suomen rajojen ulkopuolella on lisääntynyt, minkä seurauksena myös henkilöstön kielitaidon tarve on kasvanut. Elinkeinoelämän keskusliitto EK selvitti vuosina 2005 ja 2009 henkilöstön kielitaitotarpeita jäsenyrityksissään. Vuonna 2005 noin 65 prosenttia yrityksistä ilmoitti ruotsin kielen taidon olevan yksi rekrytointikriteereistä. Painotus laski vuonna 2009, jolloin ruotsia piti tärkeänä rekrytointikriteerinä 50 prosenttia yrityksistä. Vuonna 2005 ruotsia enemmän tarvittiin vain englannin osaamista – noin 80 prosenttia vastaajista oli tätä mieltä. Vuonna 2009 englannin painotus kasvoi edelleen, sillä jo 88 prosenttia työnantajista katsoi sen olevan merkittävä rekrytointikriteeri. Vuonna 2009 aloittain tarkasteltuna ruotsin osaajia tarvittiin eniten palvelualoilla, jossa 55 prosenttia yrityksistä piti sitä tärkeänä rekrytointikriteerinä. Näissä ammateissa molempien kansalliskiel-

ten osaaminen ja käyttö työkielenä eivät perustu perustuslakiin tai kielilainsäädäntöön vaan on ammatissa toimimisen edellytys. Yli 50 prosenttia työllisistä toimi palveluammateissa, joissa tarvitaan ainakin auttavaa tai jopa vaativaa toisen kotimaisen kielen taitoa. Palvelualoihin kuuluvalla finanssialalla ruotsin taitoa painotti jopa yli 80 prosenttia yrityksistä. Teollisuudessa ruotsin osaamista painotti 46 prosenttia ja rakentamisessa vajaa kolmannes yrityksistä. Englantia painotti rekrytointikriteerinä lähes jokainen teollisuuden yritys. Palvelualoilla sitä painotti 85 prosenttia ja rakentamisessa 74 prosenttia yrityksistä. Kielitaitotarpeet riippuvat alan lisäksi myös työtehtävistä. Rekrytoitaessa työntekijätehtäviin 36 prosenttia työnantajista painotti englannin taitoa, 18 prosenttia ruotsin taitoa ja 8 prosenttia venäjän taitoa. Asiantuntijatehtävissä ja toimihenkilötehtävissä englantia painotti rekrytointikriteerinä 83 prosenttia työnantajista, ruotsia 43 prosenttia työnantajista, venäjää reilu 20 prosenttia ja saksaa 13 prosenttia. EK:n henkilöstö- ja koulutusselvityksessä vuonna 2009 yrityksiä pyydettiin myös arvioimaan, minkä kielen osaamisen merkitys rekrytointikriteerinä kasvaa tulevaisuudessa. Venäjä (50 %), portugali (36 %), kiina (29 %) ja espanja (24 %) nousivat keskeisiksi kieliksi niissä yrityksissä, jotka ennakoivat kielitaitotarpeiden kasvavan.

EK:n henkilöstöselvitysten lisäksi ruotsin kieli näyttäytyy yritysten toiseksi tärkeimpänä vieraana kielenä englannin jälkeen useissa muissakin tutkimuksissa (ks. muun muassa Huhta 1999, Borenius 2009). Barner-Rasmussen (2011) selvitti tutkimuksessaan, millaista kielitaitoa Ruotsiin suuntautuvissa suomalaisyrityksissä ja ruotsalaisomisteisissa tytäryhtiöissä Suomessa tarvitaan. Tutkimuksessa tehdyn kyselyn mukaan yritysten sisäisestä kommunikaatiosta 75 prosenttia hoidetaan suomeksi, 19 prosenttia ruotsiksi ja loput englanniksi. Ruotsiin suuntautuvassa yhteydenpidossa ruotsin kielellä on suuri merkitys: 63 prosenttia kommunikaatiosta on ruotsinkielistä, 34 prosenttia englanninkielistä ja vain kolme prosenttia suomenkielistä.

Kyselyä täydentävien haastatteluiden mukaan Ruotsiin suuntautuvassa kanssakäymisessä käytetään ruotsia varsinkin korkeammalla tasolla ja epämuodollisissa keskusteluissa. Haastateltujen mukaan ruotsin kielen käyttö mahdollistaa luottamuksellisten välien syntymisen yritysten välille sekä työntekijöille mahdollisuuden parempaan kontaktien luomiseen ja aktiivisempaan osallistumiseen yritysten välisessä yhteistyössä. Ruotsiin suuntautuvissa yrityksissä ruotsin kielen taito nähdään yhtenä tärkeänä tekijänä työuralla etenemisessä. Myös työhönotossa ruotsia pidetään sekä kyselyvastauksien että haastatteluiden perusteella isona meriittinä, joskaan ei merkittävimpänä ja yhtä tärkeänä kuin englannin taitoa. Vaikka ruotsin merkitys yhteydenpidossa Ruotsissa sijaitseviin yrityksiin on iso, englannin merkitystäkään ei voida vähätellä. Englanti on monissa kansainvälisissä yrityksissä konsernin virallinen kieli. Suomalais-ruotsalaisissa yhteyksissä englanti valitaan yritysten väliseksi kieleksi yleensä kompromissina; pidetään reiluna, että molemmat osapuolet käyttävät ruotsin sijasta itselleen vierasta kieltä.

Ruotsin merkitys eri ammateissa

Opetushallitus teki vuonna 2009 Yrke 2020 selvityksen, jossa ammatit jaoteltiin sen perusteella, millainen merkitys kielellä ja kulttuurilla niissä arvioitiin olevan (Backman & Westerholm 2009).[2] Jaottelun perusteella muodostettiin neljä ammattiryhmää. Moni ammatti kuuluu useaan näistä ryhmistä.

Viranomaisammateissa virkamiehillä on laissa säädetty velvollisuus palvella sekä suomen että ruotsin kielellä. Viranomaisammateissa valtion viranomaisten asiakkaita palvelevien

2 Yrke 2020 selvitys liittyi kansalliskieliselvitykseen sekä työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihankkeeseen.

sekä kaksikielisten kuntien ja alueiden virkamiesten on hallittava molemmat kotimaiset kielet. Viranomaisammateissa toimi vuonna 2004 noin 18 prosenttia koko maan työllisistä. Viranomaisammateissa toimivista noin 42 prosenttia työskenteli kaksikielisissä maakunnissa ja noin 57 prosenttia täysin suomenkielisissä maakunnissa. Kaksikielisissä maakunnissa suomen- ja ruotsinkieliset ovat edustettuina erilaajuisesti eri viranomaisammateissa. Ruotsinkieliset ovat aliedustettuja muun muassa asianajajien ja syyttäjien, poliisien ja sosiaalityöntekijöiden ammattiryhmissä mutta yliedustettuja muun muassa hälytyspäivystäjien, palomiehien sekä kaupungin- ja kunnanjohtajien ammateissa. Tästä seuraa, että joissakin ammateissa suomenkielisten on palveltava ruotsin kielellä mutta joissakin toisissa ammateissa ruotsinkieliset palvelevat myös suomenkielisiä asiakkaita.

Kielellistä ja kulttuurista osaamista vaativiin ammatteihin kuuluvat ammatit, joissa kieli muodostaa keskeisen työvälineen ja joissa kielitaidon tulee olla erinomaisella tasolla. Usein tähän ryhmään kuuluvat käyttävät työkielenään äidinkieltään (viranomaiset, toimittajat, näytteljät jne.). Ei ole kuitenkaan poissuljettua, että muunkinlaisen kielitaustan omaava, jolla on erinomainen toisen kotimaisen kielen taito, voisi toimia näissä ammateissa. Tällaisissa ammateissa toimii noin 10 prosenttia työllisistä.

Palveluammatit sekä johtaja- ja asiantuntija-ammatit sisältävät yksityisen sektorin johtaja- ja asiantuntija-ammatit sekä ammatit, joissa ollaan tekemisissä asiakkaiden kanssa. Näissä ammateissa ruotsin kielen osaaminen on tärkeää, vaikka siitä ei säädettäisikään laissa. Kielitaidon tarve aiheutuu osaksi Suomessa asuvien suomen- ja ruotsinkielisten palvelemisesta heidän omalla kielellään, osaksi pohjoismaisten yhteyksien hoitamisesta. Ryhmään kuuluu työntekijöitä, johtajia ja asiantuntijoita sekä pienyrittäjiä, jotka tarvitsevat laajaa, myös kielellistä osaamista. Kielellä on näissä ammateissa siis vahva välineellinen arvo. Yli 50 prosenttia työllisistä toimii palveluammateissa, joissa tarvitaan ainakin auttavaa toisen kotimaisen kielen taitoa.

Neljäs ryhmä on *ammatit, joissa toinen kotimainen kieli ei ole keskeinen työväline.* Ryhmään kuuluu kuitenkin ammatteja, joissa voi olla tärkeää olla yhteydessä yli kielirajan. Kaksikielisillä alueilla toisen kotimaisen kielen taitoa voidaan tarvita jo siitäkin syystä, että työpaikoilla on molempien kieliryhmien edustajia. Karkeasti luokiteltuna noin joka viides ammatti on tällainen.

Yhteenveto: ruotsin kielen tarve ja käyttö työelämässä

Ruotsin kieli on tärkeä työelämässä sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Julkisella sektorilla ruotsin kielen tarve pohjautuu perustuslaissa ja kielilaissa säädettyihin oikeuksiin käyttää omaa kieltään viranomaisissa. Kaksikielisissä viranomaisissa on ollut vaikeuksia rekrytoida ruotsin kieltä osaavia työntekijöitä. Ruotsinkielisten palveluiden ongelmat johtuvat usein ruotsin osaajien puutteesta.

Kansainvälisessä yrityselämässä ruotsi on englannin jälkeen tärkein kieli. Tähän ovat syinä niin yritysten yhteydet Suomen ruotsinkielisille alueille kuin laaja taloudellinen yhteistyö ruotsalaisten ja muiden pohjoismaisten yritysten kanssa. Vaikka englanti on näissä yhteyksissä merkittävin kieli, ruotsin koetaan tuovan lisäarvoa luottamuksellisten välien ja laajempien kontaktiverkostojen luomisen kannalta.

Ruotsin kielen taito on myös yksi rekrytointikriteeri yritysten palkatessa uusia työntekijöitä. Työnantajat painottavat ruotsin merkitystä rekrytointikriteerinä eniten palveluammateissa. Asiantuntija- ja toimihenkilötehtävissä painotetaan ruotsin taitoa enemmän kuin työntekijätehtävissä.

4 Koulutussektorin lainsäädäntö ja ruotsin kielen opetus

Esiopetus

Esiopetusta annetaan lapsille oppivelvollisuutta edeltävänä vuonna ja sen tavoitteena on osana varhaiskasvatusta vahvistaa lasten oppimisedellytyksiä. Kunnalla on perusopetuslakiin (628/1998) perustuva velvollisuus järjestää esiopetusta. Vanhemmat ratkaisevat lapsen osallistumisen esiopetukseen. Esiopetuksen tavoitteena on vahvistaa lapsen myönteistä minäkuvaa ja hänen oppimaan oppimisen taitojensa kehitystä. Esiopetuksen keskeisiä sisältöjä ovat kieli ja vuorovaikutus, matematiikka, etiikka ja katsomus, ympäristö- ja luonnontieto, terveys, fyysinen ja motorinen kehitys, taide ja kulttuuri. Opetushallituksen vahvistamat valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet ohjaavat esiopetuksen sisällön suunnittelua ja toimivat perustana paikallisille opetussuunnitelmille[3].

Esiopetusta ovat kelpoisia antamaan pääsääntöisesti lastentarhanopettajan tutkinnon suorittaneet ja luokanopettajat. Kunnille ja muille esiopetuksen järjestäjille myönnetään esiopetusta varten rahoitusta opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmän mukaisena oppilaskohtaisena rahoituksena.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan esiopetuksen työskentely perustuu leikinomaiseen, lapsen kehitystasosta lähtevään toimintaan, joka edistää myös lapsen kielellistä kehitystä sekä valmiuksia uusien asioiden oppimiseen. Toiminnassa otetaan huomioon lapsen tarve oppia mielikuvituksen ja leikin kautta. Esiopetuksen järjestäminen on mahdollista perustaa erilaisille pedagogisille ratkaisuille, joissa korostuu kieli. Tällaisia ovat esimerkiksi vieraskielinen esiopetus ja kotimaisten kielten kielikylpy. Esiopetuksen opetuskielestä on säädetty perusopetuslaissa.

Esiopetuksen opetuskielellä ja muulla kielellä annettava esiopetus muodostavat kokonaisuuden. Yleistavoitteiden lisäksi tällaisessa esiopetuksessa pyritään erityistavoitteisiin. Suppeimmillaan tavoitteena on herättää lapsen mielenkiinto kieltä kohtaan. Laajimmillaan pyritään luomaan lapselle valmiuksia toimia kaksikielisessä ympäristössä ja oppia opetuskielen lisäksi myös muulla kielellä. Etätavoitteena voi tällöin olla, että lapsi pystyy perusopetukseen siirryttyään opiskelemaan sekä esiopetuksen opetuskielellä että kyseisellä muulla kielellä.

3 http://www.oph.fi/koulutuksen_jarjestaminen/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/esiopetus

Perusopetus

Perusopetuslain (628/1998) 4 §:n mukaan kunta, jossa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on velvollinen järjestämään perusopetuksen ja esiopetuksen erikseen kumpaakin kieliryhmää varten.

Perusopetuslain mukaan koulun opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaaranna oppilaan mahdollisuuksia seurata opetusta. Jos opetuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä edellä mainituista opetuskielistä, joilla oppilas pystyy opiskelemaan, oppilaan huoltaja saa valita opetuskielen. Lisäksi erillisessä opetusryhmässä tai koulussa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kuin edellä mainitulla kielellä.

Perusopetuksen oppimäärä sisältää kaikille yhteisinä aineina äidinkieltä ja kirjallisuutta, toista kotimaista kieltä, vieraita kieliä, ympäristöoppia, terveystietoa, uskontoa tai elämänkatsomustietoa, historiaa, yhteiskuntaoppia, matematiikkaa, fysiikkaa, kemiaa, biologiaa, maantietoa, liikuntaa, musiikkia, kuvataidetta, käsityötä ja kotitaloutta.

Valtioneuvoston asetuksessa perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001) säädetään perusopetukseen käytettävän ajan jakamisesta eri oppiaineiden ja niistä muodostettujen aineryhmien opetukseen sekä oppilaanohjaukseen. Asetuksen mukaan oppilaan on opiskeltava vähintään yhtä kieltä A-kielen oppimäärän mukaan (16 vuosiviikkotuntia) ja vähintään yhtä kieltä B-kielen oppimäärän mukaan (6 vuosiviikkotuntia). Ensimmäisen kaikille yhteisen vieraan kielen (A1) opiskelu aloitetaan viimeistään peruskoulun kolmannella luokalla. A1-kieleksi opetuksen järjestäjät voivat tarjota useita eri kielivaihtoehtoja, kuten esimerkiksi ruotsia. Vapaaehtoisena perusopetuksen alaluokilla voidaan opiskella myös A2-kieltä, jonka vähimmäisoppimäärä on 12 vuosiviikkotuntia. Vapaaehtoisen A2-kielen opiskelu voidaan aloittaa neljännellä tai viidennellä luokalla.

Perusopetuksen yläluokilla aloitetaan toisen kaikille yhteisen kielen opiskelu (B1). Oppilas voi kielestä riippuen vuosiluokilla 7–9 opiskella vapaaehtoista A-kieltä joko valinnaisena aineena tai B-kielen sijasta opetettavana yhteisenä aineena. Perusopetuksen tuntijakoa koskevassa asetuksessa säädetään opetukseen käytettävistä minimituntimääristä, joten perusopetuksen järjestäjä voi omalla päätöksellään lisätä kielten opetusta lisäämällä kielten tuntimäärää tai käyttämällä valinnaisaineiden tunteja.

Tuntijakoa koskevan asetuksen 7 § säädetään muille kuin oppivelvollisille annettavan perusopetuksen tuntijaosta. Aikuisille tarkoitetut perusopetuksen opinnot muodostuvat eri oppiaineiden ja aineryhmien pakollisista ja valinnaisista kursseista. Mainitussa pykälässä määritellään oppiaineittain ja aineryhmittäin pakollisten kurssien vähimmäismäärät, valinnaisina tarjottavien valtakunnallisten kurssien vähimmäismäärät ja koko oppimäärään sisältyvien opiskeltavien kurssien vähimmäismäärä. Perusopetuksen oppimäärä sisältää vähintään 44 kurssia, josta vieraiden ja toisen kotimaisen kielen yhteinen pakollisten kurssien vähimmäismäärä on 14 ja tarjottavien valinnaisten kurssien vähimmäismäärä kuusi.

Samassa asetuksessa säädetään myös kielten opetusta koskevista erityissäännöksistä. Jos opetus annetaan osittain tai kokonaan muulla kuin koulun opetuskielellä, voidaan äidinkielen ja kirjallisuuden sekä A-kielen opettamiseen käytettävä tuntimäärä jakaa 6 tai 7 §:stä poiketen koulun opetuskielen mukaan määräytyvän äidinkielen ja kirjallisuuden sekä opetuksessa käytettävän kielen opettamiseen opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Jos saamenkieliselle, romanikieliselle tai vieraskieliselle oppilaalle opetetaan perusopetuslain 12 §:n mukaan äidinkielenä oppilaan omaa äidinkieltä, voidaan oppilaan äidin-

kielen ja kirjallisuuden sekä muiden kielten opettamiseen käytettävä tuntimäärä jakaa 6 tai 7 §:stä poiketen kielten opettamiseen opetuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Tässä momentissa tarkoitetulle oppilaalle opetetaan toisen kotimaisen kielen sijasta suomen kieltä tai ruotsin kieltä erityisen oppimäärän mukaisesti.

Koulussa, jossa on saamelaisten kotiseutualueella asuvia oppilaita, tulee valinnaisena aineena olla saamen kieli. Koulussa, jossa saamenkielisille, romanikielisille ja vieraskielisille oppilaille opetetaan äidinkielenä oppilaan omaa äidinkieltä, tulee valinnaisena aineena olla ruotsin kieli tai suomen kieli.

Asetuksessa säädetään lisäksi erityisopetusta koskevista erityissäännöksistä. Perusopetuslain 17 §:n 2 momentin mukaan erityisopetukseen otettujen ja siirrettyjen oppilaiden opetus voidaan, jos se on oppilaan oppimisedellytykset huomioon ottaen perusteltua, järjestää perusopetuslain 18 §:n perusteella 6 tai 7 §:stä poiketen siten kuin oppilaalle laaditussa henkilökohtaisessa opetuksen järjestämistä koskevassa suunnitelmassa määrätään. Erityisopetuksessa voidaan siis poiketa tarvittaessa perusopetuslain 11 §:ssä määritellystä oppiainejaosta tai vapauttaa oppilas jonkin yksittäisen oppiaineen, kuten toisen kotimaisen kielen, opiskelusta perusopetuslain 18 §:n mukaisesti. Perusopetuslain 25 §:n 2 momentissa tarkoitettujen pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden opetus voidaan tarvittaessa järjestää siten, ettei yhteisenä aineena opeteta toista kotimaista kieltä eikä vierasta kieltä. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden opetuksessa oppiaineita voidaan yhdistää oppiainekokonaisuuksiksi ja jakaa osa-alueisiin siten kuin opetussuunnitelmassa määrätään. Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetus voidaan järjestää oppiainejaon sijasta toiminta-alueittain siten kuin opetussuunnitelmassa määrätään.

Lukiokoulutus

Lukiokoulutuksen järjestäminen on luvanvaraista toimintaa ja perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön järjestämislupaan. Lukiolain (629/1998) 4 §:n 2 momentin mukaan lukiokoulutuksen järjestämisluvassa määrätään kunnat, joissa koulutusta järjestetään, opetuskieli, koulutuksen järjestämismuoto, erityinen koulutustehtävä sekä muut tarpeelliset koulutuksen järjestämiseen liittyvät ehdot.

Lukiolain mukaan lukiokoulutuksessa oppilaitoksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla opiskelijan omalla kielellä, jos se ei vaaranna opiskelijan mahdollisuutta seurata opetusta. Lain mukaan, jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä opetuskielellä, jolla opiskelija pystyy opiskelemaan, saa opiskelija valita opetuskielen. Erillisessä opetusryhmässä tai oppilaitoksessa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kuin mainitulla kielellä.

Lukion oppimäärä sisältää äidinkieltä ja kirjallisuutta, toista kotimaista kieltä ja vieraita kieliä, matemaattis-luonnontieteellisiä opintoja, humanistis-yhteiskunnallisia opintoja, uskontoa tai elämänkatsomustietoa, liikuntaa ja muita taito- ja taideaineita sekä terveystietoa. Opinnoissa voi olla erilaajuisia oppimääriä. Koulutuksen järjestäjä voi erityisen koulutustehtävän mukaisesti poiketa tämän momentin säännöksistä.

Opiskelijan opiskelu voidaan järjestää osittain toisin kuin ao. laissa määrätään, jos:

1. opiskelijalla katsotaan joltakin osin ennestään olevan lukion oppimäärää vastaavat tiedot ja taidot;
2. lukion oppimäärän suorittaminen olisi opiskelijalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta; tai
3. se on perusteltua opiskelijan terveydentilaan liittyvistä syistä.

Yllä mainitun säännöksen perusteella on vapautettu muun muassa maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita toisen kotimaisen kielen opinnoista, jos heillä ei esimerkiksi lukioon tullessaan ole ollut lainkaan toisen kotimaisen kielen opintoja.

Kielten opetuksessa opiskelijalta voidaan arvioida kielitaidon muiden osa-alueiden lisäksi suullinen kielitaito, mutta suullisen kielitaidon kurssi sisältyy syventäviin valtakunnallisiin kursseihin, jotka eivät ole pakollisia opiskelijalle. Suullista kielitaitoa arvioidaan erillisellä kokeella, jonka laatimisesta vastaa Opetushallitus. Suullisen kielitaidon kokeen sisällöstä säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Lukiolain mukaan lukiokoulutuksen päätteeksi pannaan toimeen ylioppilastutkinto. Tutkinnon avulla selvitetään, ovatko opiskelijat omaksuneet lukion opetussuunnitelman mukaiset tiedot ja taidot sekä saavuttaneet lukiokoulutuksen tavoitteiden mukaisen riittävän kypsyyden. Tutkintoon sisältyy äidinkielessä ja kirjallisuudessa, toisessa kotimaisessa kielessä, vieraissa kielissä, matematiikassa ja reaaliaineissa järjestettäviä kokeita.

Ylioppilastutkintoon kuuluu vähintään neljä koetta. Tutkintoon osallistuvan on suoritettava äidinkielessä ja kirjallisuudessa järjestettävä koe sekä valintansa mukaan kolme koetta ryhmästä, johon kuuluvat toisessa kotimaisessa kielessä, yhdessä vieraassa kielessä, matematiikassa ja reaaliaineissa järjestettävä koe. Näiden kokeiden lisäksi tutkintoon osallistuva voi suorittaa yhden tai useamman ylimääräisen kokeen.

Lukiokoulutuksen yleisiä valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa koskevan valtioneuvoston asetuksen (955/2002) 8 §:n 1 momentin mukaan nuorille annettavan lukiokoulutuksen tuntijako äidinkielen ja kirjallisuuden sekä A- ja B-kielen osalta on seuraava:

Oppiaine tai aineryhmä	Pakolliset kurssit	Syventävinä opintoina tarjottavien valtakunnallisten kurssien määrä
Äidinkieli ja kirjallisuus	6	3
Perusopetuksen vuosiluokilta 1–6 alkava kieli (A-kieli)	6	2
perusopetuksen vuosiluokilta 7–9 alkava kieli (B-kieli)	5	2

Asetuksen mukaan opiskelija voi opiskella useampaa kuin yhtä A-kieltä. Jos toista kotimaista kieltä opiskellaan A-oppimäärän mukaisesti, on pakollisten kurssien määrä kuusi.

Saamenkieliselle, romanikieliselle tai vieraskieliselle opiskelijalle voidaan opettaa äidinkieltä ja kirjallisuutta suomi/ruotsi toisena kielenä -oppimäärän mukaan.

Jos saamenkieliselle, romanikieliselle tai vieraskieliselle opiskelijalle opetetaan hänen omaa äidinkieltään, opiskelijan äidinkielen ja kirjallisuuden ja muiden kielten pakollisten kurssien yhteismäärät sekä opiskelijalle pakollisten kurssien kokonaismäärä voivat olla säädettyä pienemmät. Tässä tapauksessa toista kotimaista kieltä opiskellaan valinnaisena aineena.

Jos vieraskieliselle opiskelijalle opetetaan suomen tai ruotsin kieltä suomi/ruotsi toisena kielenä -oppimäärän mukaan, äidinkielen ja kirjallisuuden sekä toisen kotimaisen kielen tunnit saadaan jakaa mainittujen aineiden opetukseen siten kuin koulutuksen järjestäjä päättää.

Asetuksen mukaan aikuisille annettavan opetuksen tuntijako on seuraava äidinkielen ja kirjallisuuden sekä A- ja B-kielen osalta:

Oppiaineet	Pakolliset kurssit	Syventävinä opintoina tarjottavien valtakunnallisten kurssien vähimmäismäärä
Äidinkieli ja kirjallisuus	5	1
Kielet		
A-oppimäärä	6	2
B1-oppimäärä	5	2

Asetuksen (955/2002) mukaan opiskelijan tulee opiskella vähintään yhtä kieltä A-oppimäärän tavoitteiden mukaisesti. Joko A-kielen tai B1-kielen tulee olla toinen kotimainen kieli. Opiskelijalle tulee varata mahdollisuus opiskella valinnaisena aineena yhtä tai useampaa kieltä.

Ammatillinen peruskoulutus: ammatilliset perustutkinnot

Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäminen on luvanvaraista toimintaa ja perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön järjestämislupaan. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) mukaan ammatillisen koulutuksen järjestämisluvassa määrätään koulutustehtävä, joka sisältää tarpeelliset määräykset koulutusasteista, koulutusaloista, tutkinnoista, opetuskielestä, kunnista, joissa koulutusta voidaan järjestää, opiskelijamääristä, erityisestä koulutustehtävästä, koulutuksen järjestämismuodosta ja muusta koulutustehtävästä sekä muista koulutuksen järjestämiseen liittyvistä asioista.

Ammatillisen koulutuksen lain mukaan oppilaitoksen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi. Kaksikielisen oppilaitoksen opetuskielenä ovat suomi ja ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla opiskelijan omalla kielellä, jos se ei vaaranna opiskelijan mahdollisuutta seurata opetusta. Jos koulutuksen järjestäjä antaa opetusta useammalla kuin yhdellä sellaisella opetuskielellä, jolla opiskelija pystyy opiskelemaan, opiskelija saa valita opetuskielen. Erillisessä opetusryhmässä tai oppilaitoksessa opetus voidaan antaa pääosin tai kokonaan muulla kuin mainitulla kielellä. Tämä edellyttää opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämää lupaa vieraskielisen koulutuksen järjestämiseksi.

Ammatillisesta koulutuksesta annetuin lain (630/1998) 12 §:n mukaan ammatillisena peruskoulutuksena suoritettu tutkinto sisältää, sen mukaan kuin opetussuunnitelmassa määrätään, ammatillisia opintoja ja niitä tukevaa työssä oppimista sekä ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia ja ammattitaitoa täydentäviä äidinkielen, toisen kotimaisen kielen ja vieraan kielen opintoja, matemaattis-luonnontieteellisiä opintoja, humanistis-yhteiskunnallisia opintoja, liikuntaa ja muita taito- ja taideaineiden opintoja, terveystietoa sekä opinto-ohjausta. Tutkinnoista ja niiden laajuudesta päättää tarkemmin opetus- ja kulttuuriministeriö.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 13 §:n mukaan valtioneuvosto päättää koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä yhteisistä opinnoista ja niiden laajuudesta. Valtioneuvoston päätöksen (213/1999) 1 §:n mukaan ammatillinen perustutkinto on laajuudeltaan 120 opintoviikkoa. Se muodostuu ammatillisista opinnoista ja niitä tukevasta työssäoppimisesta (90 opintoviikkoa), ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisista ja ammattitaitoa täydentävistä yhteisistä opinnoista (20 opintoviikkoa) sekä vapaasti valittavista opinnoista (10 opintoviikkoa).

Valtioneuvoston päätöksen 2 §:n mukaan yhteiset opinnot sisältävät pakollisia opintoja 16 opintoviikkoa ja valinnaisia opintoja neljä opintoviikkoa. Pakollisiin opintoihin sisältyy suomenkielisessä koulutuksessa äidinkieltä 4 opintoviikkoa ja toista kotimaista kieltä 1 opintoviikko. Ruotsinkielisessä koulutuksessa pakollisten opintojen laajuus on 17 opintoviikkoa ja valinnaisten opintojen kolme opintoviikkoa. Äidinkielen eli ruotsin kielen opintoja on tällöin tutkinnossa 4 opintoviikkoa ja toisen kotimaisen kielen eli suomen kielen opintoja 2 opintoviikkoa. Valinnaiset opinnot valitaan pakollisista opinnoista ja valtioneuvoston päätöksessä nimetyistä matemaattis-luonnontieteellisistä ja humanistis-yhteiskunnallisista opinnoista, joten ne voivat opiskelijan valinnan mukaan sisältää 0–4 opintoviikkoa ruotsin opintoja.

Jos opiskelijan äidinkieli on muu kuin suomen tai ruotsin kieli, koulutuksen järjestäjä voi päättää äidinkielen ja toisen kotimaisen kielen opintojen jakamisesta säädetystä poikkeavalla tavalla. Opintojen yhteislaajuuden tulee kuitenkin olla suomenkielisessä koulutuksessa vähintään viisi ja ruotsinkielisessä koulutuksessa vähintään kuusi opintoviikkoa. Ammatillisten perustutkintojen perusteissa on tarkempia määräyksiä äidinkielen ja toisen kotimaisen kielen tutkinnon osiin varattujen opintoviikkojen (4 + 1 = 5 opintoviikkoa) yhdistämisestä ja jakamisesta joustavasti opiskelijan oman äidinkielen, suomi tai ruotsi toisena kielenä -opintoihin ja toisen kotimaisen kielen opintoihin. Toisen kotimaisen kielen (ruotsi) opetus järjestetään toisen kotimaisen kielen tavoitteiden mukaisesti ottaen huomioon opiskelijoiden kielitaidon taso. Tarvittaessa opetus voidaan järjestää ruotsin kielen alkeisopetuksena opiskelijan ja alan tarpeiden mukaan.

Opetushallitus päättää ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukaan koulutusaloittain ja tutkinnoittain opintojen tavoitteista ja keskeisestä sisällöstä. Tutkinnon perusteiden mukaan niissä päätetään tutkinnon ja koulutusohjelmien tai osaamisalojen tavoitteista, tutkinnon muodostumisesta, tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksista tai tavoitteista, arvioinnin kohteista ja kriteereistä sekä ammatillisten tutkinnon osien osalta myös ammattitaidon osoittamistavoista.

Tutkinnon perusteissa (esimerkkinä käytetty Opetushallituksen määräystä liiketalouden perustutkinnon perusteista, D:34/011/2009) todetaan, että Äidinkieli, ruotsi toisena kielenä -tutkinnon osan osaamisvaatimusten mukaan opiskelija hallitsee sellaiset viestintä- ja vuorovaikutustaidot, että hänellä on riittävät valmiudet työelämään, aktiiviseen kansalaisuuteen ja jatko-opintoihin. Ruotsi toisena kielenä tarkoittaa kieltä, joka on opittu oman äidinkielen jälkeen ruotsinkielisessä ympäristössä (maahanmuuttaja). Opiskelija ymmärtää ruotsinkielisen suullisen ja kirjallisen viestinnän keskeiset sisällöt ja seuraa vaivattomasti opinnoissa käsiteltävää asiaa sekä kykenee osallistumaan työskentelyyn ja pystyy käyttämään kirjallisia lähteitä opinnoissa etenemiseen. Opiskelija saa virikkeitä ja elämyksiä tutustuessaan kirjallisuuteen ja erilaisiin tekstilajeihin ruotsiksi ja mahdollisuuksien mukaan äidinkielellään. Hän tuottaa asiakirjoja ja muita tekstejä esimerkkinä raportit, tiedotteet sekä kaupanteon ja kokousten asiakirjat ja osaa toimia ammatissaan suomalaisen työelämän ja yhteiskunnan keskeisten toimintatapojen mukaan. Hän hallitsee ruotsin kielen keskeiset rakenteet sekä liike-elämän ja julkishallinnon ammattisanaston ja sanontatavat. Lisäksi hän hakee tietoa eri lähteistä, käyttää sanakirjoja ja tekee muistiinpanoja itsenäisesti sekä käyttää kirjallista ja tietoverkoissa olevaa aineistoa kielitaitonsa kehittämiseksi ja opintojensa edistämiseksi.

Toinen kotimainen kieli, ruotsi (opiskelijan äidinkieli suomi, saame, viittomakieli tai romani) -tutkinnon osan osaamistavoitteiden mukaan opiskelija selviytyy liiketalouden ja hallinnon alan rutiininomaisista työtehtävistä ja arkipäivän tilanteista ruotsin kielellä ja ymmärtää molempien kansalliskielten ja kulttuurien merkityksen monikulttuurisessa Suomessa.

Ammatilliseen perustutkintoon sisältyvät ruotsin kielen tutkinnon osat voidaan korvata lukion kursseilla osaamisen tunnustamisen kautta. Korvaavuuksista määrätään tutkinnon perusteissa.

Ammatillinen perustutkinto voidaan suorittaa joko tutkintoon johtavana koulutuksena tai näyttötutkintona. Näyttötutkintoon valmistava koulutus ei pidä sisällään opetussuunnitelman perusteiden mukaiseen koulutukseen kuuluvia yhteisiä opintoja, eikä siten myöskään pakollisia ruotsin opintoja / tutkinnon osia. Tutkintoon johtavassa koulutuksessa ja näyttötutkintona suoritettavassa ammatillisessa perustutkinnossa opintojen tavoitteet ja osoitettava ammattitaito on kuitenkin määritetty samoiksi, joten myös näyttötutkinnon suorittajan on osoitettava ruotsin kielen taito, jos se on keskeinen osa alan ammattitaitoa.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 21 §:n mukaan opiskelu voidaan järjestää osittain toisin kuin laissa ja sen nojalla on säädetty. Koulutuksen järjestäjä voi vapauttaa opiskelijan kokonaan esimerkiksi ruotsin kielen opinnoista, jos opintojen suorittaminen on opiskelijalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joiltakin osin kohtuutonta tai jos opinnoista vapauttaminen on perusteltua opiskelijan terveydentilaan liittyvistä syistä. Koulutuksen järjestäjän on tehtävä vapauttamisesta lain nojalla erillinen hallintopäätös kullekin opiskelijalle erikseen yksilöllisen arvion pohjalta.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen (811/1998, 13 §) mukaisesti koulutuksen järjestäjä antaa todistuksen tutkinnon suorittamisesta (tutkintotodistus) opiskelijalle, joka on suorittanut hyväksytysti tutkintoon kuuluvat opinnot ja ammattiosaamisen näytöt. Kesken ammatillisen tutkinnon suorittamisen eroavalle annetaan erotodistus, johon merkitään suoritetut opinnot ja ammattiosaamisen näytöt arvosanoineen. Opiskelijalle annetaan pyynnöstä todistus suoritetuista opinnoista myös opintojen kestäessä. Todistukseen merkittävistä tiedoista päättää asetusta täydentäen Opetushallitus (630/1998, 25 §). Tutkinnon perusteiden mukaan todistukseen merkitään muun muassa suoritetut tutkinnon osat ryhmiteltynä ammatillisiin, ammattitaitoa täydentäviin (= yhteiset opinnot) ja vapaasti valittaviin tutkinnon osiin sekä niiden laajuudet ja arvosanat. Valtioneuvoston päättämistä yhteisistä opinnoista (ml. ruotsin opinnot) ja kaikista muista tutkintoon kuuluvista tutkinnon osista annetaan jokaisesta erilliset arvosanat.

Ammatillinen lisäkoulutus: ammatti- ja erikoisammattitutkinnot

Ammatillisen lisäkoulutuksen järjestäminen on luvanvaraista toimintaa ja perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön järjestämislupaan. Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain (631/1998) 5 §:n 2 momentin mukaan järjestämisluvassa määrätään koulutustehtävä, joka sisältää tarpeelliset määräykset opetuskielestä, koulutusaloista, näyttötutkintoihin valmistavan koulutuksen ja muun ammatillisen lisäkoulutuksen opiskelijatyövuosien sekä oppisopimusten määrästä ja erityisestä koulutustehtävästä sekä työelämän kehittämis- ja palvelutehtävästä ja muista koulutuksen ja tutkintojen järjestämiseen liittyvistä asioista.

Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 10 §:n 2 momentin mukaan tässä laissa tarkoitettuun koulutukseen sovelletaan opetuskielen osalta ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 11 §:n säännöksiä.

Laissa ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998), jäljempänä aikuiskoulutuslaki, säädetään ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomista näyttötutkintoina suoritettavista ammatillisista perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkinnoista sekä niihin valmistavasta koulutuksesta. Lain 2 §:n mukaan tarkoituksena on ylläpitää ja kohottaa aikuisväestön ammatillista osaamista, antaa opiskelijoille valmiuksia itsenäiseen ammatin harjoittamiseen, kehittää työelämää ja edistää työllisyyttä sekä tukea elinikäistä oppimista. Aikuiskoulutuslain 13 §:n nojalla opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksella säädetään näyttötutkintona suoritettavista tutkinnoista ja tutkinnon perusteissa määritellään tutkinnossa vaadittava ammattitaito, tutkinnon osat ja mahdollisesti niistä muodostuvat osaamisalat, ammattitaidon osoittamistavat sekä tutkinnon arvioinnin yleiset perusteet. Opetushallitus päättää tutkintojen perusteista.

Ammatti- ja erikoisammattitutkinnon perusteiden mukaan tutkinnot muodostuvat työelämän työ- ja toimintakokonaisuuksien mukaisista pakollisista ja valinnaisista tutkinnon osista. Näyttötutkinnon perusteissa määritellään tutkintoon kuuluvat osat ja mahdollisesti niistä muodostuvat osaamisalat sekä tutkinnon muodostuminen. Näyttötutkintoihin ei sisälly erillisiä ruotsin kielen tutkinnon osia, mutta tutkintojen ammattitaitovaatimukset

kattavat myös työelämässä tarvittavan kielitaidon ja sosiaaliset valmiudet. Ruotsin kielen hallinta on vaatimuksena niissä ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa, joissa se on alan työelämän kannalta tärkeää. Tutkintojen välillä on kuitenkin eroja. Joissakin tutkinnoissa edellytetään, että tutkinnon suorittanut henkilö kykenee palvelemaan ruotsin kielellä, joissakin taas edellytyksiä palvella ei ole taattu.

Tutkintoon valmistavasta koulutuksesta säädetään aikuiskoulutuslain 8 §:ssä. Sen mukaan koulutuksen järjestäjä päättää näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen sisällöstä ja järjestämisestä tutkinnon perusteiden mukaisesti.

Aikuiskoulutuslain 7a §:n mukaan tutkintotoimikunta antaa tutkintotodistuksen henkilölle, joka on hyväksytysti suorittanut kaikki tutkinnon osat. Tutkinnon osan hyväksytystä suorittamisesta annetaan todistus pyydettäessä. Ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun asetuksen (812/1998) 6 §:ssä säädetään tarkemmin tutkintotodistuksen sisällöstä. Asetuksen mukaan tutkintotodistuksesta tulee käydä ilmi muun muassa tutkinnon osat ja niiden arviointi.

Ammattikorkeakoulut ja yliopistot

Valtioneuvoston asetuksessa ammattikorkeakouluista (352/2003) todetaan kielitaidon osalta, että opiskelijan tulee ammattikorkeakoulututkintoon sisältyvissä opinnoissa tai muulla tavalla osoittaa saavuttaneensa sellainen suomen ja ruotsin kielen taito, joka julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) mukaan vaaditaan korkeakoulututkintoa edellyttävään virkaan kaksikielisellä virka-alueella ja joka ammatin harjoittamisen ja ammatillisen kehityksen kannalta on tarpeellinen. Asetuksen mukaan edellä mainittu ei koske opiskelijaa, joka on saanut koulusivistyksensä muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä, eikä opiskelijaa, joka on saanut koulusivistyksensä ulkomailla. Tällaiselta opiskelijalta vaadittavasta kielitaidosta päättää ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulu voi myös erityisestä syystä vapauttaa opiskelijan tästä kielitaitovaatimuksesta osittain tai kokonaan. Asetuksessa todetaan myös, että opiskelijan osoittama kielitaito ilmoitetaan tutkintotodistuksessa.

Valtioneuvoston asetuksessa yliopistojen tutkinnoista (794/2004) todetaan, että opiskelijan tulee alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon sisältyvissä opinnoissa tai muulla tavalla osoittaa saavuttaneensa suomen ja ruotsin kielen taidon, joka julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 6 §:n 1 momentin mukaan vaaditaan valtion henkilöstöltä kaksikielisessä viranomaisessa ja joka on tarpeen oman alan kannalta. Muilla kielillä koulusivistyksensä saaneiden vaatimuksista päättää korkeakoulu. Yliopisto voi erityisestä syystä vapauttaa opiskelijan 1 momentissa säädetyistä kielitaitovaatimuksista osittain tai kokonaan. Yliopisto antaa opiskelijalle hänen suorittamastaan alemmasta ja ylemmästä korkeakoulututkinnosta tutkintotodistuksen, josta tulee käydä ilmi myös opiskelijan osoittama kielitaito, ja kielitaitoa merkittäessä on otettava huomioon suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtionhallinnossa annetun valtioneuvoston asetuksen (481/2003) 19 §.

5 Ruotsin opetuksen laajuus, opetusjärjestelyt ja oppimistulokset eri koulutusasteilla

Varhaiskasvatus ja esiopetus

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tavoitteet

Varhaiskasvatus on osa elinikäistä oppimista, joten monikieliseen ympäristöön kasvattaminen tulee aloittaa jo varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) keskeisenä lähtökohtana on hyvinvoiva lapsi, ja kielellä on tärkeä merkitys lapsen kasvussa ja kehityksessä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että ”lapsi on synnynnäisesti utelias, hän haluaa oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita.” Tämä uteliaisuus näkyy muun muassa lapsen tavoissa tutustua lähiympäristöönsä hänen tiedostuessaan kielenkäytöstä sekä hahmottaessaan omaa ja toisten toimintaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena onkin tarjota mielekkäitä ja merkityksellisiä oppimisen edellytyksiä siten, että lapsi voi kokea oppimisen ja onnistumisen iloa.

Varhaiskasvatus ja esiopetus on Suomessa siis mahdollista perustaa ratkaisuille, joissa korostuu monikieliseen ympäristöön kasvattaminen. Tällaisia ratkaisuja ovat esimerkiksi kotimaisten kielten kielikylpy ja vieraskielinen opetus. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen valtakunnallisissa perusteissa linjataan siksi myös kotimaisten kielten kielikylvyn ja vieraskielisen kasvatuksen ja opetuksen toteuttamisesta. Tällaisessa toiminnassa tulee soveltaa pääpiirteissään varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen valtakunnallisia yleistavoitteita, mutta toiminnalle tulee laatia myös kielen oppimisen osalta erityistavoitteita, jotka sopeutetaan kielikylpykielisen tai vieraskielisen toiminnan laajuuteen ja lasten kielelliseen taustaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005; Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010.)

Yksi kasvatuksen ja koulutuksen tärkeitä nivelvaiheita on siirtymä varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta perusopetukseen. Kielikylvyn osalta tämä tarkoittaa sitä, että varhaiskasvatuksessa aloitettua kielikylpyä tulee voida jatkaa perusopetuksessa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005). Kielikoulutuksen näkökulmasta näyttää kuitenkin siltä, että elinikäinen oppiminen ja kielenoppimisen jatkumo ei kunnolla toteudu, sillä perusopetuksessa ei riittävästi oteta huomioon lapsen varhaisia kokemuksia monikielisistä ja monikulttuurisista ympäristöistä. Perusopetuksessa ei esimerkiksi ole oppimäärää sellaiselle kielelle, joka on aloitettu kielikylpytoiminnan tai vieraskielisen opetuksen kautta varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa. (Mård-Miettinen & Björklund 2007). Tämä näkyy esimerkiksi yksittäisen oppilaan arjessa siten, että kielikylvyn päiväkodissa aloittanut ja perusopetuksessa jatkanut oppilas saa merkinnän perusopetuksen päättötodistukseen joko A- tai B1-ruotsista.

Ruotsin kielen kielikylpy varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa

Ruotsin kielen varhaista täydellistä kielikylpyä on toteutettu varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa 1980-luvun lopulta lähtien aluksi kokeiluluvalla. Vuoden 1991 peruskoululain (261/1991) muuttamisen jälkeen opetus muulla kuin koulun opetuskielellä tehtiin mahdolliseksi ilman kokeilulupaa. Kielikylpytoiminta hyödyntää kaksikielisen ympäristön tarjoamaa mahdollisuutta toisen kotimaisen kielen oppimiseen ja varhaiseen käyttämiseen päiväkodin ulkopuolella.

Ruotsin kielen varhainen täydellinen kielikylpy alkaa Suomessa joko varhaiskasvatuksessa (ikä vähintään 3 vuotta) tai esiopetuksessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2005) mukaan ”kunnan tulee varmistaa, että varhaiskasvatuksessa aloitettu kielikylpy voi jatkua perusopetuksessa”. Kaikki toiminta tapahtuu varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa kielikylpykielellä ja toiminta lähtee siitä, ettei lapsiryhmä osaa kieltä etukäteen vaan kieli omaksutaan ruotsinkielisen toiminnan yhteydessä. Tällainen lähtökohta edellyttää kasvattajilta kykyä suunnitella ja toteuttaa varhaiskasvatus ja esiopetus siten, että se tukee lasten kielen kehitystä (Laurén 2000). Kielikylvyn tavoitteena on, että lapset saavuttavat varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa sellaisen ruotsin kielen taidon, että he pystyvät jatkamaan oppiaineiden sisältöjen oppimista tällä kielellä perusopetuksen kielikylvyssä. Tämä tavoite saavutetaan ainakin sellaisessa toiminnassa, joka noudattaa kielikylvyn pedagogisia periaatteita (esim. Mård-Miettinen 2010). Kielikylvyssä edellytetään, että kasvattajat ymmärtävät lasten äidinkieltä, mutta puhuvat heille vain kielikylpykieltä. Lapset saavat käyttää äidinkieltään, ja heitä kannustetaan käyttämään kielikylpykieltä. Yhdessä vanhempien kanssa turvataan lapsen oman äidinkielen monipuolinen kehittyminen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi Soveltavan kielentutkimuksen keskukselta selvityksen Suomen kuntien kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tilasta ja tulevaisuuden suunnitelmista varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Selvityksen mukaan (Kangasvieri ym. 2011a) ruotsin kielikylpyopetusta annetaan 23 kunnassa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Uudellamaalla oli eniten kielikylpyä järjestäviä kuntia (8). Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa ruotsin kielikylvyssä oli 662 oppilasta. Tilastotiedot muutamasta ns. kielikylpykunnasta puuttuivat, minkä vuoksi luvut ovat todellisuudessa jonkin verran suurempia. Selvitystä varten ei myöskään saatu kaikista kunnista tietoa siitä, millä kielellä kielikylpyopetusta järjestetään. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen osalta tilastoja vääristää myös se, että kielikylpytoimintaa on paljon yksityisissä päiväkodeissa, joista kaikilla kunnilla ei ollut tietoa. Vaasan yliopiston tilastojen ja asiantuntijoiden näkemysten mukaan ruotsinkieliseen kielikylpyyn osallistuu varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessa kaikkiaan runsaat neljätuhatta oppilasta.

Kielikylpy- ja vieraskielisen opetuksen selvityksen (Kangasvieri ym. 2011a) mukaan suomenkielisen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen piirissä on tällä hetkellä myös jonkin verran muuta ruotsinkielistä toimintaa kuin kielikylpyä, josta sitä toteuttavat yksiköt käyttävät erilaisia nimityksiä kielisuihkusta ruotsinkieliseen opetukseen. Opetuksen tarjoajat saavat itse päättää, mitä nimitystä opetuksesta käyttävät ja miten opetuksen järjestävät. Samankaltainenkin toiminta voi siis olla nimetty eri tavoin ja vastaavasti erilaisesta toiminnasta voidaan käyttää samaa nimitystä. Sekä pienet että suuret kunnat ennakoivat selvityksen perusteella kielikylpyopetuksen ja etenkin vieraskielisen opetuksen (sisältää muun ruotsinkielisen toiminnan) kysynnän kasvua. Kunnat, joissa ei ollut kotimaisten kielten kielikylpytoimintaa tai vieraskielistä opetusta, mutta jotka ennakoivat kysynnän kasvua, olivat enimmäkseen pieniä ja keskisuuria. Kysynnän kasvua kielikylpytoiminnassa (varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa) ennakoivat kunnat olivat enimmäkseen pieniä, alle 10 000 asukkaan kuntia.

Perusopetus

Kielten oppimäärät ja kielivalinnat

Kielten oppimäärät perusopetuksessa jakautuvat erilaajuisiin yhteisiin ja vapaaehtoisiin kieliin (ks. taulukko 1). Voimassa olevan tuntijaon mukaan kaikille yhteisiä kieliä ovat A1-kieli, jonka opiskelu alkaa viimeistään 3. vuosiluokalla ja B1-kieli (toinen kotimainen kieli), jonka opiskelu alkaa 7. vuosiluokalla. A1-kieltä opiskellaan perusopetuksessa 16 vuosiviikkotuntia eli 608 oppituntia. B1-kielen oppimäärän laajuus on ollut vuodesta 1994 lähtien vähintään kuusi vuosiviikkotuntia eli 228 oppituntia, mikä on kolmanneksen vähemmän kuin vuoden 1985 tuntijaon mukainen oppimäärä (9 vuosiviikkotuntia eli 342 oppituntia) ja noin puolet vähemmän verrattuna 1970-luvun tuntimääriin. Kunta voi halutessaan tarjota vapaaehtoisen A2-kielen oppimäärää, joka alkaa viimeistään 5. vuosiluokalla. Tämän oppimäärän laajuus on 12 vuosiviikkotuntia eli 456 oppituntia. Yläkoulussa, yleensä 8. luokalla oppilas voi tarjonnan mukaan valita B2-kielen, jonka laajuus on kuusi vuosiviikkotuntia eli 228 oppituntia.

Taulukko 1. Vieraiden kielten opiskelu perusopetuksessa[4]

	luokat 1–6						luokat 7–9		
luokka	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
A1 yhteinen	(x)	(x)	x	x	x	x	x	x	x 608
A2 vapaaehtoinen				(x)	x	x	x	x	x 456
B1 yhteinen							x	x	x 228
B2 valinnainen								x	x 228

Neljä viidestä suomenkielisen peruskoulun päättäneestä oppilaasta on opiskellut englantia ja ruotsia. Vapaaehtoisten kielten opiskelu on 15 viime vuoden aikana vähentynyt, eivätkä kieltenopetuksen monipuolistamishankkeet ole kyenneet pysäyttämään kielivalintojen kaventumista. Kunnissa kielitarjontaa on karsittu ja tarjonta on yksipuolistunut. Kysymys ei siis ole vain siitä, että oppilaat valitsevat vähän kieliä, vaan myös siitä, että kieliä ei kunnissa ole välttämättä tarjolla (OKM 2010; Kangasvieri ym. 2011b). Opetushallituksen tilastojen ja asiantuntijoiden mukaan vuonna 1998 kaikkiaan 45 kunnan alueella opiskeltiin A1-kielenä ruotsia vuosiluokilla 1–6, kun vastaava tilanne vuonna 2009 oli 20 kunnan alueella (WERA 2011). Kuntien määrä on toki vähentynyt (461 kuntaa vuonna 1998, 348 kuntaa vuonna 2009), mutta tämä ei yksin selitä kielivalintojen kaventumista. Vaikka kieltenopetuksen tärkeys kunnissa tunnustetaan, opetusta järjestetään kuntatalouden reunaehdoilla (Kyllönen & Saarinen 2010).

Taulukossa 2 havainnollistetaan A1-kielen valintoja vuosina 1994–2009 suomenkielisissä ja ruotsinkielisissä peruskouluissa. Taulukko osoittaa, että noin yhdeksän oppilasta kymmenestä opiskelee 3. vuosiluokalla englantia, joka onkin useissa kunnissa ainoa vaihtoehto A1-kieleksi. Kaikkien muiden kielten valinta on vuosien ajan laskenut. Suomen kielen osuus selittyy ruotsinkielisten oppilaiden valinnoilla. A1-ruotsin lukuihin kuuluvat myös ruotsin kielen kielikylpyopetuksen oppilaat, koska kielikylpyruotsi on tuntijakoa koskevan asetuksen 7 §:n mukaisesti kielikylpyoppilaiden A-kieli.

4 Lukumäärät ovat oppitunteja. Yksi oppitunti on 45 minuuttia. Perusopetuksessa oppitunnit esitetään vuosiviikkotunteina (yksi vuosiviikkotunti on 38 oppituntia). Esimerkiksi A1-kielen määrä perusopetuksessa on 16 vuosiviikkotuntia eli 608 oppituntia.

Taulukko 2. Perusopetuksen 3. vuosiluokalla A1-kieliä opiskelleet (%) vuosina 1994–2009

A1-kieli	1994	1996	1998	2000	2002	2005	2007	2009
englanti	86,9	86,6	87,7	89,1	89,7	90,1	90,9	90,2
ruotsi	3,1	2,4	2,0	1,5	1,5	1,1	1,1	0,9
suomi	4,6	4,6	4,8	5,2	5,3	5,5	5,1	5,4
ranska	1,1	1,7	1,6	1,1	1,0	0,8	0,8	0,8
saksa	4,0	4,0	2,9	2,2	2,0	1,4	1,2	1,3
venäjä	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2
saame	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
muu kieli	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
A1-kielet yht.	99,8	99,5	99,3	99,3	99,7	99,2	99,3	99,0

Lähde: OPH Koulutuksen määrälliset indikaattorit vuodet 2003, 2006 ja 2010.

Vapaaehtoinen A2-kieli on ollut perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vuodesta 1994. Taulukossa 3 havainnollistetaan A2-kielen valintoja vuosina 1994–2009 suomen- ja ruotsinkielisissä peruskouluissa. Vuonna 1994 lähes 17 prosenttia oppilaista opiskeli vapaaehtoista A2-kieltä. Huippuvuosia olivat 1996–1998, jolloin reilu kolmannes oppilasta opiskeli A2-kieltä. Tämän jälkeen valinnat ovat hiipuneet, ja vuonna 2009 A2-kieltä opiskeli enää 23,5 prosenttia oppilaista. Ruotsin opiskelu A2-kielenä nousi 1990-luvulla vajaasta kahdesta prosentista reiluun kuuteen prosenttiin. Vuonna 2009 ruotsin A2-kieleksi valitsi 7,4 prosenttia oppilaista. Englanti on tavallisin A2-kieli ruotsinkielisissä kouluissa ja kielikylpyohjelmissa. Opetushallituksen tilastojen mukaan vuonna 2009 opiskeltiin A2-kieltä 143 kunnassa vuosiluokilla 1–6. Vuonna 1998 kuntien määrä oli 275. Suomen kieltenopettajien liitto SUKOL ry on selvittänyt A2-kielen lakkauttamisia kunnissa vuosina 2000–2006. Tänä aikana lakkautettiin A2-kielenä seuraavien kielten opinnot: ruotsi 52 kunnassa, saksa 115 kunnassa, ranska 27 kunnassa ja venäjä 12 kunnassa (Jukarainen 2010).

Taulukko 3. Perusopetuksen 5. vuosiluokalla A2-kieliä opiskelleet (%) vuosina 1994–2009

A2-kieli	1994	1996	1998	2000	2002	2005	2007	2009
englanti	9,6	10,4	10,2	9,7	8,8	8,3	8,0	7,5
ruotsi	1,7	6,0	6,6	7,0	8,4	7,7	7,5	7,4
suomi	0,5	0,4	0,5	0,4	0,2	0,3	0,3	0,7
ranska	0,9	2,8	3,1	3,0	3,3	2,9	2,5	2,5
saksa	4,1	16,9	16,2	14,4	12,3	8,6	6,3	5,4
venäjä	0,1	0,2	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,4
saame	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1
muu kieli	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3
A2-kieli yht.	16,9	36,8	37,1	35,1	33,5	28,5	25,0	23,5

Lähde: OPH Koulutuksen määrälliset indikaattorit vuodet 2003, 2006 ja 2010.

Perusopetuksen 7. vuosiluokalla alkava kaikille yhteinen B1-kieli on toinen kotimainen kieli, ellei oppilas jo opiskele sitä A-kielenä. Suomenkielisessä opetuksessa B1-kieli on ruotsi. Vuonna 2010 vuosiluokilla 7–9 suomenkielisistä oppilaista 89,9 prosenttia opiskeli ruotsia B1-kielenä ja 8,3 prosenttia A1- ja A2-kielenä. Samana vuonna 95,1 prosenttia ruotsinkielisistä oppilaista vuosiluokilla 7–9 opiskeli suomea A1- ja A2-kielenä. (WERA 2011).

Oppimistavoitteet ja oppimistulokset

Perusopetuksen opetussuunnitelmien oppimistavoitteet pohjautuvat Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteiseen eurooppalaiseen viitekehykseen. Eurooppalaisessa viitekehyk-

sessä painotetaan toiminnallista kielitaitoa eli oppijan kykyä viestiä erilaisissa tilanteissa oman kielitaitonsa mukaisesti. Kielitaidon eri osa-alueille (kuullun ymmärtäminen, luetun ymmärtäminen, puhuminen ja kirjoittaminen) on asetettu taitotasotavoitteet[5]. Ymmärtämistaitojen vaatimustaso perusopetuksessa on korkeampi kuin tuottamistaitojen. A-ruotsin (A1 ja A2) taitotasotavoite perusopetuksessa on ymmärtämistaitojen osalta A2.2 (kehittyvä peruskielitaito) ja tuottamistaitojen osalta hieman alhaisempi A2.1 (peruskielitaidon alkuvaihe). Tällaisella kielitaidolla oppija esimerkiksi ymmärtää tarpeeksi puhetta kyetäkseen tyydyttämään konkreetit tarpeensa, ymmärtää lukemastaan pääasiat ja joitakin yksityiskohtia muutaman kappaleen pituisista viesteistä (esim. mainos, kirje), osaa puhuessaan kuvata lähipiiriään muutamin lausein ja selviytyy kirjoittamalla kaikkein rutiininomaisimmista arkitilanteista.

B1-kielenä opiskeltavan ruotsin taitotasotavoite ymmärtämistaidoissa on A2.1 ja tuottamistaidoissa A1.3 (toimiva alkeiskielitaito). Oppija pystyy ymmärtämään yksinkertaista puhetta tai seuraamaan keskustelua aiheista, jotka ovat hänelle välittömän tärkeitä, ymmärtää yksinkertaisia ja kaikkein tavanomaisinta sanastoa sisältäviä tekstejä (esim. pikku-uutinen), osaa kertoa lyhyesti itsestään ja lähipiiristään ja selviytyy kaikkein yksinkertaisimmista vuoropuheluista ja palvelutilanteista sekä selviytyy kirjoittamalla kaikkein tutuimmissa, helposti ennakoitavissa arkisiin tarpeisiin ja kokemuksiin liittyvissä tilanteissa.

Ruotsin kielen oppimistuloksia peruskoulun päättöluokalla on vuonna 2001 arvioitu A- ja B1-oppimäärässä ja vuonna 2008 B1-oppimäärässä (Tuokko 2002; 2009). Vuoden 2001 A-oppimäärän oppimistulosten arviointiin osallistuneista suurimmalla osalla tulokset olivat tyydyttävät tai hyvät (45–80 % enimmäispistemäärästä). Oppilaat saivat keskimäärin 62 prosenttia kokeen enimmäispistemäärästä. Parhaimmat oppimistulokset saavutettiin Etelä- ja Länsi-Suomessa. Ryhmäkoolla ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ymmärtämistaitojen tai puhumisen tuloksiin. Oppimistulosten perusteella A-ruotsia opiskelleilla oli peruskoulun päättöluokalla parhaat taidot luetun ymmärtämisessä ja kirjoittamisessa, kun taas rakenteiden hallinnassa taidot olivat heikoimmat. Tytöt menestyivät kaikissa kokeen osa-alueissa poikia paremmin, erot vaihtelivat viidestä prosentista 10 prosenttiin. Kokeeseen osallistuneista noin 15 prosentilla oli heikot taidot ruotsissa (alle 45 % kokeen enimmäispistemäärästä). Pojista noin viidenneksellä oli heikot tulokset kuullun ymmärtämisessä, kirjoittamisessa ja puhumisessa. Lisäksi pojista 43 prosentilla oli heikot taidot rakenteiden osaamisessa.

B1-oppimäärän oppimistulosten arviointiin osallistuneet saivat keskimäärin 53 prosenttia kokeen enimmäispistemäärästä. Tyydyttävään tai hyvään tulokseen ylsi 56 prosenttia oppilaista ja 38 prosentin tulokset olivat heikkoja. Parhaiten kokeessa hallittiin kuullun ja luetun ymmärtäminen, huonoiten kielen rakenteet ja kirjoittaminen. Tytöt menestyivät poikia paremmin myös B1-oppimäärässä kaikilla osa-alueilla.

Vuonna 2008 tehdyn B1-ruotsin osaamisen arvioinnissa 59 prosenttia oppilaista ylsi luetun ja kuullun ymmärtämisen taidoissa tasolle A2.1. Kirjoittamisessa 51 prosenttia ja puhumisessa 33 prosenttia ylsi taitotasolle A1.3. Poikien tulokset tuottamisen osioissa olivat huomattavasti tyttöjä heikommat.

Vuosien 2001 ja 2008 oppimistuloksia on hyvin vaikea luotettavasti verrata, sillä kokeet on laadittu osin eri kriteerein. Vuoden 2001 kokeessa lähtökohtana ei ole ollut eurooppalainen viitekehys, myös oppilasotannat ovat poikenneet toisistaan. Tämän vuoksi arviointien vertailussa ja tulosten tulkinnassa on oltava varovainen. Yleisenä yhteisenä tekijänä voidaan kuitenkin todeta, että poikien oppimistulokset ovat kauttaaltaan tyttöjä heikommat ja että rakenteiden hallinta sekä luetun ja kuullun ymmärtämisen taidot ovat heikentyneet (Tuokko 2009; OPH 2011).

5 http://www.oph.fi/download/111628_KIELITAIDON_TASOJEN_KUVAUSASTEIKKO.pdf

Ruotsin kielen kielikylpy perusopetuksessa

Ruotsin kielen varhainen täydellinen kielikylpy jatkuu varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen jälkeen koko perusopetuksen ajan. Varhaisen täydellisen kielikylvyn periaatteen mukaisesti luku- ja kirjoitusopetusta annetaan ensin kielikylpykielellä ja vasta sen jälkeen äidinkielellä. Kielikylpyohjelmassa äidinkielistä opetusta annetaan jo ensimmäisestä luokasta lähtien. Ohjelman edetessä äidinkielisen opetuksen osuus lisääntyy ja kielikylpykielisen opetuksen osuus vähenee asteittain, kunnes yläkoulussa kielikylpykielellä annettavaa opetusta on noin 40–50 prosenttia. Kielikylpykielinen ja äidinkielinen opetus muodostavat kokonaisuuden. Oppilaan tulee saavuttaa sekä kielikylpykielessä että äidinkielessä sellainen taito, että oppiaineiden sisältöjen oppiminen ei vaarannu. Tämä vaatii opettajalta kykyä suunnitella ja toteuttaa opetus siten, että se kehittää sekä oppilaiden kielitaitoa että sisällönhallintaa eri oppiaineissa. (Björklund ym. 2007; Mård-Miettinen 2010.)

Kielikylpyruotsille ei ole perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritelty taitotasoa, vaan tavoitteet kielikylpykielessä sopeutetaan kielikylvyn laajuuteen (POPS 2004). Perusteissa ohjeistetaan väljästi kielikylpykielen osaamistavoitteiden laadinnassa, ja tavoitetason määrittäminen jää opetuksen järjestäjän vastuulle: ”Tavoitteet vieraassa kielessä tai kielikylpykielessä sopeutetaan vieraskielisen opetuksen tai kielikylvyn laajuuteen. Tavoitteissa määritellään ainakin, millaiseen tasoon pyritään kuullun ja luetun ymmärtämisen taidoissa, puhumisessa, kirjoittamisessa ja kulttuurisessa osaamisessa perusopetuksen aikana. Jos osa oppilaista puhuu kyseistä vierasta tai kielikylpykieltä äidinkielenään, heille määritellään vaativammat tavoitteet kuin koulun opetuskieltä äidinkielenään puhuville oppilaille.” (POPS 2004).

Kielikylpy- ja vieraskielisen opetuksen selvityksen (Kangasvieri ym. 2011a) mukaan vuonna 2010 kielikylpyä tarjottiin perusopetuksessa 15 kunnassa alakoulussa ja 11 kunnassa yläkoulussa. Alakouluissa kielikylvyssä oli 1 930 oppilasta ja yläkouluissa 674 oppilasta. Selvityksestä kävi ilmi, että kielikylpyopetuksen jatkumo varhaiskasvatuksesta perusopetuksen loppuun toteutuu vain 11 kunnassa, vaikka varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) kuntia edellytetään varmistamaan, että varhaiskasvatuksessa alkanut kielikylpy voi jatkua perusopetuksessa. Myös sisällöllisessä jatkumossa on varsin paljon vaihtelua (Kangasvieri ym. 2011a). Kielikylpyä on muokattu ja sovellettu omien tarpeiden ja resurssien mukaan. Kielikylpyselvityksen mukaan suomenkielisen perusopetuksen piirissä on tällä hetkellä myös jonkin verran muuta ruotsinkielistä toimintaa kuin kielikylpyä, josta sitä toteuttavat yksiköt käyttävät erilaisia nimityksiä kielisuihkusta ruotsinkieliseen opetukseen.

Ruotsin kielen kielikylvyn kieliohjelma

Suomessa käytettävän kielikylpymallin tavoitteena on toiminnallinen monikielisyys (Björklund ym. 2007; TUFF 2011). Kielikylpykielen eli ruotsin oppiminen alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu esiopetuksen kautta perusopetukseen siten, että ruotsia opitaan ja kehitetään sekä oppiaineiden sisältöopetuksen että kielenopetuksen kautta. Myös omaa äidinkieltä opitaan ja kehitetään perusopetuksessa sekä oppiaineiden sisältöjen että kielenopetuksen kautta. Kielikylvyssä myös vieraan kielen opetus on varhennettu. Jo vuosiluokilla 2–3 opiskellaan äidinkielen ja kielikylpykielen lisäksi ensimmäistä vierasta kieltä. Osassa kielikylpykouluja opiskellaan myös luokilta 4–5 eteenpäin toista vierasta kieltä vapaaehtoisena kielenä perusopetuksen loppuun asti, vaikka vuoden 2001 tuntijakouudistus vähensikin tätä käytäntöä. Ennen vuotta 2001 kielikylpykielen opetukseen käytettiin pelkästään äidinkielen ja kirjallisuuden ja muiden oppiaineiden tunteja ja vieraita kieliä

opetettiin A1- ja A2-tuntimäärien puitteissa. Vuoden 2001 tuntijaossa kielikylpykieli, ruotsi, sidottiin kuitenkin A-kielen tuntimäärään, jolloin monipuoliseen kieliohjelmaan panostavat kielikylpykoulut joutuivat käyttämään ylimääräisen resurssin, mikäli halusivat jatkaa toisen vieraan kielen opettamista. Osa kouluista ja kunnista päätyi tekemään tämän panostuksen (ainakin Helsinki, Turku ja Vaasa) kun taas toiset koulut ja kunnat (esim. Espoo ja Kokkola) poistivat kielikylpyohjelmastaan vapaaehtoisen vieraan kielen opetuksen, jolloin kielikylpyoppilaat opiskelevat näissä alakouluissa kielikylpyruotsin lisäksi vain englantia. (Björklund & Mård-Miettinen 2010.)

Ruotsin kielen kielikylpyoppilaiden ruotsin kielen taitoa ei ole arvioitu eurooppalaisen viitekehyksen taitotasojen avulla, vaan heidän ruotsin osaamistaan on tutkittu lähinnä suhteessa ruotsinkielisten koulujen oppilaiden ja ruotsalaisten oppilaiden kielenhallintaan. Koska kielikylpyoppilaat saavat perusopetuksessa suuren osan eri oppiaineiden opetuksesta kielikylpykielellä, kehittyvät heidän ruotsin kielen puheen ja tekstin ymmärtämisen taitonsa monipuolisiksi ja vastaavalle tasolle kuin ruotsinkielistä koulua käyvien oppilaiden ja ruotsalaisoppilaiden ymmärtämisen taidot. Kielikylpyoppilaat myös identifioivat itseänsä aktiivisina ruotsin kielen käyttäjinä ja he käyttävät puheessaan ja kirjoittaessaan vaihtelevia ja eri tekstilajeihin sopivia ruotsin kielen ilmaisuja, joita ruotsia äidinkielenään puhuvat samanikäiset käyttävät samassa yhteydessä. Kielikylpy antaa siis oppilaille hyvät toiminnalliset valmiudet ruotsin kielessä, vaikka heidän ruotsin kielen käytössään ilmenee vielä perusopetuksen lopussa oppijan kielelle tyypillisiä yleistyksiä sanavalinnoissa ja oikeakielisyydessä. (Björklund ym. 2007; Mård-Miettinen 2010.) Vuonna 2007 tehdyn kyselyn mukaan 9. luokan kielikylpyoppilaat Uudellamaalla ja Pohjanmaalla (n = 171 oppilasta) uskoivat myös itse saaneensa kielikylvystä muun muassa hyvät taidot sekä suomen että ruotsin kielessä, pohjan opiskella lisää ruotsia ja rohkeutta käyttää eri kieliä. Kaiken kaikkiaan he kokivat saaneensa kielikylvystä hyvät lähtökohdat tulevaisuudelleen. (Huhtala 2008.)

Lukiokoulutus

Kielten oppimäärät ja valinnat

Lukiossa A-kielen oppimäärää (A1 tai A2) opiskellaan kuusi kurssia eli 228 oppituntia. B-kielen kursseja on viisi eli 190 oppituntia. Lisäksi oppilailla on mahdollisuus molemmissa oppimäärissä opiskella kaksi syventävää kurssia (78 oppituntia) ja koulun mahdollisesti tarjoamia soveltavia kursseja. Lukiossa voi myös jatkaa B2-kielen opiskelua tai aloittaa B3-kielen. Molempien oppimäärien laajuus on kuusi kurssia eli 228 oppituntia.[6] Lukiossa ei sen sijaan ole mahdollista aloittaa ruotsin oppimäärää. Suomenkielisissä lukioissa kahdeksan prosenttia opiskelee ruotsia A-kielenä ja loput B-kielenä.

Tutkintorakenneuudistuksen jälkeen toisesta kotimaisesta kielestä tuli vapaaehtoinen aine ylioppilaskokeissa vuonna 2004, mikä on laskenut ruotsin kielen kokeeseen osallistuneiden määrää rajusti. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja ylioppilastutkintolautakunnan raportin (2010) mukaan ruotsin ylioppilaskirjoituksissa valinneiden osuus oli vuonna 2005 noin 89 prosenttia, vuonna 2007 valinneiden osuus oli laskenut 77 prosenttiin ja vuonna 2009 valinneita oli enää 68 prosenttia. Erot miesten ja naisten välillä olivat erittäin suuret. Miehistä runsas 52 prosenttia suoritti vuonna 2009 ruotsin kokeen. Muutos on ollut yli 44 prosenttia vuoteen 2004 verrattuna. Naisista kokeen suorittaa edelleen lähes 80 prosenttia.

6 Lukiossa oppitunnit esitetään kursseina. Yksi kurssi on 38 oppituntia.

Valinnoissa on myös alueellista vaihtelua. Ruotsin kieltä on valittu eniten Pohjanmaalla (n. 81 %)[7] ja Itä-Uudellamaalla (n. 79 %) ja vähiten Pohjois-Karjalassa (n. 62 %), Pirkanmaalla (62 %) ja Etelä-Savossa (n. 63 %). Erot lukioiden välillä ovat niin ikään kasvaneet. On lukioita, joissa kaikki kirjoittavat ruotsin kielen kokeen. Toisessa ääripäässä on lukioita, joissa vain noin 20 prosenttia valitsee ruotsin kirjoitettavaksi aineeksi. Kansalliskieliselvityksen mukaan (OPH 2011) enemmistö yliopisto-opintoihin tähtäävistä opiskelijoista osallistuu ruotsin ylioppilaskokeeseen. Lukiossa on kuitenkin ns. 2/3 sääntö, joka mahdollistaa esimerkiksi sen, että viidestä pakollisesta ruotsin kurssista voi yksi kurssi olla hylätty. Tämä entisestään vähentää opintojen määrää. Asiantuntijoiden kuulemisten mukaan arviointijärjestelmää tulisi kehittää siten, että tällainen taktikointi ei olisi mahdollista.

Oppimistavoitteet ja oppimistulokset

Myös lukion opetussuunnitelmien oppimistavoitteet ruotsin kielessä pohjautuvat Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteiseen eurooppalaiseen viitekehykseen. A-ruotsin (A1 ja A2) taitotasotavoite lukiossa on ymmärtämistaidoissa B2.1 (itsenäisen kielitaidon perustaso) ja tuottamistaitojen osalta hieman alhaisempi B1.2 (sujuva peruskielitaito). Tällaisella kielitaidolla oppija esimerkiksi ymmärtää asiallisesti ja kielellisesti kompleksisen puheen pääajatukset, kun se käsittelee konkreetteja tai abstrakteja asioita, pystyy lukemaan itsenäisesti muutaman sivun pituisia tekstejä omalta alaltaan tai yleisistä aiheista, osaa viestiä varmasti useimmissa tavallisissa tilanteissa ja osaa kirjoittaa henkilökohtaisia ja julkisempia viestejä. B1-ruotsin taitotasotavoite lukiossa on ymmärtämistaidoissa B1.2 (sujuva peruskielitaito) ja tuottamistaidoissa B1.1 (toimiva peruskielitaito). Tällaisella kielitaidolla oppija ymmärtää puheesta selväpiirteistä asiatietoa, joka liittyy tuttuihin ja melko yleisiin aiheisiin jonkin verran vaativissa yhteyksissä, pystyy etsimään ja yhdistelemään tietoja useammasta muutaman sivun pituisesta tekstistä, pitää yllä ymmärrettävää puhetta, vaikka pitemmissä puhejaksoissa esiintyy taukoja ja epäröintiä ja osaa kirjoittaa selväpiirteisen, sidosteisen tekstin.

Lukiolaisten oppimistuloksia ei ole arvioitu perusopetuksen 9. luokkalaisten oppimissaavutustestien tapaan. Lukion oppimistuloksia voidaan tarkastella ylioppilaskokeiden kautta. Ylioppilaskoe ja lukion opetussuunnitelma ovat kuitenkin ristiriidassa keskenään, sillä ylioppilaskokeen arviointi on normiviitteistä, kun taas opetussuunnitelmien arviointi vieraiden kielten osalta pohjautuu kriteeriviitteiseen taitotasoajatteluun (Tarnanen ym. 2007). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ylioppilaskokeessa ei arvioida kokelaan taitoja suhteessa kielitaidon kriteereihin eli taitotasotavoitteisiin vaan suhteessa toisten kokelaiden suorituksiin. Ylioppilastutkinnon ruotsin kielen kokeiden tulokset on kuitenkin syksyn 2004 kokeiden osalta linkitetty eurooppalaisen viitekehyksen taitotasokuvauksiin, ja vastaava linkitys tehdään uudelleen kevään 2012 kokeiden osalta. Tulosten mukaan noin 42 prosenttia ylioppilastutkinnon suorittaneista ylsi vähintään lukion tavoitetasoksi määritellylle viitekehyksen taitotasolle B1. Noin 58 prosenttia puolestaan jäi viitekehyksen taitotasolle A1–A2. (Takala 2005.)

Ruotsin kielen kielikylpyyn osallistuneiden oppilaiden ruotsin kielen ylioppilaskokeen tuloksista on saatavilla tietoa Vaasasta noin 100 kielikylpyoppilaalta (Bergroth 2007, Mård-Miettinen 2010). Kielikylpyoppilaiden tulokset ovat erinomaiset. Kolme neljästä

7 Näissä luvuissa on mukana myös kielikylvyn käyneitä keskipitkän ruotsin kirjoittavia oppilaita. Valtakunnallisesti katsottuna kielikylpyoppilaiden määrä on toki pieni, mutta se saattaa kasvattaa esimerkiksi Pohjanmaan valintaprosenttia. Näkemys perustuu asiantuntijoiden haastatteluihin. Kielikylpyoppilaiden valinnoista ei ole tilastotietoa.

kielikylpyoppilaasta on kirjoittanut arvosanan L, E tai M ruotsin pitkän oppimäärän kokeessa eikä kukaan ole kirjoittanut arvosanaa A tai tullut hylätyksi ruotsin kokeessa. Kielikylpyoppilaat ovat kirjoittaneet hyvin myös äidinkielen, englannin ja saksan kokeissa. Kielikylpyoppilaiden ylioppilaskokeiden matematiikan ja eri reaaliaineiden tulokset osoittavat myös, että kahdella kielellä perusopetuksessa annettu aineenopetus on kartuttanut oppilaiden aineenhallintaa ja että he pystyvät ylioppilaskokeissa ilmaisemaan ruotsiksikin hankitun osaamisensa täysipainoisesti suomen kielellä.

Koulutuksen arviointineuvosto on arvioinut lukion tuottamia tiedollisia ja taidollisia jatkokoulutusvalmiuksia korkeakoulutuksen näkökulmasta (Hautamäki ym. 2012). Arvion mukaan lukio tuottaa myönteisiä asenteita jatkokoulutusta ja hyvää yleissivistystä kohtaan. Ongelmana pidettiin kuitenkin sitä, että opiskelijalle ei muodostu selkeää kokonaiskuvaa opinnoista oppimistavoitteiden suuren määrän vuoksi ja lukiokoulutus näyttää pirstaleiselta.

Ruotsin kielen oppiminen nousi suomenkielisten korkeakouluopiskelijoiden näkökulmasta yhdeksi keskeiseksi taidoksi, jota on lukiossa vahvistettava. Arvioinnissa toteutettuun kyselyyn vastanneista korkeakouluopiskelijoista 21 prosenttia oli joutunut parantamaan ruotsin osaamistaan. Haastateltujen korkeakoulujen edustajien mukaan ruotsin kielen valinnaisuus ylioppilaskirjoituksissa näkyy heikentyneenä ruotsin kielen taitona. Arvioinnin mukaan hyvin olennaisena vastaajat pitivät, että lukiossa ohjattaisiin ymmärtämään tehtyjen valintojen merkitys tulevien opintojen kannalta.

Toisen asteen ammatillinen koulutus

Ammatilliseen perustutkintoon johtavan koulutuksen osalta ruotsin kielen opintojen laajuus on määritelty valtioneuvoston päätöksellä. Kaikille yhteisiin opintoihin sisältyy suomenkielisessä koulutuksessa yhden opintoviikon verran ruotsin opintoja. Yhteisten opintojen valinnaiset opinnot valitaan pakollisista opinnoista ja valtioneuvoston päätöksessä nimetyistä matemaattis-luonnontieteellisistä ja humanistis-yhteiskunnallisista opinnoista, joten ne voivat opiskelijan valinnan mukaan sisältää 0–4 opintoviikkoa ruotsin opintoja. Yhteiset opinnot ovat ammatillisesti painotettuja kussakin tutkinnossa. Niiden tarkoituksena on tukea ammattitaidon saavuttamista ja täydentää ammattitaitoa. Lisäksi yhteiset opinnot antavat kaikille opiskelijoille jatko-opintojen, harrastusten ja persoonallisen kehityksen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja.

Ruotsin kielen osaamisvaatimuksia voi joissakin ammatillisissa perustutkinnoissa sisältyä myös pakollisiin tai valinnaisiin ammatillisiin tutkinnon osiin silloin, kun kielitaito on tärkeä osa ammattitaitoa. Lisäksi opiskelija voi oman valintansa mukaan sisällyttää ruotsin kielen opintoja myös vapaasti valittaviin opintoihin (0–10 opintoviikkoa). Valinnaisuus mahdollistaa sen, että opiskelija voi painottaa opintojaan oman suuntautumisensa mukaisesti. Kieliopintoja valitsevat erityisesti ne opiskelijat, jotka suorittavat samaan aikaan sekä ammatillista perustutkintoa että ylioppilastutkintoa. Kieliopinnot ovat suosittuja myös silloin, kun ammattiin opiskeleva tähtää jatko-opintoihin korkea-asteella.

Ammatillisessa peruskoulutuksessa ruotsin kielen taitotavoite on eurooppalaisessa viitekehyksessä A1–A2. Kieliopintojen tarkoituksena ei ole siis nostaa taitotasoa vaan kehittää kielitaitoa työelämätarpeisiin. Vuonna 2009 tehdyn selvityksen (Kantelinen 2011, ks. OPH 2011) mukaan opettajat arvioivat, että opiskelijoista noin 98 prosentilla lähtötaso koulutuksen alussa oli A1–A2. Koulutuksen loppuvaiheessa he arvioivat, että noin 76 prosentilla opiskelijoista ruotsin kielen taito oli A1–A2-tasolla ja lähes 24 prosentilla B1–B2-tasolla. Tuottamistaidot arvioitiin ymmärtämistaitoja heikommiksi. Koulutuksen loppuvaiheessa

opiskelijoista noin 63 prosenttia arvioi itse, että heidän kielitaitonsa on tasolla A1–A2, noin 30 prosenttia arvioi kielitaitonsa tasolle B1–B2 ja lähes seitsemän prosenttia tasolle C1–C2. Opettajien tapaan opiskelijat arvioivat tuottamistaitonsa heikommiksi kuin ymmärtämistaidot. Vaikka arviointien perusteella opiskelijat saavuttivat tavoitetason, opettajista lähes 75 prosenttia ja opiskelijoista lähes 41 prosenttia piti ammatillisesta koulutuksesta valmistuvien ruotsin kielen taitoa riittämättömänä työelämän tarpeisiin. Koulutusaloittain tarkasteltuna yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alan opiskelijat arvioivat kielitaitonsa parhaimmaksi ja tekniikan ja liikenteen alan opiskelijat huonoimmaksi. Näiden väliin jäivät sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalan opiskelijat.

Kantelisen (2011) tutkimustulosten mukaan suomenkielisessä opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa opiskelijoilla on usein vain muodollinen mahdollisuus opiskella ruotsia kaikille yhteisten kurssien jälkeen. Joillakin koulutusaloilla oli tutkimuksen toteuttamisaikana harvinaista, että valinnaisia kursseja järjestetään.

Työryhmän teettämä selvitys ruotsin kielen opetuksen tilanteesta

Opetus- ja kulttuuriministeriö selvitti työryhmää varten keväällä 2012 ruotsin kielen opetusta suomenkielisessä tutkintoon johtavassa opetussuunnitelmaperusteisessa ammatillisessa peruskoulutuksessa lukuvuonna 2010–2011. Nykytilaa ruotsin kielen opetuksessa haluttiin selvittää muun muassa sen osalta, onko edelleen harvinaista, että ammatillisessa peruskoulutuksessa järjestetään valinnaisia ruotsin kursseja.

Kysely lähetettiin ja siihen vastasi 29 ammatillisen koulutuksen monialaista joko maakunnallista tai alueellista järjestäjää. Nämä järjestäjät toimivat 18 maakunnassa. Kyselyyn vastanneiden koulutuksen järjestäjien osuus ammatillisen peruskoulutuksen järjestämislupien vuotuisesta kokonaisopiskelijamääräkapasiteetista (suomenkielinen koulutus) on noin 74 prosenttia. Kyselyn tuloksia voidaan pitää valtakunnallisesti suuntaa antavina ja melko kattavina myös jatkotyöskentelyä varten.

Kyselyn tulosten perusteella merkittävä osa koulutuksen järjestäjistä tarjoaa mahdollisuutta ruotsin kielen opintojen suorittamiseen. Opinnot kytkeytyvät sekä ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien valinnaisiin opintoihin tai muihin vapaasti valittaviin opintoihin sekä ammatillisiin tutkinnon osiin. Opiskelijat olivat pääsääntöisesti valinneet vähemmän ruotsin kielen opintoja kuin mitä koulutuksen järjestäjät olivat tarjonneet. Tämän myötä toteutunut koulutus on ollut suppeampaa kuin tarjonta.

Kyselyyn vastanneista koulutuksen järjestäjistä 14 (n. 48 %) järjesti ruotsin kielen valinnaisia opintoja kaikilla mahdollisilla suoritusmuodoilla. Viisi koulutuksen järjestäjää (n. 17 %) järjesti ruotsin kielen opintoja sekä ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien valinnaisina opintoina että tutkinnon vapaasti valittavina opintoina. Neljä koulutuksen järjestäjää oli järjestänyt ruotsin kielen valinnaisia opintoja pelkästään integroimalla ammatillisten tutkinnon osien ja ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien opetusta. Yksi koulutuksen järjestäjä ei ollut järjestänyt valinnaisia ruotsin opintoja millään tavalla.

Korkeakoulutus

Myös ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen tutkinnot ja niissä vaadittavat kieliopinnot, mukaan lukien toisen kotimaisen opinnot, vaihtelevat. Ammattikorkeakouluissa ruotsin opintojen määrä on pääsääntöisesti 3–6 opintopistettä ja yliopistoissa 3–5 opintopistettä (yksi opintopiste vastaa 27 tuntia opiskelijan työtä). Tavoitetaso on asetettu valtioneuvoston asetuksessa ammattikorkeakouluista (352/2003) siten, että ”opiskelijan tulee osoittaa

saavuttaneensa sellainen suomen ja ruotsin kielen taito, joka julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain mukaan vaaditaan korkeakoulututkintoa edellyttävään virkaan kaksikielisellä virka-alueella ja joka ammatin harjoittamiseen ja ammatillisen kehityksen kannalta on tarpeellinen". Yliopistoissa vastaavasti opiskelijan tulee osoittaa saavuttaneensa sellaisen "suomen ja ruotsin kielen taidon, joka julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) 6 §:n 1 momentin mukaan vaaditaan valtion henkilöstöltä kaksikielisessä viranomaisessa ja joka on tarpeen oman alan kannalta". On tärkeää huomata, että korkeakoulututkintoihin sisältyvä vaatimus ruotsin kielen taidon osoittamisesta on kaksiosainen: tutkinnoissa edellytetään sekä julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavaa ruotsin kielen taidon tasoa että oman alan tai ammatin kannalta tarpeellista ruotsin kielen taitoa.

Vuosina 2003–2005 toteutettiin korkeakoulujen ruotsin kielen suoritusten yhteismitallistamiseksi KORU-hanke (Elsinen & Juurakko-Paavola 2006). Hankkeessa on määritelty taitotasokuvaukset korkeakouluopiskelijoilta vaadittavasta ruotsin kielen osaamisesta. Taitotasot on linkitetty myös eurooppalaiseen viitekehykseen ja sen mukaan vaadittava taso kaikilla kielitaidon osa-alueilla on B1. Arvosanojen tulisi niin ikään olla yhteismitallisia valtionhallinnon kielitutkinnoissa määriteltyjen vastaavien arvosanojen kanssa. KORU-hankkeen suositukset on otettu käyttöön kaikissa korkeakouluissa 1.8.2006.

Paineita ruotsin opetukseen tuo se, että erityisesti ammattikorkeakouluissa on opiskelijoita, joilla ei ole ylioppilastutkintoa. Näiden opiskelijoiden osuus vaihtelee aloittain, mutta keskimäärin opiskelijoiden määrä on noin 15 prosenttia. Lisäksi yhä useammat maahanmuuttajataustaiset opiskelijat, jotka eivät ole saaneet ruotsin kielen opetusta aiemmin, haluavat hakeutua korkeakouluopintoihin ja saada samanlaisen pätevyyden julkisiin virkoihin kuin kanssaopiskelijat. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian 2009–2015 (OPM 2009) tavoite on, että maahanmuuttajataustaisten osuus korkeakoulutetuista vastaa heidän osuuttaan koko väestöstä.

Vaikka erilaisen aikaisemman koulutustaustan omaavien opiskelijoiden, nais- ja miesopiskelijoiden ja eri koulutusaloilla opiskelevien väliset erot ovat huomattavia, ammattikorkeakouluissa noin 56 prosenttia ruotsin opintonsa suorittaneista opiskelijoista arvioi kielitaitonsa olevan vähintään vaadittavalla tasolla eli tasolla B1, kun taas opettajat arvioivat, että noin 83 prosenttia opiskelijoista olisi vaadittavalla tasolla. Tuloksia kielitaidon taitotasoarvioista voidaan verrata aikaisempiin tutkimustuloksiin ammattikorkeakouluopiskelijoiden ruotsin kielen taidosta (AMKKIA-hanke, ks. tark. Juurakko & Takala 2001). Opiskelijoiden ja opettajien arviot ovat hyvin samansuuntaisia kuin AMKKIA-hankkeen pilottikokeissa saadut tulokset. Opettajien mielestä on kuitenkin vaikeaa arvioida yhdellä keskimääräisellä kuvauksella ammattikorkeakouluopiskelijoiden ruotsin kielen taitoa, koska opiskelijat ovat niin heterogeeninen ryhmä. Esimerkiksi noin neljännes opiskelijoista tulee ammatillisesta peruskoulutuksesta, jossa kielitaitotavoite on lukiota alempi. Ammattikorkeakouluopiskelijat ovat siis kieliopinnoissa keskenään eri lähtötasolla (ks. myös Juurakko-Paavola 2011).

Yliopistojen kielikeskuksille suunnatun kyselyn (Palviainen 2010, 2011; Jauhojärvi-Koskelo & Palviainen 2011) mukaan yliopisto-opiskelijoiden ruotsin kielen taito on laskenut 2000-luvulla. Asiantuntijat arvioivat, että taitotasoon on vaikuttanut muun muassa ruotsin kielen valinnaisuus ylioppilaskirjoituksissa sekä perusopetuksen ja lukion ruotsin oppituntien väheneminen. Opiskelijoiden aiempaa heikompi kielitaito asettaa paineita yliopistojen kielikeskuksille, koska opetukseen tarvittaisiin lisää resursseja. Samanaikaisesti yliopistoissa opiskelijat eivät välttämättä ehdi keskittyä kieliopintoihin tai he saattavat kokea ne irrallisina muista opinnoista. Ruotsin kurssit, kuten muut kaikille yhteiset opin-

not, suoritetaan joko aivan opintojen aluksi, jolloin sen yhteys omaan alaan on heikko, tai aivan opintojen lopuksi, jolloin aiemmista kieliopinnoista on saattanut kulua jo vuosia.

Korkeakoulututkintoon sisältyvillä kieliopinnoilla voi siis myös osoittaa julkishallinnon henkilöstöltä vaadittavaa toisen kotimaisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Suomen kielellä korkeakoulututkinnon suorittaneilta ei siis pääsäännön mukaan vaadita erikseen valtionhallinnon kielitutkinnon suorittamista. Ennen KORU-hanketta toteutetun tutkimuksen (Niemi 2008) mukaan noin viidennes korkeakouluopiskelijoista on saanut tutkintotodistukseensa merkinnän kielitaidosta, jonka taitotaso ei vastannut eurooppalaisen viitekehyksen taitotasoa B1. Tutkimustulokset tukivat käsitystä siitä, että yhä useampien lukion B-ruotsin oppimäärän suorittaneiden korkeakouluopiskelijoiden kielellinen lähtötaso oli niin alhainen, että he eivät saavuttaneet korkeakoulututkintoon kuuluvien pakollisten ruotsinopintojensa aikana tyydyttävää kirjallista ja suullista taitoa. Ongelmana ei siis ole vain ammatillisen toisen asteen tutkinnon suorittaneiden alhainen kielitaito, vaan myös lukion B-ruotsin taidon lasku. Viime vuosina tilanne on entisestään heikentynyt ainakin ammattikorkeakoulujen ruotsin kielen opettajien käytännön kokemusten mukaan.

Aikuiskoulutus

Aikuisille suunnattua koulutusta järjestetään kaikilla koulutusasteilla perusopetuksesta korkeakouluihin sekä vapaassa sivistystyössä. Aikuiskoulutus jaetaan tavallisesti yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen. Yleissivistävä aikuiskoulutus tarjoaa mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle, ja ammatillisen aikuiskoulutuksen tavoitteena on ylläpitää ja kehittää aikuisten ammatillista osaamista ja edistää työllistymistä (Sartoneva 2007). Jako yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen välillä ei kuitenkaan ole kovin jyrkkä, sillä esimerkiksi maahanmuuttajataustainen aikuinen voi suorittaa opintoja omaehtoisesti vapaan sivistystyön oppilaitoksessa ja näin kehittää kielitaitoaan ja työllistymisen mahdollisuuksiaan.

Tutkintoon johtamaton aikuiskoulutus on pääasiassa omaehtoista yleissivistävää koulutusta. Sitä tarjoavat pääasiassa opetushallinnon alaiset aikuisoppilaitokset, kuten vapaan sivistystyön oppilaitokset, ammatilliset oppilaitokset, aikuiskoulutuskeskukset ja ammattikorkeakoulut. Myös avoimet yliopistot, yksityiset kielikoulut ja koulutusalan yritykset, kulttuurikeskukset ja yhdistykset tarjoavat kielikoulutusta (Sartoneva 2007).

Vapaan sivistystyön oppilaitokset (kansalais- ja työväenopistot, kansanopistot, kesäyliopistot ja opintokeskukset) sekä ammatilliset oppilaitokset ja aikuiskoulutuskeskukset ovat merkittäviä kielikoulutuksen tarjoajia. Vuonna 2004 tutkintoon johtamattomassa aikuiskoulutuksessa annettiin miltei 650 000 kielten opetustuntia. Näistä ruotsin osuus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa oli noin 36 500 tuntia ja ammatillisissa oppilaitoksissa ja aikuiskoulutuskeskuksissa noin 7 300 tuntia. Noin kolmannes opetuksesta keskittyi suomeen (Sartoneva 2007). Tilastot vuodelta 2010 osoittavat, että tutkintoon johtamattomassa aikuiskoulutuksessa annettiin lähes 820 000 kielten opetustuntia[8]. Näistä lähes 49 prosenttia eli lähes 400 000 oppituntia oli suomen kieltä. Ruotsin kielen osuus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa oli noin 9 200 tuntia ja ammatillisissa oppilaitoksissa ja aikuiskoulutuskeskuksissa lähes 42 000 tuntia. Vuoden 2010 tilastoista käy lisäksi ilmi, että työnantajan tilaamaa tutkintoon johtamatonta koulutusta ammatillisissa oppilaitoksissa, aikuiskoulutuskeskuksissa ja vapaan sivistystyön oppilaitoksissa oli ruotsin kielessä lähes 2 400 tuntia, suomessa noin 12 400 tuntia ja englannissa noin 9 300 tuntia. Työnantajat käyttävät myös yksityisten kielikoulutusyritysten palveluja.

8 Tilastokeskus 2011. Oppilaitostilastot. Oppilaitosten aikuiskoulutus.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ja ammatilliset oppilaitokset ja aikuiskoulutuskeskukset ovat nousseet keskeisiksi aikuisten maahanmuuttajien kouluttajiksi. Näissä oppilaitoksissa olisi potentiaalia myös ruotsin kielen kouluttajina maahanmuuttajille.

Tutkimukset aikuisten näyttötutkintojen kielitaitovaatimuksista osoittavat, että kielitaitovaatimuksissa on suuria alakohtaisia eroja. Ennen vuotta 2008 voimassa olleista tutkinnon perusteista lähes puolet oli sellaisia, joissa tutkinnon suorittajan kielitaidolle, mukaan lukien ruotsin kielen taito, ei asetettu selkeitä vaatimuksia. Härmälän (2008) tutkimus liiketalouden näyttötutkinnoista havainnollistaa, että näyttötehtävien sisällöt ja kielitaidon vaatimustaso vaihtelivat suuresti. Kaikki tutkinnon järjestäjät eivät esimerkiksi vaatineet ruotsin kielen taidon osoittamista tutkintotilaisuuksissa, vaikka sitä edellytettiin tutkinnon perusteissa. Käytäntöä perusteltiin sillä, että tutkintotilaisuuksissa pyritään osoittamaan ja arvioimaan ammatin ydinosaamista. Ruotsin kieltä ei siis pidetty näissä perusteluissa ammattitaidon kannalta keskeisenä. Vuonna 2008 uudistetuissa tutkinnon perusteissa kielitaitovaatimukset ovat yhdenmukaistuneet ja kaikissa perustutkinnoissa kielitaitovaatimus ilmaistaan eurooppalaisen viitekehyksen taitotasoasteikolla. Ruotsin kielen taitoa uudistetuissa tutkinnon perusteissa edellytetään kuitenkin harvemmin kuin vielä vuonna 2006 (Härmälä 2006).

Yhteenveto: ruotsin opetuksen laajuus, opetusjärjestelyt ja oppimistulokset eri koulutusasteilla

Neljä viidestä suomenkielisen peruskoulun päättäneestä oppilaasta on opiskellut A-kielenä englantia ja B-kielenä ruotsia. Vapaaehtoisten kielten opiskelu on 15 viime vuoden aikana vähentynyt, eivätkä kieltenopetuksen monipuolistamishankkeet ole kyenneet pysäyttämään kielivalintojen kaventumista. Tämä koskee olennaisesti myös ruotsia, jonka opiskelu muuna kuin kaikille yhteisenä B1-kielenä ei ole lisääntynyt. Samaan aikaan B1-oppimäärän laajuus on laskenut puoleen 1970-lukuun verrattuna.

Ruotsin kielen oppimistuloksissa on ongelmia koulutuksen jatkumon näkökulmasta. Perusopetuksen oppimistulokset eivät ole tyydyttäviä, ja sukupuolten väliset osaamis- ja asennoitumiserot näyttävät kasvavan. Muun muassa ylioppilastutkinnon valinnaisuuden myötä kirjoittajien määrä on laskenut rajusti, ja alueellisia eroja ruotsin valitsemisessa kirjoitettavaksi aineeksi on niin ikään havaittavissa. Toisaalta on huomattava, että laadukkaalla opetuksella on selvä yhteys niin oppimistuloksiin kuin asenteisiin ja motivaatioon. Myös kielikylpyopetuksen oppimistulokset ovat rohkaisevia.

Ammatillisen toisen asteen opiskelijoille kurottava taitotasoero korkeakouluopinnoissa on liian suuri. Myös lukiokoulutuksen käyneillä on havaittu olevan puutteita ruotsin taidoissa korkeakouluopintoihin siirtyessään. Arviolta noin 60 prosenttia lukiolaisista ei saavuta kielitaidon tasoa B1, joka on lukiokoulutuksen tavoitetaso ja alakohtaisen korkeakoulutuksen lähtötaso.

Arvioidaan, että noin viidennes korkeakouluopiskelijoista ei saavuta valtionhallinnon kielitutkinnon tyydyttäviä taitoja vastaavaa tasoa. Nykytilanne alemmilla asteilla on johtanut siihen, että korkeakoulut joutuvat paikkaamaan puutteita ruotsin kielen taidossa. Tämä ei kuulu korkeakoulujen perustehtävään.

6 Asenteet ja motivaatio ruotsin kielen oppimisessa

Asenteilla ja motivaatiolla on merkitystä oppimisen edellytyksille ja niillä on todettu olevan yhteys oppimistuloksiin. Asenteet ja motivaatio vaikuttavat oppilaiden halukkuuteen opiskella kieliä ja sitä kautta kielivalintoihin – mikäli koulutuksen järjestäjä tarjoaa mahdollisuuksia tehdä kielivalintoja (ks. luku 5 kielten oppimäärät ja valinnat).

Oppilaat tarvitsevat tukea ja kannustusta sekä monipuolista tietoa eri kielten merkityksestä. Niin kielivalinnoissa kuin kielenoppimisessa erityisesti affektiivisilla ja koettuun hyötyyn liittyvillä tekijöillä on suuri merkitys. Oppimisen sosiaalisen ympäristön tulisi olla eri kielten osaamista tukeva ja kannustava. Myönteinen, monipuolisia kielivalintoja mahdollistava asenneympäristö on siis tärkeä. Yhtä tärkeää on kielenoppimisen pitkäjänteisyyden turvaaminen ja jatkuvan tuen saaminen oppimisprosessissa. Tämä kaikki koskee myös ruotsin oppimista.

Asenteita perusopetuksessa ja lukiossa

Oppilaiden asenteita ruotsin kieltä kohtaan perusopetuksessa ja lukiossa on selvitetty muun muassa Opetushallituksen B1-ruotsin oppimistaitojen arvioinnissa sekä Svenska i toppen -tutkimushankkeessa.

Vuoden 2008 B1-ruotsin oppimistaitojen arvioinnissa (Tuokko 2009) kartoitettiin oppilaiden asenteita ja käsityksiä kolmella alueella: oppiaineen *hallinnassa*, siitä *pitämisessä* ja sen arvioidussa *hyödyllisyydessä*. Oppilaista noin 52 prosenttia piti ruotsin kieltä vaikeana oppiaineena. Hyviin tuloksiin katsoi kuitenkin pääsevänsä noin 54 prosenttia oppilaista. Ruotsiin oppiaineena suhtauduttiin melko kielteisesti: noin 47 prosenttia oppilaista piti sekä oppiainetta että oppitunteja ikävystyttävinä. Noin 42 prosenttia oppilaista oletti tarvitsevansa ruotsia opinnoissaan. Noin 46 prosenttia ei katsonut tarvitsevansa ruotsin kielen taitoa arkielämässä. Työelämässä ruotsia arveli tarvitsevansa noin 35 prosenttia oppilaista.

Poikien asenteet tyttöihin verrattuna olivat kielteisempiä kaikilla osa-alueilla. Erot olivat tilastollisesti merkitseviä. Erityisesti tyttöjen ja poikien näkemykset erosivat oppiaineen hyödyllisyyden arvioinnissa. Tyttöjen näkemys ruotsin hyödyllisyydestä oli jonkin verran myönteisempi kuin poikien. Tyttöjen käsitys omasta osaamisestaan oli melko neutraali, kun taas pojilla hieman kielteinen.

Lukioon aikovien tyttöjen asenteet olivat kaikilla kolmella alueella jossakin määrin myönteisiä. He suhtautuivat melko myönteisesti ruotsin kieleen ja arvelivat osaavansa sitä jonkin verran sekä pitivät sitä melko hyödyllisenä oppiaineena. Lukioon aikovien poikien asenteet

ja käsitykset olivat kauttaaltaan suhteellisen kielteisiä. Vastaukset kielestä pitämisen alueella olivat kielteisimpiä. Ammatilliseen koulutukseen aikovien tyttöjen mielestä ruotsin kielen osaamisesta on jonkin verran hyötyä. Heidän itseluottamuksensa ruotsin osaajina oli suhteellisen kielteinen eivätkä he juuri pitäneet ruotsin oppimisesta. Ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien poikien vastaukset olivat kaikilla osa-alueilla kielteisimpiä jatko-opintoja suunnittelevista. Heidän itseluottamuksensa ruotsin osaajina oli heikko, ja he eivät myöskään pitäneet ruotsin kielestä tai nähneet sen opiskelusta olevan juuri hyötyä.

Vuoden 2001 ja 2008 kansallisissa arvioinneissa (Tuokko 2002; 2009) asenteiden kartoittaminen oli toteutettu eri tavoin ja mittarein, ja vain muutamaa väittämää pystyttiin vertaamaan. Näiden perusteella voitiin todeta, että oppilaiden asenteet eivät ole juuri muuttuneet. Arvioinnissa ei tutkittu asenteiden ja koulujen alueellisen sijainnin yhteyttä. Tuoreet tutkimustulokset (esim. Rossi 2012) osoittavat, että alueellinen sijainti ei ole ratkaiseva tekijä ruotsin asenteiden kannalta.

Laadukas opetus ruokkii myönteisiä asenteita

Svenska i toppen -hankkeessa on tutkittu oppilaiden ja opettajien näkemyksiä ruotsin kielen opetuksesta sekä perusopetuksessa että lukiossa. Perusopetuksen tutkimukseen osallistui seitsemän erikokoista koulua, jotka sijaitsivat eri puolilla Suomea kaupungeissa ja maaseudulla. Peruskouluaineisto koostuu muun muassa 9. luokan oppilaiden ruotsin opiskelua koskevista kirjoitelmista, oppilaiden, opettajien ja rehtoreiden haastatteluista sekä oppituntien havainnoinneista. Lukioaineisto on kerätty eri puolilta Suomea seitsemässä lukiossa, joissa opiskelijat ovat menestyneet hyvin ruotsin ylioppilaskirjoituksissa. Tutkimusaineisto koostuu oppituntien havainnoinneista sekä opettajien, oppilaiden ja rehtoreiden haastatteluista (Lehti-Eklund & Green-Vänttinen 2011; Green-Vänttinen ym. 2010).

Perusopetuksen 9. luokan oppilaiden kirjoitelmien mukaan 49 prosenttia oppilaista suhtautui ruotsiin oppiaineena myönteisesti, 31 prosenttia neutraalisti tai ”kahtiajakautuneesti” ja 20 prosenttia kielteisesti. Tavallisimmat syyt myönteiseen suhtautumiseen olivat tyytyväisyys opetuksen tasoon, hyvä opettaja ja oppituntien monipuolisuus. Ruotsin kielen helppouteen tai vaikeuteen kantaa ottaneista oppilaista 62 prosenttia piti ruotsia helppona kielenä. Monet toivat esille ruotsin hyödyllisyyden ja useat olivat myös sitä mieltä, että ruotsi on osa historiaamme ja kuuluu yleissivistykseen osata ruotsia. Neutraalisti ruotsin opiskeluun suhtautuvat pitivät ruotsia yhtenä oppiaineena muiden oppiaineiden joukossa. Joillakin oli kahtiajakautunut mielipide ruotsin kielestä: toisaalta kieli tuntuu helpolta ja on mukava oppia uusia kieliä, toisaalta pohditaan, onko kielitaidolla käyttöä tulevaisuudessa. Negatiivisesti suhtautuvat perustelivat suhtautumistaan ruotsin tarpeettomuudella. He saattoivat kuitenkin pitää itse opetusta hyvänä. Oppilaat toivoivat ruotsin opetukseen enemmän suullisia harjoituksia ja arjen ruotsia, parityöskentelyä, ruotsinkielistä kulttuuria, työskentelyrauhaa luokassa ja kuullunymmärtämisen harjoittelua.

Ryhmähaastatteluihin osallistuneista lukiolaisista (84 oppilasta) puolet kertoi pitävänsä ruotsin kielestä, kun taas 11 prosenttia suhtautui kielteisesti. Loppujen suhtautuminen oli neutraalia. Lukiolaisista 67 prosenttia piti ruotsia helppona kielenä, ja monet pitivät ruotsia helpompana kuin esimerkiksi saksaa, ranskaa tai venäjää. Mielipiteet hajaantuivat vertailussa englannin kanssa. Motivaatio opiskella ruotsia oli haastateltujen opiskelijoiden keskuudessa kauttaaltaan korkea, vaikka joitakin soraääniäkin kuului. Tärkein syy opiskella ruotsia oli työelämä. Muita syitä olivat muun muassa maan molempien virallisten kielten osaaminen yleensä ja muutto työn takia joko Suomen ruotsinkieliselle alueelle tai muualle Pohjoismaihin. Haastatelluista lukiolaisista lähes

80 prosenttia aikoi osallistua ruotsin ylioppilaskokeeseen, mikä on selvästi koko maan keskiarvoa korkeammalla.

Tutkimukseen osallistuneiden lukiolaisten mielestä lukiossa ruotsin opiskeluun suhtaudutaan myönteisemmin kuin peruskoulussa. Useat mainitsivat, että peruskoulussa opetus oli liian helppoa ja että opetuksessa mentiin usein heikoimpien oppilaiden mukaan. Lukiolaisten mielestä opettajat puhuivat lukiossa enemmän ruotsia kuin peruskoulussa.

Lukiolaiset halusivat enemmän vaihtelevaa materiaalia, kuten elokuvia, musiikkia, lehtijuttuja, verkkotehtäviä ja kulttuuritietoutta. Yli kolmannes tutkimukseen osallistuneista lukiolaisista painotti haluavansa oppia kommunikoimaan suullisesti ja selviämään arkipäiväisistä tilanteista. Opiskelijoiden mielestä on tärkeää, että opetuksessa otetaan monipuolisesti huomioon kaikki kielitaidon eri osa-alueet kuitenkin niin, että suullisella kielitaidolla olisi suurempi rooli. Lukiolaiset pitivät pariharjoituksista ja kaipasivat enemmän aikaa vapaalle keskustelulle, jotta rohkeus käyttää kieltä kasvaisi. Oppilaat olivat myös sitä mieltä, että paras tapa oppia ymmärtämään puhuttua ruotsia on, että opettaja puhuu johdonmukaisesti ruotsia. Ruotsin kuuleminen sekä parantaa kuullunymmärtämistä että antaa esikuvan omalle puhutulle ruotsille.

Svenska i toppen -hankkeen tutkimustulokset tukevat aiempia tuloksia, joiden mukaan heikonkaan ruotsin kielen opiskelumotivaation taustalla ei ollut ruotsin kieli sinänsä (esim. Kovanen 2004). Opettaja, hänen opetustapansa ja persoonansa sekä oppilaan oma menestyminen ruotsin kielen opinnoissa havaittiin olevan vahvimpia opiskelumotivaatioon liittyviä tekijöitä. Näiden lisäksi opiskelun sopivaksi koettu haasteellisuus, oppilaan omat kokemukset opetuksen sisältöjen mielekkyydestä ja tarpeellisuudesta sekä oppilaan omat ja ympäristöstä välittyvät asenteet osoittautuivat keskeisiksi ruotsin kielen opiskelumotivaatioon vaikuttaviksi tekijöiksi. (Kantelinen & Kettunen 2004.)

Opettajien näkemyksiä tavoitteista ja motivoinnista

Svenska i toppen -tutkimukseen (Lehti-Eklund & Green-Vänttinen 2011) osallistuneet perusopetuksen opettajat jakautuivat kahteen ryhmään, kun heiltä kysyttiin oppilaille asetetuista tavoitteista. Osa opettajista painotti pyrkivänsä opetuksellaan siihen, että oppilaat suhtautuisivat myönteisesti ruotsin kieleen, vaikka itse kielitaito ei olisikaan kovin hyvä. He myös pyrkivät opettamaan, että kielen oppiminen vaatii säännöllistä työtä. Toiset opettajat taas painottivat kielitaitoa. Tärkeintä heidän mielestään on, että oppilaat tuntevat osaavansa kieltä ja uskaltavat käyttää sitä. Tärkeää on myös kielen perusrakenteen ymmärtäminen. Kielitaito edellyttää motivaatiota oppia, mikä taas ruokkii ajatusta siitä, että kieltä opitaan omaksi hyödyksi ja iloksi myös tulevaisuuden varalle.

Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet lukio-opettajat olivat työskennelleet opettajana jo useita vuosia; he olivat kokeneita ja ehtineet kehittää ammatillista osaamistaan. Opettajat asettivat ruotsin opetukselle erilaisia tavoitteita. Haastatteluista käy ilmi, että opettajat pitivät tärkeänä sitä, että ruotsin opintojen myötä oppilaat osaavat käyttää kieltä arkipäiväisissä tilanteissa. Opettajien välillä oli kuitenkin eroja kielitaidon eri osa-alueiden painotuksessa tavoitteen saavuttamisessa. Opettajat painottivat syvän kulttuurintuntemuksen kuuluvan kieliopintoihin. Ruotsin opetuksen tavoitteena on opettajien mukaan valmistaa jatko-opintoihin ja työelämään. Opettajat pyrkivät motivoimaan oppilaita ruotsin opiskeluun, luomaan myönteistä suhtautumista ja tekemään tuntien ilmapiiristä rennon ja mukavan. Haastatellut opettajat olivat päämäärätietoisia ja asettivat oppimistavoitteet korkealle. Lukio-opettajat tasapainoilevat useiden eri vaatimusten välillä: ylioppilaskirjoituksissa mitataan täsmällistä taitoa kieliopissa, kirjoittamisessa, luetunymmärtämisessä ja

kuullunymmärtämisessä, kun taas opetussuunnitelmassa painotetaan suullista ja kirjallista kommunikatiivista kompetenssia ja opettajat itse pyrkivät motivoivaan opetukseen.

Asenteet ammatillisella toisella asteella

Ammatillisessa peruskoulutuksessa noin neljäsosa sekä opettajista että opiskelijoista arveli, että ruotsia tarvitaan tulevassa työelämässä ainakin muutaman kerran viikossa, mutta jopa puolet opettajista ja opiskelijoista arveli, että tarvetta ruotsille tulee vain muutaman kerran vuodessa. Ruotsi koettiin hyödylliseksi silloin, jos muuttaa paikkakunnalle, jossa asuu ruotsinkielisiä. Ruotsin arvioitua hyödyttömyyttä taas perusteltiin sillä, että englanti on monen työpaikan kieli, että ruotsinkielisten kanssa voitaisiin tarpeen tullen käyttää englantia ja että paikkakunnille, joissa tarvitaan ruotsia, ei aiota muuttaa. Tekniikan ja liikenteen alan opiskelijat arvioivat muita useammin, etteivät tarvitse ruotsia työelämässä. Kantelisen tutkimuksesta (OPH 2011; Kantelinen 2011) käy ilmi, että opettajat arvioivat opiskelijoiden kielitaidon paremmaksi kuin opiskelijat itse.

Asenteet korkeakoulussa

Opiskelijoiden suhtautumista ruotsin kielen opiskeluun on selvitetty niin ammattikorkeakouluissa kuin yliopistoissa. Opiskelijajoukko ammattikorkeakouluissa on asenteissaan kovin epäyhtenäinen (OPH 2011; Juurakko-Paavola 2011). Ammattikorkeakouluopiskelijoista 20 prosenttia arvioi tarvitsevansa ruotsin kieltä työelämässä, kun taas 10 prosenttia oli sitä mieltä, että he eivät tule koskaan tarvitsemaan ruotsia. Alle 20 prosenttia opiskelijoista koki ruotsin opinnot täysin turhiksi ja runsaan 20 prosentin mielestä ruotsin opintoja pitäisi olla nykyistä enemmän. Puolet ammattikorkeakouluopiskelijoista koki nykyisen opintojen laajuuden (3–6 opintopistettä) riittäväksi, mutta opettajien mielestä laajuuden pitäisi olla vähintään kuusi opintopistettä. Opiskelijoiden välillä oli kuitenkin suuria yksilöllisiä eroja. Positiivisimmin ruotsin kielen opintoihin suhtautuivat ylioppilastutkinnon suorittaneet liiketalouden alalla opiskelevat naiset ja vastaavasti negatiivisimmin ammatillisen perustutkinnon suorittaneet tekniikan alan miesopiskelijat.

Korkeakouluissa yhteiskuntatieteellisen ja taloustieteellisen alan koulutuksessa olevat suhtautuivat ruotsin opiskeluun myönteisemmin kuin muiden alojen opiskelijat. He myös uskoivat ruotsin taidosta olevan hyötyä työelämässä. Kielteisimmin ruotsin opiskeluun suhtautuivat taas teknisen ja luonnontieteellisen alan opiskelijat. Kiinnostus ruotsin kielen opiskeluun korreloi jossain määrin eri alojen opiskelijoiden ruotsin kielen taidon kanssa: ruotsin opiskelusta kiinnostuneet arvioivat oman ruotsin taitonsa paremmaksi kuin opiskeluun kielteisesti suhtautuvat.

Yliopisto-opiskelijoiden parissa tehdystä tutkimuksesta (Jauhojärvi-Koskelo & Palviainen 2011) käy ilmi, että 64 prosenttia opiskelijoista arvioi ruotsin pakollisesta kurssista olevan hyötyä työelämän kannalta. Vain 29 prosenttia opiskelijoista olisi käynyt kurssin, jos se olisi ollut vapaaehtoinen. Jos ruotsi olisi vapaaehtoinen aine kaikilla koulutustasoilla, vain harva opiskelijoista suorittaisi ruotsin kurssin ja valtionhallinnon kielikokeen. Jos ruotsin valinnaisuus koulutuksessa ei kuitenkaan vaikuttaisi eri työtehtävissä vaadittavaan kielitaitoon, yhä useampi suorittaisi valtionhallinnon kielikokeen koulutuksen ulkopuolella.

Jyväskylän yliopiston kielikeskuksessa on vuonna 2011 kartoitettu perustutkinto-opiskelijoiden motivaatioista opiskella ruotsia.[9] Tulokset osoittavat, että miltei 80 prosenttia

9 suullinen tiedonanto johtaja Peppi Taalas.

opiskelijoista kokee ruotsin tärkeäksi työelämän kannalta. Alakohtaisia eroja on jonkin verran: kauppatieteilijät suhtautuvat ruotsin opiskeluun myönteisimmin ja tietojenkäsittelytiedettä opiskelevat kielteisimmin.

Hankkeita asenteiden ja oppimisen kehittämiseksi

Ruotsin opetusta perusopetuksessa ja toisella asteella on kehitetty viime vuosina useissa hankkeissa, kuten esimerkiksi TOKI-hankkeessa ja Svenska nu -verkostossa. Opetushallituksen TOKI-hankkeessa (2007–2010) on muun muassa kehitetty ruotsin opetusta käytännönläheisemmäksi ja edistetty oppilasvaihtoa. Ammatillisissa oppilaitoksissa toteutetussa AM-TOKI -hankkeessa (2008–2011) onnistuttiin motivoimaan opiskelijoita ja monipuolistamaan ruotsin opintoja sellaisilla ammattialoilla, joilla toisen kotimaisen kielen osaamisen tarve on ilmeinen. Samantapaisia menetelmiä voitaisiin käyttää myös muilla aloilla, kuten tekniikan ja liikenteen alalla. Hankkeessa havaittiin, että työssäoppimisjaksot tarjoavat luontevia mahdollisuuksia kielenoppimiseen, mutta niiden löytäminen vaatisi laajaa kotimaista ja pohjoismaista yhteistyötä ja rahoituskanavia.

Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus on vuodesta 2007 koordinoinut Svenska nu -verkostoa, joka edistää ruotsin opetusta tarjoamalla mahdollisuuksia ruotsin kielen kohtaamiseen oppilaitoksissa. Verkosto tekee läheistä yhteistyötä kieltenopettajien ja ruotsin kielen opettajia kouluttavien yliopistojen kanssa. Svenska nu -hankkeen tavoitteena on, että kielen kohtaamisen avulla oppilaat rohkaistuvat käyttämään ruotsia arkipäivän tilanteissa. Verkosto välittää suomenkielisille oppilaille tietoa ruotsinkielisestä nuorisokulttuurista ja kielitaidon merkityksestä. Se myös tarjoaa täydennyskoulutusta opettajille sekä uutta oppimateriaalia oppilaiden ja opettajien käyttöön. Vaikka verkoston toiminta keskittyy suurelta osin yläkoulujen ja toisen asteen oppilaitosten oppilaisiin ja opettajiin, se toimii jossain määrin kaikilla koulutustasoilla.[10]

Svenska nu -verkoston keskeisin toimintamuoto on kulttuuritarjonnan laajentaminen oppilaitoksissa. Se järjestää kirjailija-, toimittaja- ja musiikkikiertueita sekä teatteri- ja elokuvaesityksiä, joihin kuuluu kiinteänä osana oppilaille suunnattu pedagoginen materiaali. Pedagogisten materiaalien avulla kulttuurivierailut liitetään osaksi kielenopetusta. Verkosto tekee myös kehittämistyötä muiden oppiaineiden sisältöjen ja ruotsin kielen opetuksen integroimiseksi muun muassa Tidningen i skolan -projektissa, ruotsinkielisillä ruoanlaittokursseilla ja sarjakuva- ja lyriikkatyöpajoissa. Vuosien 2009 ja 2010 aikana Svenska nu -verkoston ruoanlaittokursseille ja elokuva- ja teatteriesityksiin osallistuneet oppilaat ja opettajat olivat kerätyn palautteen perusteella tarjottuun ohjelmaan pääosin tyytyväisiä: oppilaista 60 prosenttia ja opettajista lähes 90 prosenttia piti ohjelmaa hyvänä tai erinomaisena. Suurin osa oppilaista ilmoitti, että pystyi seuraamaan ohjelmaa.

Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittamien Nordplus-ohjelmien ja Pohjola-Norden ry:n tukeman pohjoismaisen koulutoiminnan tavoitteina on muun muassa vahvistaa yhteistyötä esikoulujen, peruskoulujen, lukioiden, ammatillisten oppilaitosten, korkeakoulujen ja aikuiskoulutusorganisaatioiden välillä Pohjoismaissa. Suuren osan tästä yhteistyöstä muodostaa erityyppinen oppilas- ja opettajavaihto sekä hankkeina että yksilöliikkuvuutena. Yhtenä päämääränä on myös vahvistaa pohjoismaisten kielten osaamista, sekä tietoa ja tuntemusta pohjoismaisista kulttuureista, kielistä sekä elintavoista kouluissa ja arjessa. Nordplus Pohjoismaiset kielet -ohjelman tuella kehitetään myös oppimateriaalia, menetelmiä ja strategioita, jotka vahvistavat pohjoismaisten kielten ymmärtämistä kaikilla koulutusasteilla.

10 www.svenskanu.fi

Selvityksestä *Koulualan pohjoismaisen yhteistyön kehittäminen* (Linna 2011) ilmenee, että kouluilla on runsaasti mahdollisuuksia pohjoismaiseen yhteistyöhön ja että yhteistyö on ainakin jossain määrin lisännyt kiinnostusta ruotsin kielen opiskeluun suomenkielisissä kouluissa. Selvityksen mukaan vuositasolla arviolta noin 8 000–9 000 oppilasta ja 2 000–3 000 opettajaa lähtee Suomesta muihin Pohjoismaihin. Suomeen puolestaan tulee muista Pohjoismaista arvioilta 3 000 oppilasta ja 2 000 opettajaa eri ohjelmien rahoitusta hyödyntäen. Myös Euroopan unionin koulutuksen liikkuvuusohjelmat mahdollistavat Pohjoismaiden välisen hankeyhteistyön ja oppilas-, opiskelija- ja henkilöstövaihdon.

CIMOn teettämässä arviointitutkimuksessa Pohjola-Nordenin oppilas- ja opettajavaihdon vaikuttavuudesta (Rahikainen 2009) todettiin, että opintomatkoilla oli myönteisiä vaikutuksia osallistujien henkilökohtaiseen kasvuun ja kielitaidon kohenemiseen. Etenkin opettajien pohjoismaisuuden tunne lisääntyi. Lyhyillä vierailuilla ei kielitaidon voitu odottaakaan parantuvan merkittävästi, mutta kuitenkin rohkeus puhua vierasta kieltä kasvoi. Vaikka selvitys koski vain Pohjola-Nordenin vaihtotoimintaa, ovat johtopäätökset sovellettavissa muuhunkin Pohjoismaiden väliseen vaihtoon, ja samansuuntaisia tuloksia on myös saatu muista vastaavista liikkuvuuden vaikuttavuustutkimuksista. Henkilökohtaiset suhteet myös lisäävät motivaatiota opiskella kieliä.

Yhteenveto: asenteet ja motivaatio ruotsin kielen oppimisessa

Opiskelumotivaatioon vahvimmin liittyviksi tekijöiksi on myös ruotsin opiskelussa tunnistettu opetustapa ja oppijan oma menestyminen opinnoissa. Muita motivaatioon liittyviä tekijöitä ovat muun muassa oppimisen sopiva haasteellisuus, oppijan kokemus opetuksen sisältöjen mielekkyydestä ja tarpeellisuudesta sekä oppijan ja ympäristön asenteet ruotsin kielen opiskelua kohtaan. Perusopetuksessa oppilaat toivovat ruotsin opetukseen enemmän suullisia ja kuullun ymmärtämisen harjoituksia, arjen ruotsiin ja ruotsinkieliseen kulttuuriin tutustumista sekä monipuolisempia opetusmenetelmiä.

Jatkokoulutussuunnitelmilla ja asennoitumisella ruotsin kieltä kohtaan on selvä yhteys. Perusopetuksen oppilaista myönteisimmin ruotsin kielen opiskeluun, omiin ruotsin kielen taitoihinsa ja ruotsin hyödyllisyyteen suhtautuvat lukio-opintoihin tähtäävät tytöt. Lukioon aikovat pojat taas suhtautuvat kaikkiin kolmeen alueeseen suhteellisen kielteisesti. Ammatilliseen koulutukseen aikovat tytöt suhtautuvat ruotsin kieleen jokseenkin kielteisesti, mutta näkevät ruotsin kielestä olevan jonkin verran hyötyä. Kielteisimmin ruotsin kieleen asennoituvat ammatilliseen koulutukseen aikovat pojat. Oppimistuloksia verrattaessa ammatilliseen koulutukseen tähtäävillä tulokset ovat selvästi lukioon aikovia huonommat.

Hyvin ruotsin ylioppilaskirjoituksissa pärjänneissä lukioissa opiskelijat ovat motivoituneita ruotsin kielen opiskeluun ja valtakunnallista keskiarvoa suurempi osa opiskelijoista osallistuu ruotsin ylioppilaskirjoituksiin. Tähän liittyy useita tekijöitä: opettajien ammatillinen osaaminen ja karttunut työkokemus, oppimiselle asetetut korkeat tavoitteet, kommunikatiivinen, arkitilanteisiin painottuva opetus, kulttuurintuntemuksen painottaminen sekä mukavan ja rennon opiskeluilmapiirin luominen.

Lukiolaiset kehittäisivät ruotsin opetusta vaihtelevan materiaalin käytöllä (esim. elokuvat ja verkkotehtävät) sekä suullisten ja kuullunymmärtämisen harjoitusten lisäämisellä. Lukiolaiset kokevat tärkeimmiksi syiksi opiskella ruotsin kieltä työelämätarpeet, molempien kansalliskielten osaamisen merkityksellisyyden ja mahdollisuuden muuttaa paikkakunnalle tai maahan, jossa ruotsin kieli on tarpeellinen.

Ammatillisessa koulutuksessa muun muassa työssäoppimisjaksot nähdään keinoksi kehittää ruotsin kielen oppimista ja nostaa opiskelumotivaatiota.

Korkeakouluissa asenteet ja motivaatio vaihtelevat alakohtaisesti. Yhteiskuntatieteellisen ja taloustieteellisen alan koulutuksessa olevat suhtautuvat ruotsin opiskeluun myönteisimmin, kun taas teknisen ja luonnontieteellisen alan opiskelijat kielteisimmin. Sama suuntaus on havaittavissa sekä ammattikorkeakouluissa että yliopistoissa.

Ruotsin opetusta on kehitetty viime vuosina useissa hankkeissa, kuten esimerkiksi TOKI-hankkeessa ja Svenska nu -verkostossa. Näille hankkeille yhteistä on uusien opetusmenetelmien kokeilu ja kielen tuominen osaksi oppilaiden arkea. Myös asenteisiin on pyritty vaikuttamaan. Hankkeiden haasteena on, miten hyviksi koetut käytänteet otetaan huomioon pitkäjänteisessä strategisessa työssä, kuten esimerkiksi opetussuunnitelmien laadinnassa niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin.

7 Maahanmuuttajien ruotsin kielen opetus

Tilastotietoa

Suomen maahanmuuttohistoria on kansainvälisesti katsottuna vielä suhteellisen lyhyt ja maahanmuuton osuus Suomessa kansainvälisesti vertailtuna alhainen. Maahanmuuttajat ovat kuitenkin kasvava osa Suomen väestöä, mikä näkyy myös koulutuksessa ja työelämässä.

Maahanmuuttajien määrä on nelinkertaistunut 1990-luvun alusta. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2010 ulkomaan kansalaisia oli noin 168 000 eli 3,1 prosenttia väestöstä. Vieraskielisten osuus oli noin 224 000 eli 3,4 prosenttia väestöstä. Valtaosa maahanmuuttajista on kotoisin toisista EU-maista tai lähialueilta. Maahanmuutto on keskittynyt kasvukeskuksiin, erityisesti pääkaupunkiseudulle, Varsinais-Suomeen ja Pirkanmaalle.

Maahanmuutto on viime vuosikymmeninä paitsi lisääntynyt myös muuttanut muotoaan. Suomeen muutetaan erityisesti perhesyistä (31 %) ja opiskelun (25 %) takia. Viime vuosina, etenkin ennen taloudellista taantumaa, työperusteinen maahanmuutto on lisääntynyt. Vuonna 2010 oleskeluluvan sai työnteon ja elinkeinoharjoittamisen perusteella 17 prosenttia oleskeluluvan hakijoista. Turvapaikan hakijoiden osuus vuonna 2010 oli noin 10 prosenttia.

Maahanmuuttajien ikärakenne on nuori kantaväestöön verrattuna. Vuonna 2009 yli 65-vuotiaiden määrä oli kuusi prosenttia. Enemmistö, 81 prosenttia, oli työikäisiä 15–64-vuotiaita. Toisen sukupolven jäsenistä suuri osa on vielä kouluikäisiä tai siirtymässä työelämään. Esiopetusikäisten ja perusopetusikäisten määrä on niin ikään kasvanut viime vuosikymmeninä. Opetushallituksen tietojen mukaan esiopetuksessa oli vuonna 2009 noin 2 500 lasta.

Taulukossa 4 havainnollistetaan vieraskielisten oppilaiden ja opiskelijoiden määrää eri koulutusmuodoissa vuonna 2010. Perusopetuksessa tai siihen valmistavassa opetuksessa on noin 21 000 maahanmuuttajataustaista oppilasta. Ammatillisessa peruskoulutuksessa tai siihen valmistavassa koulutuksessa on noin 16 000 opiskelijaa. Lukiokoulutuksessa on vähiten maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita, noin 3 800. Korkeakouluissa opiskelee noin 19 000 maahanmuuttajataustaista opiskelijaa.

Taulukko 4. Vieraskielisten oppilaiden ja opiskelijoiden määrä eri koulutusmuodoissa vuonna 2010.

Koulutusmuoto	Vieraskieliset (n)	Vieraskieliset (%)
Perusopetukseen valmistava opetus	2 147	
Perusopetus	20 801	3,9
Lukiokoulutus, yhteensä	3 799	3,4
Nuorten koulutus Aikuisten koulutus	2 872 927	2,8 8,7
Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus	1 587	
Ammatillinen peruskoulutus, yhteensä	14 115	5,0
Perustutkinto Näyttötutkinto Ammatti- ja erikoisammattitutkinto	5 665 5 008 3 442	4,2 7,8 4,2
Ammattikorkeakouluihin valmentava koulutus	132	
Ammattikorkeakoulut, yhteensä	9 602	6,9
Peruskoulutus Ylempi korkeakoulututkinto	9 302 300	7,0 4,6
Yliopistoihin valmentava koulutus	0	
Yliopistot, yhteensä	9 639	5,7
Peruskoulutus Jatkokoulutus	6 689 2 950	4,6 12,1

Lähteet: WERA-raportointipalvelu, Tilastokeskus, OKM.

Maahanmuuttajien työttömyysaste on kolminkertainen (25 %) verrattuna kantasuomalaisiin (8 %). Maahanmuuttajien heikompaan asemaan työmarkkinoilla vaikuttavat useat henkilökohtaiset ja yhteiskunnalliset tekijät: kielitaito (suomi, ruotsi, englanti), ammattitaito ja koulutus, kansallisuus, perhemuoto, maahanmuuton syy, maassa asuttu aika, työmarkkinatilanne ja kantaväestön asenteet (TKTH 2009; Jaakkola & Reuter 2007). Naiset työllistyvät keskimäärin heikommin kuin miehet ja heidän työllistymispolkunsa on ajallisesti pidempi kuin miesten (Forsander 2007).

Vapautuskäytänteet ja niiden seuraukset

Perusopetuslain 18 §:n perusteella oppilas voidaan vapauttaa oppiaineen opiskelusta, jos sen suorittaminen on oppilaan olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen kohtuutonta. Opetushallituksen tietojen mukaan ruotsin kielen opinnoista (kaikille yhteinen B1-kieli) vapautettuja oppilaita on kaiken kaikkiaan vuosittain noin 3 000. Määrä on pysynyt vakiintuneena kymmenen viime vuoden aikana.

Maahanmuuttajataustaisen oppilaan kohdalla vapautus ruotsin opiskelusta on katsottu perustelluksi erityisesti silloin, jos oppilas on muuttanut maahan enintään kolme vuotta ennen B1-kielen opintojen alkua tai hänellä on muutoin erityisiä oppimisvaikeuksia. Rehtori tekee vapautuspäätöksen, joka perustuu huoltajien kuulemiseen ja kirjalliseen pyyntöön.

Opetushallitus keräsi tammikuussa 2011 kuntien maahanmuuttajaopetuksen koordinaattoreiden kautta tietoa vieraskielisten oppilaiden vapauttamisesta toisen kotimaisen kielen (B1-oppimäärä) opetuksessa. Kysely lähetettiin niihin kuntiin (36), joissa on nimetty maahanmuuttajaopetuksen koordinaattori. Kyselyyn vastasi 10 kuntaa, minkä vuoksi tuloksia voidaan pitää korkeintaan suuntaa antavina. Toisen kotimaisen kielen opiskelusta vapautettujen vieraskielisten oppilaiden määrä vaihteli kunnittain hyvin suuresti. Esimerkiksi Vaasassa yhtään oppilasta ei ollut vapautettu, kun taas Punkalaitumella, jossa kaikki oppilaat olivat asuneet Suomessa 0–2 vuotta, oli vapautettu ruotsin opinnoista. Yleisimmin kyselyyn vastanneissa kunnissa ruotsin opiskelusta vapautettujen oppi-

laiden määrä vaihteli 10–25 prosentin välillä. Kaksikielisissä kunnissa vapautuksia näyttäisi olevan keskimääräistä vähemmän tai ei lainkaan. Vapautus on todennäköisempi, jos oppilas on tullut maahan yläkouluikäisenä, hän on luku- ja kirjoitustaidoton ja/tai hänellä on vähäinen koulunkäyntitausta.

Lukiolain 13 §:n perusteella opiskelu voidaan järjestää toisin kuin lukiolaissa määrätään, mikäli lukion oppimäärän opiskelu on opiskelijalle aiemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta. Jos opiskelija on vapautettu ruotsin kielen opiskelusta (B1-oppimäärä) perusopetuksessa, hänet on käytännössä vapautettava siitä myös lukiokoulutuksessa, sillä lukiokoulutuksessa ei ole alkavaa toisen kotimaisen kielen (B3) oppimäärää.

Ammatillisessa koulutuksessa ruotsin kielen opiskelusta voidaan vapauttaa ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 21 §:n perusteella. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijaa ei tarvitse automaattisesti vapauttaa ruotsin opinnoista, vaikka hän ei olisi opiskellut ruotsia perusopetuksessa. Koulutuksen järjestäjä voi ottaa huomioon opiskelijan kielitaidon tason ja järjestää tarvittaessa ruotsin kielen alkeisopetusta. Ammatillisen perustutkinnon perusteissa todetaan, että erityisesti palvelualoilla (sosiaali- ja terveys-, liiketalous-, hotelli-, majoitus- ja ravintola-alat) tulee pystyä hoitamaan palvelutilanne koulutuskielen lisäksi suomen tai ruotsin kielellä sekä yhdellä muulla kielellä.

Mikäli ruotsin kieli jää kokonaan pois maahanmuuttajan opinnoista, vapautusta voidaan jatkaa korkeakouluissa. Tällä voi olla seurauksia julkishallinnon virkojen saannin kannalta, mutta ei välttämättä suoranaista estettä työllistyä esimerkiksi kuntaan. Kielitaitovaatimuksista eri tehtävissä kunnissa päättää kunta itse (lukuun ottamatta poliisin ja opettajan kielitaitovaatimuksia). Vaatimusten lähtökohtana on kunnan velvollisuus kielilain mukaan huolehtia siitä, että kaikki asiakkaan tarvitsemat dokumentit ja asiakirjat ovat saatavissa kansalliskielillä ja että kunta pystyy osoittamaan organisaatiostaan henkilön, joka osaa palvella asiakasta hänen omalla äidinkielellään. Kielilaki ei sen sijaan edellytä, että kaikki työntekijät selviytyisivät työtehtävistään molemmilla kielillä. Maahanmuuttaja voi siten periaatteessa toimia ilman ruotsin tai suomen kielen taitoa kunnallisessa tehtävässä ilman erivapautta.

Oikeusministeriön tietojen mukaan kaikki kunnat eivät ole asettaneet henkilöstölle kelpoisuusvaatimuksia yleensä tai kielitaidosta erikseen edes kaksikielisissä kunnissa. Valtioneuvoston kielikertomuksen (2009) mukaan kolmasosalla kaksikielisistä kunnista on erillinen kielitaitoa koskeva johtosääntö, jossa tietyille viroille on määritelty kielitaitovaatimuksia. Nämä kunnat sijaitsevat lähinnä pääkaupunkiseudulla ja Pohjanmaalla. Lähes puolet kunnista määrittelee kielitaitovaatimukset vasta virkaa perustettaessa tai vielä myöhemmin tehtävänkuvaa laadittaessa.

Maahanmuuttajien työllistymisen kannalta kielitaidon riittävyyttä voidaan tarkastella paitsi lainsäädännön asettamien ehtojen myös työ- ja ammattiyhteisöihin integroitumisen näkökulmasta. Vaikka varsinaista estettä ei olisi työllistyä organisaatioon, jossa yhtenä työkielenä on ruotsi, työstä suoriutumista ja työssä viihtymistä voi heikentää ruotsin kielen taidon puute. Työyhteisön sisään pääseminen (epävirallinen tiedonkulku ja vuorovaikutus) ja uralla eteneminen saattavat vaatia varsin korkean kielitaidon osoittamista. Tutkimustulokset osoittavat, että sosiaalisilla verkostoilla kantaväestön edustajien kanssa ja kielenoppimista tukevilla käytänteillä työpaikoilla on suuri merkitys työyhteisöihin integroitumisessa (Suni 2010; Hoffman 2007). Kaiken kaikkiaan kielitaidon riittävyys voi saada erilaisia tulkintoja sen mukaan, tarkastellaanko sitä koulutuksen järjestäjien, viranomaisten, työelämänedustajien vai maahanmuuttajien itsensä näkökulmasta (Tarnanen & Pöyhönen 2011).

Ruotsin kieli aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus on tavallisesti työvoimapoliittista aikuiskoulutusta, joka hankitaan kilpailutuksen kautta ja jota tarjoavat aikuiskoulutusorganisaatiot, kuten ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset ja vapaan sivistystyön oppilaitokset. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen arvoperusta kaiuttaa suomalaisen koulutuksen arvoperustaa tasa-arvoisista ja yhdenvertaisista oikeuksista. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteiden (2012) mukaan kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on antaa aikuiselle maahanmuuttajalle sellaiset kielelliset, yhteiskunnalliset ja elämänhallintaan liittyvät valmiudet, joiden avulla hän pystyy selviytymään jokapäiväisen elämän tilanteissa uudessa ympäristössään, toimimaan työelämässä ja hakeutumaan jatko-opintoihin. Kotoutumiskoulutuksen taitotasotavoite on B1.1 eli toimiva peruskielitaito. Koulutuksen laajuus ja sisältö vaihtelevat opiskelijan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Enimmillään koulutus voi olla 60 opintoviikkoa.

Sisäasiainministeriön maahanmuutto-osaston tietojen mukaan aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta järjestetään pääasiassa suomen kielellä, mutta erityisesti Pohjanmaan ELY-keskuksen alueella on mahdollista opiskella myös ruotsinkielisessä kotoutumiskoulutuksessa, vaikka tilanne myös Pohjanmaan ELY-keskuksen sisällä vaihtelee. Uudenmaan ELY-keskuksella on valmiuksia hankkia kotoutumiskoulutusta myös ruotsiksi, ja tarjouspyynnöissä on kysytty koulutuksen tarjoajien valmiuksia tarjota ruotsinkielistä koulutusta. Koulutusta järjestetään, mikäli maahanmuuttajan kotoutumissuunnitelmassa todetaan perustelluksi toteuttaa koulutusta ruotsin kielellä. Ratkaisevaa ruotsin ja suomen kielen valinnan välillä on, kumman kielen oppiminen katsotaan välttämättömämmäksi työpaikan saamiseksi. Viime vuosina kotoutumiskoulutusta ruotsin kielellä ei ole toteutettu, koska tällä tavalla määriteltyjä opiskelijaryhmiä ei ole ollut. Myös Varsinais-Suomen ELY-keskuksen alueella on kilpailutettu ruotsinkielinen kotoutumiskoulutus, mutta koulutuksen aloitusta on jouduttu siirtämään, sillä opiskelijoita ei ole ollut riittävästi. Ryhmäkooksi on määritelty 16 opiskelijaa. Muiden ELY-keskusten alueilla ei ole hankittu tai pidetty tarpeellisena hankkia kotoutumiskoulutusta ruotsin kielellä.

Kotoutumiskoulutusta voidaan järjestää myös omaehtoisena opiskeluna, joka voi olla määrällisesti ja sisällöllisesti erityyppistä. Omaehtoisella koulutuksella tarkoitetaan koulutusta, johon henkilö on hakeutunut omasta aloitteestaan. Omaehtoisesta koulutuksesta suuri osa järjestetään aikuislukioissa ja vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Ruotsin kielen omaehtoista alkeiskoulutusta järjestetään lähinnä vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Koulutukset on tarkoitettu kaikille halukkaille, ei vain maahanmuuttajille.

Yhteenveto: maahanmuuttajien ruotsin kielen opetus

Maahanmuuttajien edellytyksissä työllistyä tulee ottaa huomioon myös ruotsin osaamiseen liittyvät näkökulmat. Maahanmuuttajilla tulee olla yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet muun väestön kanssa. Tarvitaan joustavia käytänteitä, jotka tunnistavat koulutuksen jatkumon sekä yksilön ja yhteiskunnan tarpeet.

Perusopetuksessa ruotsin kielen opetuksesta vapautetaan vuosittain noin 3 000 oppilasta. Vapautuksissa on suuriakin kuntakohtaisia eroja. Vapautuspäätöksellä perusopetuksessa on seurauksia toisille koulutusasteille. Esimerkiksi lukiossa ei ole mahdollista aloittaa ruotsin kielen opintoja B3-kielenä.

Nykytilan analyysi osoittaa, että aikuisilla maahanmuuttajilla ei ole juuri valinnan mahdollisuuksia, vaan kotoutumiskoulutus on pääosin suomenkielistä. Maahanmuuttajien mahdollisuudet ruotsin kielen oppimiseen ammatillisessa aikuiskoulutuksessa näyttävät niin ikään heikoilta. Vapaan sivistystyön rooli maahanmuuttajien ruotsin kielen opetuksessa on merkittävä.

On keskeistä pohtia mahdollisuuksia täydentää toisen kotimaisen kielen taitoa etenkin silloin, kun tavoitteena on työllistyä alalle, jolla edellytetään molempien kotimaisten kielten hallintaa.

8 Ruotsin kielen opettajien koulutus

Aineenopettajan koulutus

Ruotsin kielen aineenopettajan pätevyyden saa opiskelemalla ruotsia yliopistossa joko pääaineena ja suorittamalla opettajan pedagogiset opinnot. Ruotsin kielen opettajia valmistuu Helsingin, Itä-Suomen, Jyväskylän, Oulun, Tampereen sekä Turun yliopistosta.[11] Lisäksi ruotsia yliopistossa opiskellut voi hankkia opettajan pätevyyden suorittamalla opettajaopinnot ammatillisessa opettajakorkeakoulussa. Tämä on kuitenkin verrattain harvinaista.

Ruotsin kielen opinnoissa kielen oppimiseen ja opettamiseen liittyvien kurssien laajuus ja määrä vaihtelevat yliopistoittain yksittäisistä kursseista useiden kurssien muodostamiin suuntautumisopintoihin. Opettajan pedagogisissa opinnoissa yhteistä kaikille yliopistoille on se, että opintojen laajuus on 60 opintopistettä, joista 25 opintopistettä kuuluu perusopintoihin ja 35 opintopistettä aineopintoihin. Osa kursseista on yhteisiä kaikille opettajaopiskelijoille. Nämä kurssit käsittelevät yleisesti opettamista, pedagogiikkaa sekä opetukseen liittyviä hallinnollisia asioita. Yhteisten opintojen lisäksi opiskelijat suorittavat opetusharjoitteluita sekä oppiaineryhmäkohtaisia opintoja, joissa käsitellään ainepedagogiikkaa. Kielten opettajiksi opiskelevien ainepedagogiikan kurssit suoritetaan kielten sekaryhmissä, joissa käsitellään yleisesti vieraiden kielten pedagogiikkaa. Yksittäisten kielten opetusta ja pedagogisia kysymyksiä ei juurikaan pohdita. Yliopistojen harjoittelukouluissa (normaalikouluissa) ja muissa kouluissa tehtävät opetusharjoittelut ovat laajuudeltaan yliopistosta riippuen 18–20 opintopistettä. Opettajan pedagogisten opintojen lisäksi yliopistot voivat tarjota muita opintoja opettajan työn tueksi. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopistossa kielten opettajiksi opiskelevat voivat tehdä Ammatillisesti suuntautunut kielenopetus -opintokokonaisuuden (25 op), joka antaa valmiuksia toimia kielten opettajana ammatillisessa peruskoulutuksessa, ammattikorkeakoulussa ja yliopistossa.

Tutkinto-opiskelijoille on yliopistoissa varattu vuosittain yhteensä noin 110 aloituspaikkaa ruotsin kielen opettajan pedagogisiin opintoihin. Lisäksi erillisille hakijoille (jo valmistuneille) osoitettuja paikkoja on reilut kymmenen. Tampereen yliopistoa lukuun ottamatta kaikissa yliopistoissa on viime vuosina ruotsin opettajan pedagogisiin opintoihin hakeneita ollut vähemmän kuin on ollut aloituspaikkoja, joten opintoihin pääseminen on vaatinut vain soveltuvuuskokeen läpäisyä hyväksytysti. Vuosittain opintoihin on hakenut keskimäärin reilut 90 opiskelijaa (aloituspaikkoja 110) ja hakeneista vajaa 90 opiskelijaa

11 Vuosina 1998–2009 ruotsin kielen opettajia koulutettiin myös Vaasan yliopiston ja Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikön kielikylpyopettajakoulutuksessa, jonka suorittaneet saivat luokanopettajan ja kielikylpyopettajan kelpoisuuden ohella myös ruotsin aineenopettajan kelpoisuuden. Tästä koulutuksesta valmistuu opettajia vielä vuoteen 2013 asti.

(vuonna 2011 hieman yli 70) on hyväksytyn soveltuvuuskokeen jälkeen tullut valituksi.[12] Ruotsin kielen opettajan pätevyyden voi saada myös suorittamalla opettajan pedagogiset opinnot jossakin muussa oppiaineessa kuin ruotsin kielessä, joten tarkkaa lukua yliopistoista valmistuvista ruotsin kielen opettajista ei ole.

Ruotsin kielen opettajien koulutusta koskevaan sähköpostitiedusteluun vastanneet yliopistojen opettajankouluttajat arvioivat vajaiden kiintiöiden johtuvan useasta syystä. Heidän mukaansa opiskelijat kokevat ruotsin opettajan työn hyvin haasteelliseksi verrattuna esimerkiksi muiden kielten opettajien työhön. Tähän ei ole voinut olla vaikuttamatta mediassa käyty keskustelu ruotsin kielen asemasta. Ruotsin opettaja saattaa joutua myös puolustamaan omaa asemaansa niin oppilaille ja heidän vanhemmilleen kuin myös kollegoille ja rehtorille. Ruotsin opettajille asetetaan kovia odotuksia niin oppiaineen kiinnostavuuden lisäämiseksi kuin parempien oppimistulosten toivossa.

Ruotsin kielen opettajien aineenopettajankoulutuksessa panostetaan oppilaita motivoivaan opetukseen. Tästä on esimerkkinä eurooppalainen kielisalkku, joka on etenkin ruotsin kielen osalta osoittautunut erinomaiseksi työvälineeksi, koska se tarjoaa hyvät mahdollisuudet eriyttämiseen ja ajankohtaisten materiaalien käyttöön. Kielisalkkuun tiiviisti kuuluva reflektointi auttaa oppilaita pohtimaan omaa oppimistaan, mutta myös omia tunteitaan, ajatuksiaan ja asenteitaan. Näin saadaan purettua niitä negatiivisia tunteita, joita joillakin oppilailla on ruotsin kielen opiskelussa. Kielisalkkutyöskentely on myös hyvä apuväline oppilaan itsetuntemuksen ja itsearvostuksen kehittymisen tukemisessa. Myös oppimisympäristöt vaihtelevine opetusmateriaaleineen ja menetelmineen ovat keskeisiä sekä opettajien perus- että täydennyskoulutuksessa.

Ruotsin kielen kielikylpyopettajien koulutus

Vuosina 1998–2009 Vaasan yliopiston pohjoismaisten kielten yksikkö ja Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikkö kouluttivat yhteistyössä Vaasan kaupungin koulutoimen yksiköiden kanssa kasvatustieteen maistereita, jotka saivat luokanopettajan, ruotsin kielen kielikylpyopettajan ja ruotsin kielen aineenopettajan kelpoisuuden. Koulutus oli kaksikielinen ja osa opinnoista suoritettiin Kajaanissa ja osa Vaasassa. Opintoihin kuului kasvatustieteen opintojen lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielinen opetusharjoittelu ja laaja sivuainekokonaisuus ruotsin kielen ja monikielisyyden opintoja (120 op). Koulutuksen viimeinen sisäänotto oli vuonna 2009 ja viimeisten opettajien odotetaan valmistuvan koulutuksesta vuonna 2013. Koulutuksen loppumisen syynä on Kajaanin opettajankoulutusyksikön lakkauttaminen. Koulutuksesta on tähän mennessä valmistunut noin 50 opettajaa, jotka toimivat joko kielikylvyn tai yksikielisen yleisopetuksen luokanopettajina tai ruotsin kielen aineenopettajina eri koulutusasteilla. Kielikylpyselvityksen (Kangasvieri ym. 2011a) mukaan ruotsin kielen kielikylpyopettajien tarve on edelleen suuri kielikylvyn varhaiskasvattajien, luokanopettajien ja aineenopettajien kouluttamiseksi. Vaasan yliopisto käynnisti vuonna 2011 ruotsinkielisen MAISS-koulutusohjelman (Magisterprogrammet för svenska och språkbad), joka antaa kielellisen kelpoisuuden opettaa kielikylvyssä niille, joilla opintojen alkaessa on opettajan kelpoisuus tai jotka hankkivat sen koulutuksen jälkeen. Lisäksi Vaasan yliopisto ja Åbo Akademin Vaasan opettajankoulutusyksikkö neuvottelevat yhteistyökoulutuksesta, jossa ruotsin kielen kielikylpyopettajan kelpoisuuden saisi jo perustutkintovaiheessa (TUFF 2011).

12 Lukuihin laskettu mukaan sekä tutkinto-opiskelijat että erilliset hakijat.

Ruotsin opettajien kelpoisuus ja opettajankoulutuksen tarve

Perusopetuksessa toimivista ruotsin kielen lehtoreista ja päätoimisista tuntiopettajista (ruotsin kieli eniten opettama oppiaine) valtaosa on muodollisesti päteviä toimimaan tehtävässään. Vuonna 2005 ruotsin opettajista 90,5 prosenttia ja vuonna 2010 jo 95,4 prosenttia oli kelpoisia tehtävään. Kelpoisten osuus on siis noussut viiden vuoden aikana. (Kumpulainen & Saari 2006; Kumpulainen 2011.)

Perusopetuksessa ruotsin kielen opettajat ovat useammin kelpoisia tehtäväänsä verrattuna kaikkiin perusopetuksen lehtoreihin ja päätoimisiin tuntiopettajiin, joista vuonna 2010 kelpoisia oli 88,9 prosenttia. Lukiokoulutuksessa ruotsin kielen lehtoreiden ja päätoimisten tuntiopettajien muodollinen kelpoisuus on pysytellyt viime vuosina melko samalla tasolla (vuonna 2005 97,2 % ja vuonna 2010 97,7 %). Lukiokoulutuksessakin ruotsin kielen opettajat ovat useammin kelpoisia tehtäväänsä verrattuna kaikkiin lukiokoulutuksen opettajiin. Ammatillisessa koulutuksessa ruotsin kielen opettajien kelpoisuustilanne on peruskoulutusta ja lukiokoulutusta heikompi: vuonna 2010 ruotsin kielen päätoimisista opettajista 87,1 prosenttia oli kelpoisia tehtäväänsä. Ruotsin kielen opettajien tilanne on kuitenkin parempi kuin kaikkien yhteisten opintojen opettajien, joista vuonna 2010 kelpoisia oli 79,0 prosenttia.

Koulutuksen tutkimuslaitoksen tekemässä selvityksessä (Nissinen & Välijärvi 2011) ennakoidaan opettajankoulutustarpeita perustuen vuoden 2025 oletettuun opettajien tarpeeseen eri oppiaineissa perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa. Vieraiden kielten ja ruotsin kielen opettajien koulutustarpeen tarkkaa arviointia pidetään haastavana, koska kielten aineenopettajakoulutuksessa olevat saavat yleensä kelpoisuuden ainakin kahden kielen opettamiseen. Selvityksen arviot perustuvatkin opettajan eniten opettamaan aineeseen.

Ruotsin kielen opettajien tarpeen perusopetuksessa ja lukio-opetuksessa arvioidaan vuonna 2025 olevan 1622 opettajaa (perustuu vuoden 2010 opettajien määrään). Opettajavaranto, joka koostuu vuonna 2025 jäljellä olevista nykyisistä opettajista ja opettajaksi opiskelevista on ennusteen mukaan 1 084 opettajaa. Yleissivistävän koulutuksen opettajavarantoon tarvitaan siis täydennystä 538 opettajan verran ja ennusteen mukaan tähän riittää 98 vuosittaista aloituspaikkaa ruotsin kielen aineenopettajakoulutukseen. Ammatillisessa koulutuksessa arvioidaan vuonna 2025 tarvittavan 121 ruotsin kielen opettajaa. Jäljellä olevista nykyisistä opettajista ja ammatillisissa opettajakorkeakouluissa opiskelevista muodostuva opettajavaranto on arvion mukaan vuonna 2025 60 opettajaa, joten täydennystarve on 61 opettajaa. Tarve tyydytettäisiin ennusteen mukaan 12 vuosittaisella ruotsin kielen aloituspaikalla opettajakorkeakouluissa. Ammatillisissa opettajakorkeakouluissa ei kuitenkaan osoiteta yhteisten opintojen opettajille oppiainekohtaisia kiintiöitä, joten ruotsillekaan ei määritellä aloituspaikkamäärää.

Yleissivistävä koulutus ja ammatillinen koulutus tarvitsevat vuosittain yhteensä 110 aloituspaikkaan ruotsin kielen aineenopettajakoulutukseen. Nykyiset aloituspaikat riittävät periaatteessa kattamaan tuon tarpeen, mutta haasteena on, että yliopistoissa ruotsin kielen aineenopettajakoulutuksessa osa aloituspaikoista jää täyttymättä. Tämä voi tarkoittaa sitä, että ruotsin kielen opettajia valmistuu liian vähän ja heistä tulee tulevaisuudessa pulaa.

Ruotsin kielen opettajien täydennyskoulutus

Opettajille järjestetään täydennyskoulutusta sekä valtion rahoittamana että omakustanteisena. Valtion rahoittamat opettajien täydennyskoulutushankkeet saavat rahoituksensa joko

Opetushallitukselta, opetus- ja kulttuuriministeriöltä tai aluehallintovirastoilta, joista ensisijaisesti Opetushallitus rahoittaa kielten opettajille suunnattua täydennyskoulutusta.

Vuosina 2008–2011 Opetushallitus myönsi rahoituksen neljälle ruotsin kielen opettajien täydennyskoulutushankkeelle, joista kolmeen jo päättyneeseen hankkeeseen osallistui yhteensä lähes 500 opettajaa. Neljäs, vielä käynnissä oleva hanke on Suomen ruotsinopettajat ry:n täydennyskoulutushanke Framåt med svenskan.[13] Syksystä 2011 kevääseen 2013 kestävä koulutus on suunnattu yläkoulun ja lukion ruotsin kielen opettajille. Koulutuksen kolme päätavoitetta ovat kiinteän jatkumon luominen yläkoulun ja lukion ruotsin kielen opintoihin, suullisen kielitaidon opetuksen ja arvioinnin yhdenmukaistaminen ja syventäminen sekä kielikylpyopetuksen hyvien käytänteiden hyödyntäminen ruotsin kielen opiskelussa. Koulutustilaisuuksia järjestetään Tampereella, Helsingissä, Kuopiossa, Oulussa ja Jyväskylässä ja ensimmäiseen koulutuspäivään osallistui eri paikkakunnilla yhteensä 177 peruskoulun ja lukion ruotsin kielen opettajaa. Osallistujamäärä tulee kuitenkin kasvamaan, kun uusia opettajia osallistuu syksyllä 2012 ja keväällä 2013 järjestettäviin koulutuspäiviin.

Opetushallitus teki vuosina 2008–2011 rahoituspäätöksen yhteensä kahdeksasta täydennyskoulutushankkeesta, jotka on suunnattu kaikkien vieraiden kielen opettajille. Näistä viiteen jo päättyneeseen hankkeeseen osallistui yhteensä noin 1 300 opettajaa. Yleisin teema sekä kaikkien vieraiden kielten opettajille tarkoitetussa että ruotsin kielen opettajille tarkoitetussa täydennyskoulutuksessa on viime vuosina ollut suullisen kielitaidon opettaminen ja arviointi. Opetushallituksen rahoittamaa ruotsin ja vieraiden kielten opettajien täydennyskoulutusta järjestävät pääasiassa yliopistojen koulutus- ja kehittämiskeskukset.

Sähköpostitiedusteluun vastanneet ruotsin kielen opetuksen didaktikot kokevat, että asenteisiin ja oppimismotivaatioon liittyvät kysymykset voisivat olla vieläkin paremmin esillä opettajankoulutuksessa. Kentällä toimivat kokeneet ruotsin kielen opettajat ovat taas sitä mieltä, että nykyiset opetussuunnitelmat ruokkivat oppikirja- ja rakennekeskeistä opetusta. Oppikirjat taas eivät aina kosketa tämän päivän nuorten arkea. Täydennyskoulutus ei tavoita kuin pienen osan ruotsin opettajia. Erityisesti pienissä kouluissa kasvukeskusten ulkopuolella tarvittaisiin kipeästi täydennyskoulutusta. Ne opettajat, jotka eivät käy täydennyskoulutuksessa, eivät uskalla irtautua oppikirjoista, mikä taas näkyy oppimistuloksissa ja oppilaiden kommunikatiivisen kielitaidon valmiuksissa. Opettajalla on suuri merkitys opiskelumotivaation herättämisessä. Jos opettaja on aidosti innostunut ja kiinnostunut aineestaan ja oppilaistaan, välittyy se oppilaillekin. Ruotsin opetuksen kehittäminen ei voi kuitenkaan olla pelkästään yksittäisen opettajan harteilla, vaan siihen tarvitaan koko pedagoginen yhteisö. Tätä näkemystä tukevat tuoreimmat tutkimustulokset lukioista, joissa tulokset ylioppilaskirjoituksissa ovat olleet erinomaiset.

Vaasan yliopisto on tarjonnut ruotsin kielen kielikylvyssä toimiville varhaiskasvattajille, luokanopettajille ja aineenopettajille täydennyskoulutusta 1980-luvun lopulta lähtien sekä laajoina monikielisyyden ja didaktiikan opintokokonaisuuksina (20 ov) että yksittäisinä seminaareina ja lyhytkursseina. Nykyisin tarjolla on vuosittainen valtakunnallinen seminaari (kielikylpyopettajapäivät) keväällä ja kielikylvyn johdantokurssi syksyllä, jotka Vaasan yliopisto ja Folkhälsan järjestävät. Lisäksi järjestetään tilauskoulutusta kunnille tai yksittäisille päiväkodeille ja kouluille. Laajemman kielikylvyn ja monikielisyyden opintokokonaisuuden (20 tai 40 op) voi suorittaa osana MAISS-maisteriohjelmaa tai Vaasan yliopiston avoimen yliopiston kautta ns. Päivi-opintoina.

13 www.suomenruotsinopettajat.fi

II OSA. JOHTOPÄÄTÖKSET

Ruotsin kieli kansallisena kielenä on keskeinen kaikilla yhteiskunnan alueilla. Tässä ruotsin kielen opetukseen keskittyvässä työryhmässä ruotsin kielen tarvetta ja käyttöä on tarkasteltu erityisesti työelämän näkökulmasta, sillä koulutuspolitiikan tavoitteena on osaavan työvoiman saatavuus niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla.

Julkisella sektorilla ruotsin kielen tarve pohjautuu perustuslaissa ja kielilaissa säädettyihin oikeuksiin käyttää omaa kieltään viranomaisissa. Ruotsin kielen osaamiskartoitukset ja valtioneuvoston kielikertomukset kuitenkin osoittavat, että ruotsin kielen osaaminen ei ole yleisesti sillä tasolla, että perustuslain 17 §:ssä mainittu oikeus käyttää ruotsia kaikilta osin täyttyisi.

Yksityisellä sektorilla, erityisesti yrityselämässä, ruotsi on selvitysten ja tutkimusten perusteella suomen ja englannin jälkeen tärkein kieli. Yrityksistä eniten palvelualojen työnantajat painottavat ruotsin merkitystä rekrytointikriteerinä. Asiantuntija- ja toimihenkilötehtävissä painotetaan ruotsin taitoa enemmän kuin työntekijätehtävissä.

Ruotsin kielen osaamisen heikentyminen johtuu useasta syystä. Ruotsin opinnot ovat vähentyneet ja yksipuolistuneet perusopetuksessa. Vuonna 2010 oppilaista 89,9 prosenttia opiskeli ruotsia B1-kielenä ja 8,3 prosenttia A1- ja A2-kielenä. B1-oppimäärän laajuus on laskenut puoleen 1970-lukuun verrattuna. Ylioppilastutkinnon rakenneuudistuksen jälkeen toisesta kotimaisesta tuli vapaaehtoinen aine ylioppilaskokeissa vuonna 2004. Kirjoittajien määrä on tämän päätöksen jälkeen laskenut siten, että vuonna 2009 ruotsin valinneita oli enää 68 prosenttia. Alueellisia ja sukupuolittuneita eroja ruotsin valitsemisessa kirjoitettavaksi aineeksi on niin ikään havaittavissa.

Nämä rakenteelliset ja määrälliset muutokset eivät voi olla vaikuttamatta kielikoulutuksen laatuun ja siihen, että kielikoulutuksen jatkumo varhaiskasvatuksesta aikuiskoulutukseen ei nykyisillä resursseilla ja käytänteillä toteudu. Oppimistulokset eivät ole tyydyttäviä, ja sukupuolten väliset osaamis- ja asennoitumiserot näyttävät kasvavan.

Erityisen kriittisiä ovat nivelvaiheet perusopetuksesta toiselle asteelle ja korkeakouluihin. Noin viidennes korkeakouluopiskelijoista ei saavuta valtionhallinnon kielitutkinnon tyydyttäviä taitoja vastaavaa tasoa. Nykytilanne alemmilla asteilla on johtanut siihen, että korkeakoulut joutuvat paikkaamaan puutteita ruotsin kielen taidossa, mikä entisestään vähentää korkeakoulujen resursseja kehittää opiskelijoiden osaamista työelämän tarpeita varten.

Ruotsin kielen oppimista ja opetusta on kehitetty useissa hankkeissa hyvin tuloksin. Ruotsin opetus on kiinnittynyt oppijoiden arkielämään ja kokemuksiin, kielenopetusta on monipuolistettu ja vaihto-ohjelmat ovat tuottaneet myönteisiä oppimiskokemuksia ja syventäneet kiinnostusta ruotsin kieltä kohtaan. Kielikylpyopetuksen tulokset ovat myös hyvin rohkaisevia.

Kehittämishankkeiden käytänteet tai tutkimustulokset eivät ole kuitenkaan juuri muuttaneet perusasetelmaa eli kehittäneet ruotsin opetusta pitkäjänteisesti ja kokonaisvaltaisesti. Hallinnolliset ja rakenteelliset ratkaisut ovat johtaneet siihen, että pedagogisesti kestäviä malleja ei ole voitu toteuttaa. Tämä näkyy muun muassa siinä, että ruotsin kielen oppimista ei ole varhennettu, valtakunnallisia vaihto-ohjelmia ei ole toteutettu tai oppiaineen ydinainesta selkiytetty opetussuunnitelmien perusteita laadittaessa.

Asenteilla ja motivaatiolla on suuri merkitys oppimiselle. Tutkimustulokset osoittavat, että laadukas ruotsin opetus ruokkii myönteisiä asenteita. Tämä ei kuitenkaan yksin riitä, sillä oppimisen sosiaalisen ympäristön tulisi olla ruotsin osaamista tukeva ja kannustava. Lapset ja nuoret tarvitsevat realistista ja osuvaa tietoa ruotsin merkityksestä jatko-opintojen ja työelämän kannalta. Yhtä tärkeää on ottaa opetuksessa huomioon lasten ja nuorten kokemukset ja viestintätarpeet ja tarjota kielenkäytön mahdollisuuksia heidän omassa arjessaan.

Maahanmuuttajien edellytyksissä työllistyä tulee ottaa huomioon myös ruotsin osaamiseen liittyvät näkökulmat. Maahanmuuttajilla tulee olla yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet muun väestön kanssa. Tarvitaan joustavia käytänteitä, jotka tunnistavat koulutuksen jatkumon sekä yksilön ja yhteiskunnan tarpeet. Suomen maahanmuuttohistoria on kansainvälisesti vertaillen vielä suhteellisen lyhyt. Maahanmuuttajat ovat kasvava osa Suomen väestöä, mikä näkyy myös koulutuksessa ja työelämässä.

Ruotsin oppimisen haasteet liittyvät myös opettajankoulutukseen. Opettajankoulutuslaitoksissa on havaittu, että ruotsin kielen aineenopettajakoulutuksen opiskelijakiintiö on viime vuosina jäänyt monissa yliopistoissa vajaaksi. Tähän ei ole yksittäistä syytä, mutta opettajankoulutuksen asiantuntijat arvioivat, että opiskelijat kokevat ruotsin opettajan työn hyvin haasteelliseksi verrattuna esimerkiksi muiden kielten opettajien työhön. Tähän ei ole voinut olla vaikuttamatta mediassa käyty keskustelu ruotsin kielen asemasta. Ruotsin opettaja saattaa joutua myös puolustamaan omaa asemaansa niin oppilaille ja heidän vanhemmilleen kuin myös kollegoille ja rehtorille. Ruotsin opettajille asetetaan kovia odotuksia niin oppiaineen kiinnostavuuden lisäämiseksi kuin parempien oppimistulosten toivossa.

Ruotsin kielen opettajien aineenopettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa panostetaan oppilaita motivoivaan opetukseen. Tästä on esimerkkinä eurooppalainen kielisalkku. Myös oppimisympäristöt vaihtelevine opetusmateriaaleineen ja menetelmineen ovat keskeisiä sekä opettajien perus- että täydennyskoulutuksessa.

9 Työryhmän ehdotukset ruotsin kielen osaamisen kehittämiseksi

Työryhmä pitää edellä kuvatun tilanteen ja kussakin luvussa tehtyjen johtopäätösten pohjalta välttämättömänä tarkastella ruotsin kielen opetuksen kehittämistä kolmesta eri näkökulmasta. Nämä näkökulmat ovat koulutusjatkumon periaatteen ja yhdenvertaisen oppimisen turvaaminen, opetussuunnitelmien ja -menetelmien sekä maahanmuuttajien ruotsin kielen oppimisen kehittäminen. Alla on kuvattu niihin liittyvät työryhmän ehdotukset, joiden mukaan ruotsin kielen opetuksen kehittämisen talkoisiin tarvitaan paitsi opetusviranomaisia myös kuntia, oppilaitoksia ja korkeakouluja sekä niiden johtoa, julkisen ja yksityisen sektorin työnantajia sekä tärkeimpänä tietenkin opettajia ja opiskelijoita.

I Toimenpide-ehdotukset koulutusjatkumon periaatteen ja yhdenvertaisen oppimisen turvaamiseksi

Työryhmän pääehdotukset liittyvät siihen näkökulmaan, että suomalainen koulutuspolitiikka perustuu vahvasti koulutusjatkumon periaatteelle, jonka mukaan lainsäädännössä ja yksilöiden koulutuspoluilla ei tule olla esteitä jatkaa opintoja. Tästä esimerkkinä on yliopistolain § 37, jonka mukaan kelpoisuuden korkeakoulututkintoon johtaviin opintoihin tuottaa ylioppilastutkinnon lisäksi ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto. Riittämättömät ruotsin kielen opinnot kaikilla koulutusasteilla ovat kuitenkin johtamassa siihen, että kielilainsäädännön toteuttamisedellytykset koulutuspolkujen loppupäässä, korkea-asteella, ovat vaikeat.

Työryhmän yksi keskeisimmistä johtopäätöksistä tutkimustulosten ja osaamistasokartoitusten pohjalta on, että ruotsin kielen opintojen aloitus perusopetuksen seitsemänneltä luokalta on monella tapaa ongelmallinen ajankohta. Tästä syystä työryhmä pitää tärkeänä, että ruotsin aloituksen ajankohtaa tarkastellaan jatkossa. Työryhmä katsoo, että koulutuksen jatkumon turvaamiseksi eri koulutusasteilla on tartuttava seuraaviin toimenpiteisiin:

1. Kielikoulutuksen jatkumoa painotetaan paikallisen tason kieliohjelmassa ja mahdollistetaan B1-ruotsin oppimäärää laajemmat opinnot perusopetuksen aikana.
2. Turvataan varhaiset ruotsin kielen valintamahdollisuudet esimerkiksi suuntaamalla vapaaehtoisen A2-ruotsin opetukseen kohdennettua valtion erityisavustusta.
3. Opetus- ja kulttuuriministeriö arvioi mahdollisuudet ruotsin opetuksen varhentamiseksi osana hallituskauden aikana määriteltäviä tavoitteita kansallisen kielivarannon monipuolistamiseksi.

4 Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus luovat mahdollisuuksia perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden oppiainejakoisuuden loiventamiseksi niin, että ruotsin kielen ja kulttuurin sisältöjä on mahdollista integroida muihin oppiaineisiin perusopetuksen luokilla 1–6.

5 Koulutuksen järjestäjät ottavat käyttöön käytännönläheisiä muotoja ruotsin kielen opiskelussa ammatillisessa koulutuksessa, esimerkiksi kytkemällä sitä eri alojen ammatillisiin opintoihin sekä hyödyntämällä työssäoppimista ja valinnaisuutta.

6 Opinto-ohjausta kehitetään siten, että jatko-opintoja suunnittelevat saavat oikean kuvan ruotsin kielen osaamisvaatimuksista seuraavilla koulutustasoilla ja eri ammateissa. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, koulutuksen järjestäjät ja korkeakoulut ovat tästä vastuussa.

7 Korkeakoulut järjestävät, erityisesti kaksikielisillä paikkakunnilla, koulutustarjontaa ristiin ja yhdessä suomen- ja ruotsinkielisissä korkeakouluissa suomen- ja ruotsinkielisille opiskelijoille, niin että vapaaehtoinen ruotsin käyttö korkeakouluopintojen aikana lisääntyy.

8 Korkeakoulut kehittävät menetelmiä, joilla turvataan tutkintoasetuksessa vaadittavan kielitaidon saavuttaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee tätä erillisrahoituksella.

II Toimenpide-ehdotukset opetussuunnitelmien ja -menetelmien kehittämiseksi

Ruotsin opiskelumotivaatioon vahvimmin liittyviksi tekijöiksi on tunnistettu opetustapa ja oppijan oma menestyminen ruotsin opinnoissa. Oppimisen sopiva haasteellisuus, kokemukset mielekkyydestä ja tarpeellisuudesta sekä asenteet kieltä kohtaan ovat ratkaisevia asioita. Näihin pystytään vaikuttamaan osin erilaisin opetusjärjestelyin. Tästä syystä seuraavissa ruotsin kielen opetuksen kehittämiseen liittyvissä ehdotuksissa painotetaan opetussuunnitelmien ja opetusmenetelmien uudistamista sekä opettajankoulutuksen perus- ja täydennyskoulutuksen jatkumoa.

Varhaiskasvatus ja esiopetus Suomessa mahdollistavat monikieliseen ympäristöön kasvamisen. Yksi kasvatuksen ja koulutuksen tärkeitä nivelvaiheita on siirtymä perusopetukseen. Kielikylvyn osalta tämä tarkoittaa, että varhaiskasvatuksessa aloitettua kielikylpyä tulee voida jatkaa perusopetuksessa.

9 Opetushallitus yhteistyössä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien kanssa kehittävät ruotsin opetuksen opetussuunnitelmia perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisella toisella asteella siten, että tavoitteissa painottuu toiminnallinen kielitaito ja kielenopetus kiinnittyy oppilaan arkeen. Oppilaat ja opiskelijat otetaan kehittämistyöhön mukaan.

10 Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää yhteistyössä Opetushallituksen kanssa ruotsin kielen opetusaineistojen kehittämishankkeen. Siinä luodaan valtakunnallinen jo käytettävissä oleviin oppimisalustoihin soveltuva ruotsin oppimisen ja opetuksen digitaalinen oppimisympäristö kaikille koulutusasteille tukemaan opetuksen pedagogista kehittämistä ja koulujen keskinäistä verkottumista. Digitaalisen oppimisalustan rakentamisessa kiinnitetään erityistä huomiota oppijalähtöisiin, mielekkäisiin kielenkäyttötilanteisiin ja harjoituksiin, jotka tukevat toiminnallista kielitaitoa.

11 Opetushallitus laatii valtakunnallisen kielikylpyopetuksen opetussuunnitelman perusteet osana käynnistyvää opetussuunnitelman uudistusta. Perusteissa huomioidaan kielikylpyopetuksen jatkumo ja kielikylvyn erityispiirteet etenkin kielikylpykielen ja äidinkielen opettamisen ja osaamistavoitteiden osalta.

12 Opetus- ja kulttuuriministeriö määrittelee kielikylpyopettajien määrällisen tarpeen kielikylpykysynnän pohjalta osana koulutuksen ennakointityötä. Ministeriö luo yhdessä korkeakoulujen kanssa kielikylpyopettajien erikoistumisväylän lastentarhanopettajien, luokanopettajien ja aineenopettajien koulutukseen.

13 Koulutuksen arviointikeskus, erityisesti Korkeakoulujen arviointineuvosto, arvioi ruotsin kielen aineenopettajankoulutuksen ja ruotsin opetuksen luokanopettajakoulutuksessa ottaen huomioon alueelliset erot sekä edellä esitetyt koulutustasoihin ja oppimiseen liittyvät erityiskysymykset.

14 Yliopistot varmistavat, että ruotsin kielen opettajankoulutukseen liittyvä harjoittelu on monipuolista ja toiminnalliseen kielitaitoon painottuvaa ja että harjoittelupaikkoja on tarjolla eri koulutusasteilla.

15 Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus kohdentavat ruotsin opettajien ja luokanopettajien täydennyskoulutukseen resursseja. Täydennyskoulutuksessa painotetaan monimediaista oppimista ja toiminnallista kielitaitoa.

16 Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus suuntaavat resursseja varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen kielikylpyopettajien kielikylpydidaktiseen täydennyskoulutukseen.

17 Opetushallitus ja CIMO käynnistävät yhteistyössä oppilaitosten ja korkeakoulujen kanssa valtakunnallisen finska-ruotsi -vaihto-ohjelman ja kampanjan, jolla lisätään ruotsin- ja suomenkielisten koulujen yhteistyötä ja opettaja- ja oppilasvaihtoja. CIMO edistää hallinnoimiensa ohjelmien kautta mahdollisuuksia ruotsin oppimiseen ja opetukseen kaikilla koulutusasteilla. Tiedotuksen kehittämiseksi CIMO tiivistää yhteistyötä muiden pohjoismaisen koulualan rahoittajien kanssa.

III Toimenpide-ehdotukset maahanmuuttajien ruotsin kielen oppimisen kehittämiseksi

Työryhmä kiinnitti huomiota maahanmuuttajien puutteellisiin mahdollisuuksiin saavuttaa työelämässä tarvittava kielitaito ruotsin kielessä. Maahanmuuttajilla tulee olla yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet muun väestön kanssa. Perusopetuksessa ruotsin kielen opetuksesta vapautetaan vuosittain noin 3 000 oppilasta. Vapautuspäätöksellä perusopetuksessa on seurauksia toisille koulutusasteille.

18 Opetus- ja kulttuuriministeriö valmistelee muutokset, joilla mahdollistetaan toisen kotimaisen kielen oppimäärän aloitus (B3) toisen asteen koulutuksessa.

19 Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen hankkijat, erityisesti kaksikielisillä paikkakunnilla, ottavat hankinnassa huomioon ruotsin kielen koulutustarpeet, jotta työelämälähtöinen ruotsin oppiminen on mahdollista.

20 Korkeakoulut tarjoavat maahanmuuttajataustaisille ja myös ulkomaisille opiskelijoille ruotsin kielen opetusta suomalaisille työmarkkinoille työllistymisen mahdollistamiseksi.

21 Opetus- ja kulttuuriministeriö arvioi ja tarvittaessa laatii ohjeet siitä, miten perusopetuslain § 18 vapautusmahdollisuuksia sovelletaan maahanmuuttajien osalta. Selvityksessä kiinnitetään huomiota siihen, millaisia seurauksia vapautuspäätöksillä on oppilaalle muilla koulutusasteilla.

Lähteet

Tutkimukset, raportit, selvitykset, tilastot

Aalto, E. 2008. Mihin koulun tekstit sosiaalistavat? S2-oppijan haasteita. Teoksessa M. Garant, I. Helin & H. Yli-Jokipii (toim.), Kieli ja globalisaatio – Language and Globalization. AFinLAn vuosikirja 2008. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 66, 71–95.

Backman, H. & Westerholm, A. 2009. Yrke 2020. En prognos över behovet av svenskspråkig arbetskraft och yrkes- och högskoleutbildning för svenskspråkiga. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Saatavissa http://www.oph.fi/download/112962_yrke2020.pdf.

Barner-Rasmussen, W. 2011. Affärer eller business. En studie av språkanvändning i det ekonomiska samarbetet mellan Finland och Sverige. Finlands svenska tankesmedja Magma. Magma-studie 5, 2011. Saatavissa http://www.magma.fi/images/stories/reports/ms1105_biz.pdf.

Bergroth, M. 2007. Kielikylpyoppilaat ylioppilaskirjoituksissa kolme vuotta kielikylvyn jälkeen. Teoksessa S. Björklund, K. Mård-Miettinen & H. Turpeinen (toim.), Kielikylpykirja – språkbadsboken. Vaasa: Vaasan yliopisto, Levon-instituutti.

Björklund, S., Mård-Miettinen, K. & Turpeinen, H. 2007. Språkbad 20 år: i går, idag och i morgon. Kielikylpy 20 vuotta: eilen, tänään ja huomenna. Teoksessa S. Björklund, K. Mård-Miettinen & H. Turpeinen (toim.), Kielikylpykirja – språkbadsboken. Vaasa: Vaasan yliopisto, Levon-instituutti, 9–18.

Borenius, A. 2009. Ett företag – men hur många språk? En kartläggning av den språkliga vardagen på internationella företag i Finland med fokus på tvåspråkighet. En opublicerad pro gradu -avhandling. Svenska Handelshögskolan, Institutionen för Företagsledning och organisation.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2005. Työelämän murros heijastuu osaamistarpeisiin: Osaavaa henkilöstöä yrityksiin. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto. Saatavissa http://www.hpl.fi/ek_suomeksi/tulevaisuusluotain/dokumentit/linkki_pdf/osaavaa_henkilostoa_yrityksiin.pdf.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK 2010. Työelämässä tarvitaan yhä useampia kieliä. EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelu 2009. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto. Saatavissa http://www.ek.fi/ek/fi/yrityskyselyt/liitteet/Tyoelamassa_tarvitaan_yha_useampia_kielia.pdf.

Elsinen, R. & Juurakko-Paavola, T. 2006. Korkeakouluopiskelijoiden ruotsin kielen taidon arviointi. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 4/2006.

Forsander, A. 2007. Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Maahanmuuttajien työmarkkina-asema yli vuosikymmen Suomeen muuton jälkeen. Teoksessa T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.), Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen tutkimussarja D46/2007. Helsinki: Väestöliitto. Saatavissa http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/fdfe36026bdab077f72abb7e362c80a9/1335163009/application/pdf/386433/Maahanmuuttajanaiset_e.pdf.

Green-Vänttinen, M., Korkman, C. & Lehti-Eklund, H. 2010. Svenska i finska gymnasier. Helsingfors: Helsingfors universitet, Nordica Helsingiensia 22.

Hautamäki, J., Säkkinen, T., Tenhunen, M.-L., Ursin, J., Vuorinen, J., Kamppi, P. & Knubb-Manninen, G. 2012. Lukion tuottamat jatkokoulutusvalmiudet korkeakoulutuksen näkökulmasta. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 59. Saatavissa: http://www.edev.fi/portal/julkaisu/julkaisu_59

Hoffman, D. 2007. The career potential of migrant scholars in Finnish higher education: Emerging perspectives and dynamics. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 318. Saatavissa http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3369-2.

Huhta, M. 1999. Language/Communication Skills in Industry and Business – Report for Prolang/Finland. Helsinki: National Board of Education. Saatavissa http://www.oph.fi/download/47735_skills42.pdf.

Huhtala L. 2008. Kielikylpykoulutus – valttikortti tulevaisuuteen. Tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kielikylpynuorten kielikylpykokemuksista ja tulevaisuuden näkymistä. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. Kajaanin opettajankoulutusyksikkö.

Härmälä, M. 2006. Selvitys näyttötutkintojen kielitaitovaatimuksista. Julkaisematon raportti Opetushallitukselle.

Härmälä, M. 2008. Riittääkö Ett ögonblick näytöksi merkonomilta edellytetystä kielitaidosta? Kielitaidon arviointi aikuisten näyttötutkinnoissa. Jyväskylä Studies in Humanities 101. Saatavissa http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3340-1.

Jaakkola, M. & Reuter, A. 2007. Maahanmuuttajanaiset entisen Neuvostoliiton alueelta. Resurssit ja sijoittuminen työmarkkinoille. Teoksessa T. Martikainen & M. Tiilikainen (toim.), Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen tutkimussarja D46/2007. Helsinki: Väestöliitto. Saatavissa http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/fdfe36026bdab077f72abb7e362c80a9/1335163009/application/pdf/386433/Maahanmuuttajanaiset_e.pdf.

Jauhojärvi-Koskelo, C. & Palviainen, Å. 2011. ”Jag studerar gärna svenska med är inte nöjd med det jag kan”. Teoksessa T. Juurakko-Paavola & Å. Palviainen (toim.), Svenskan i den finska skolan och högre utbildningen. Om kunskaper och motivation genom olika utbildningsstadier. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 11/2011, 81—102.

Jukarainen, K. 2010. Perusopetuksen tuntijaon ja yleisten tavoitteiden uudistaminen. SUKOLin lausunto. Kuulemistilaisuus 18.2.2010, Opetushallitus.

Juurakko, T. & Takala, S. 2001. Ammattikorkeakouluopiskelijoiden käsityksiä AMKKIA-pilottikokeista. Teoksessa T. Juurakko (toim.), Kielitaidon arvioinnin yhdenmukaistaminen ammattikorkeakouluissa (AMKKIA). Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja A:16, 153–168.

Juurakko-Paavola, T. 2011. Yrkeshögskolestudenters kunskaper i och motivation för att studera svenska. Teoksessa T. Juurakko-Paavola & Å. Palviainen (toim.), Svenskan i den finska skolan och högre utbildningen. Om kunskaper och motivation genom olika utbildningsstadier. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 11/2011, 61—80.

Kangasvieri, T., Miettinen, E., Palviainen, H., Saarinen, T. & Ala-Vähälä, T. 2011a. Selvitys kotimaisten kielten kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tilanteesta Suomessa. Kuntatason tarkastelu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Kangasvieri, T., Miettinen, E., Kukkohovi, P. & Härmälä, M. 2011b. Kielten tarjonta ja kielivalintojen perusteet perusopetuksessa. Tilannekatsaus joulukuu 2011. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/138072_Kielten_tarjonta_ja_kielivalintojen_perusteet_perusopetuksessa.pdf.

Kantelinen, R. & Kettunen, S. (toim.) 2004. Ruotsin kielen opiskelumotivaatiosta yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia N:o 89.

Kantelinen, R. 2011. Kan yrkesstuderande svenska och vill de alls lära sig det? Teoksessa T. Juurakko-Paavola & Å. Palviainen (toim.), Svenskan i den finska skolan och högre utbildningen. Om kunskaper och motivation genom olika utbildningsstadier. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 11/2011, 41–60.

Kauppinen, M. 2008. Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Social- ja hälsovårdstjänster på eget språk i tvåspråkiga kommuner. Stakesin raportteja – Rapporter 4/2008. Saatavissa http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R4-2008-VERKKO.pdf.

Kovanen, J. 2004. Ruotsin kielen opiskelumotivaatiosta peruskoulussa. Teoksessa R. Kantelinen & S. Kettunen (toim.), Ruotsin kielen opiskelumotivaatiosta yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia N:o 89, 43–52.

Kumpulainen, T. & Saari, S. (toim.) 2006. Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2006. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/47302_Indikaattorit_2006.pdf.

Kumpulainen, T. & Saari, S. (toim.) 2006. Opettajat Suomessa 2005. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/47234_PDF_VERSIO_Opettajat_Suomessa_2005.pdf.

Kumpulainen, T. (toim.) 2003. Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2003. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/47916_Indikaattorit_2003.pdf.

Kumpulainen, T. (toim.) 2010. Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2010. Helsinki: Opetushallitus.

Saatavissa http://www.oph.fi/download/130716_Koulutuksen_maaralliset_indikaattorit_2010.pdf.

Kumpulainen, T. (toim.) 2011. Opettajat Suomessa 2010. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/131532_Opettajat_Suomessa_2010.pdf.

Kyllönen, T. & Saarinen, T. 2010. Kielikoulutuspolitiikkaa kunnissa. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, elokuu 2010. Kielikoulutuspolitiikan verkoston verkkolehti. Saatavissa http://www.kieliverkosto.fi/journal/article/23/kielikoulutuspolitiikkaa-kunnissa.

Lauren, C. 2000. Kielten taitajaksi – kielikylpy käytännössä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Lehti-Eklund, H. & Green-Vänttinen, M. 2011. Svenska i finska grundskolor. Helsingfors: Helsingfors universitet. Nordica Helsingiensia 27.

Liiketalouden perustutkinnon perusteet. Määräys 34/011/2009. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/112194_Liiketalous.pdf.

Linna, M. 2011. Koulualan pohjoismaisen yhteistyön kehittäminen. Selvitys 2011. Helsinki: CIMO. Saatavissa http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/22802_Koulualan_pohjoisamisen_yhteistyon_kehittaminen_2011_nettiin.pdf.

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf.

Mård-Miettinen, K. & Björklund, S. 2007. Kielikasvatus ja kielikoulutus varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa: alku elinikäiselle kielenoppimiselle. Teoksessa S. Pöyhönen & M.-R. Luukka (toim.), Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 45–55. Saatavissa https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/tutkimus/projektit/kiepo/projektin_loppuraportti/KIEPOn_loppuraportti.pdf.

Mård-Miettinen, K. 2010. Kielikylpylasten kaksikielisyyden (suomi-ruotsi) kehittyminen. Teoksessa S. Stolt, M. Lehtihalmes, S. Tarvainen & K. Launonen (toim.), Suomalainen monikielisyys ja sen haasteet. Helsinki: Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistyksen julkaisuja 42, 34–44.

Niemi, H. 2008. Korkeakoulututkintoihin kuuluvan ruotsin kielen taidon osoittaminen. Korkeakoulujen ruotsinopettajien käsityksiä virkamiesruotsin merkityssisällöistä ja sen taitotasovaatimusosan toteutumisesta. Oulun yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Universitatis Ouluensis Scientiae Rerum Socialium E 99. Saatavissa http://urn.fi/urn:isbn:9789514287046.

Nissinen, K. & Välijärvi, J. 2011. Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakoinnin tuloksia. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. Tutkimusselosteita 43. Saatavissa http://ktl.jyu.fi/img/portal/21745/G043.pdf?cs=1326125091.

OPH 2011. Kansalliskieliselvitys. Helsinki: Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2011:7. Saatavissa http://www.oph.fi/download/131517_Kansalliskieliselvitys.pdf.

Palviainen, Å. 2010. The Proficiency in Swedish of Finnish-speaking University Students: Status and Directions for the Future. Apples – Journal of Applied Language Studies, 4 (1), 3–23. Saatavissa http://apples.jyu.fi/article_files/Articles_2010a_Palviainen.pdf.

Palviainen, Å. 2011. Frivillig svenska? Utbildningsrelaterade konsekvenser. Finlands svenska tankesmedja Magma. Magma-studie 3, 2011. Saatavissa http://www.magma.fi/images/stories/reports/ms1103_frisv.pdf.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. 22.6.2011. Valtioneuvoston kanslia. Saatavissa http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf.

Rahikainen, K. 2009. Kokemuksia pohjoismaisista oppilas- ja opettajavaihdoista. Arviointitutkimus. Helsinki: CIMO.

Rossi, P. 2012. Till nytta och nöje? Intresset för svenska språket och kulturen i finska skolor. Esitelmä seminaarissa Bättre inlärningsresultat som mål, Hanaholmen 30.3.2012.

Sartoneva, P. 2007. Aikuiskoulutuksen tarjoamista kieltenopiskelumahdollisuuksista. Teoksessa S. Pöyhönen & M.-R. Luukka (toim.), Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. 221–232. Saatavissa https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/tutkimus/projektit/kiepo/projektin_loppuraportti/KIEPOn_loppuraportti.pdf.

Suni, Minna 2010. Työssä opittua. Työntekijän näkökulma ammatilliseen kielitaitoonsa. Teoksessa M. Garant & M. Kinnunen (toim.), AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2. Jyväskylä: AFinLA, 45–58. Saatavissa http://ojs.tsv.fi/index.php/afinla/article/viewFile/3875/3657.

Takala, S. 2005. Ylioppilastutkinnon B-ruotsin arvosanojen ja kielten eurooppalaisen viitekehyksen vastaavuutta koskeva tutkimus. Memorandum 1.2.2005.

Tarnanen, M. Huhta, A. & Pohjala, K. 2007. Mitä on osaaminen? Kielitaidon arviointi vastaajana. Teoksessa S. Pöyhönen & M.-R. Luukka (toim.), Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti. Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus. 381–412. Saatavissa https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/tutkimus/projektit/kiepo/projektin_loppuraportti/KIEPOn_loppuraportti.pdf.

Tarnanen, M. & Pöyhönen, S. 2011. Maahanmuuttajien suomen kielen taidon riittävyys ja työllistymisen mahdollisuudet. Puhe ja kieli, 31 (4), 139–152. Saatavissa http://ojs.tsv.fi/index.php/pk/article/download/4750/4468.

TKTH 2009. Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla. Työterveyslaitos, Kuntoutussäätiö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tiede/setu/liitteet/Setu_9-2009.pdf.

Toimintaohjelma Suomen kahden elinvoimaisen kansalliskielen puolesta. 2011. Helsinki: Svenska Finlands folkting. Saatavissa http://ft.huset.fi/Site/Widget/Editor/137/files/Ft_Handlingsprogram_FIN.pdf.

TOKI 2011. Opetushallituksen TOKI-hankkeen 2007–2010 loppuraportti. Raportit ja selvitykset 2011:10. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/133686_Opetushallituksen_TOKI-hankkeen_2007_-_2010_loppuraportti.pdf.

TUFF 2011. Ett språk, två språk, flera språk – tväruniversellt utbildningssamarbete för flerspråkighet (TUFF). Preliminär rapport 22.12.2011.

Tuokko, E. 2002. Perusopetuksen päättövaiheen ruotsin kielen oppimistulosten kansallinen arviointi

2001. Oppimistulosten arviointi 3/2002. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/115543_perusopetuksen_paattovaiheen_ruotsin_kielen_oppimistulosten_kansallinen_arviointi_2001.pdf.

Tuokko, E. 2009. Miten ruotsia osataan peruskoulussa? Perusopetuksen päättövaiheen ruotsin kielen B-oppimäärän oppimistulosten kansallinen arviointi 2008. Oppimistulosten arviointi 2/2009. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/116603_miten_ruotsia_osataan_peruskoulussa.pdf.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009. Saatavissa http://www.om.fi/1236880953561.

Ylioppilastutkinnon koevalinnat. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Ylioppilastutkintolautakunta 14.12.2010. Saatavissa http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2010/12/ylioppilastutkinto.html?lang=fi&extra_locale=fi.

Opetussuunnitelmat ja strategiat

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf.

Eurooppalainen viitekehys. 2003. Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys. Helsinki: WSOY.

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012. Helsinki: Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2012:1. Saatavissa http://www.oph.fi/download/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf.

Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Helsinki: Opetusministeriön julkaisuja 2009:21. Saatavissa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm21.pdf?lang=fi.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Oppaita 56. Helsinki: Stakes. Saatavissa http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066.

Lait, asetukset, sopimukset ja mietinnöt

Perustuslakivaliokunnan mietintö (PeVM 1/2010 vp) Saatavissa http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpvm&${BASE}=utpvm&${THWIDS}=0.42/1335165222_176656&${TRIPPIFE}=PDF.pdf.

Suomen perustuslaki (731/1999) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731.

Kielilaki (423/2003) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423.

Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030424.

Valtioneuvoston asetus suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtionhallinnossa (481/2003) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030481.

Yhdenvertaisuuslaki (21/2004) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021.

Esitutkintalaki (449/1987) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870449.

Kirkkolaki (1054/1993) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054.

Lastensuojelulaki (417/2007) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417.

Postilaki (415/2011) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110415.

Sosiaalihuoltolaki (710/1982) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710.

Terveydenhuoltolaki (1326/2010) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326.

Pohjoismainen kielisopimus Saatavissa http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Pohjoismainenkielisopimus/Sopimusteksti.

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (1995) Saatavissa http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=67435.

Alueellisia kieliä ja vähemmistökieliä koskeva Eurooppalainen peruskirja (1992) Saatavissa http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=66823.

Perusopetuslaki (628/1998) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteita ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2001/20011435.

Lukiolaki (629/1998) http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980629.

Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta (955/2002) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020955.

Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630.

Valtioneuvoston päätös tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista ammatillisessa peruskoulutuksessa (213/1999) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990213.

Asetus ammatillisesta koulutuksesta (811/1998) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980811.

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980631.

Asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (812/1998) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980812.

Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista (352/2003) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030352.

Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista (794/2004) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040794.

Laki peruskoululain muuttamisesta (261/1991) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1991/19910261.

Yliopistolaki (558/2009) Saatavissa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558.

Ruotsin oppijan polku ja kielikoulutuksen jatkumo

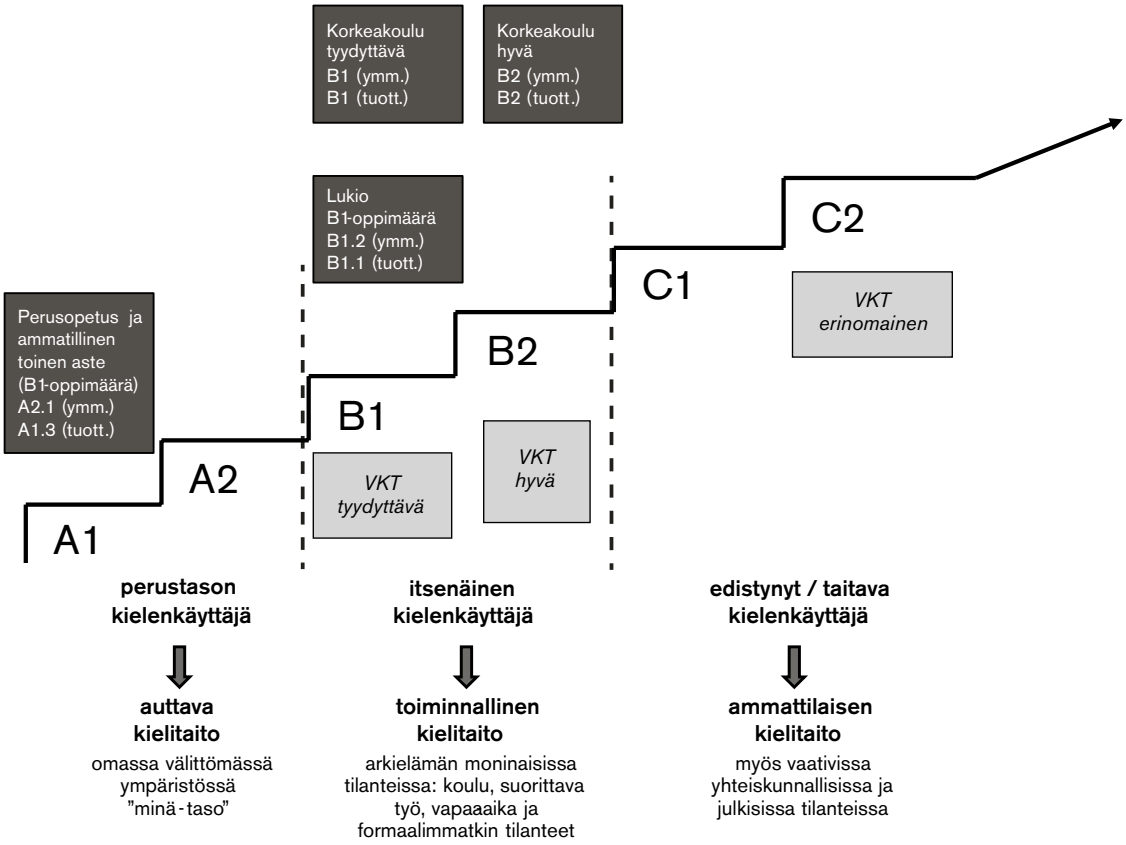

Perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisella toisella asteella B1-oppimäärän taitotaso on *hyvän osaamisen* kriteeri, mikä tarkoittaa sitä että kaikkien ei oleteta saavuttavan tätä taitotasoa.

Lähteet

Eurooppalainen viitekehys 2004

Kielitaidon tasojen kuvausasteikko http://oph.fi/info/ops

Valtionhallinnon kielitutkinnon perusteet

Elsinen & Juurakko-Paavola (2006)

Soveltaen: Aalto (2008)

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä -sarjassa vuonna 2012 ilmestyneet

1 Instituutista toimintakeskukseksi; Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin asemaa ja tehtäviä koskeva selvitys
2 Tekijänoikeustoimikunnan mietintö; Ratkaisuja digiajan haasteisiin
3 Ammatillisen lisäkoulutuksen työelämän kehittämis- ja palvelutoiminnan kehittämishankkeen loppuraportti
4 Puolustusvoimien liikenneopettajakoulutuksen kehittäminen
6 Tulevaisuuden perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako
7 Toimenpideohjelma saamen kielen elvyttämiseksi
8 Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun kerhotoiminnan laatukortteja valmistelevan työryhmän muistio

---

Julkaisut sähköisenä osoitteessa www.minedu.fi/OPM/Julkaisut

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-145-9 (PDF)
ISSN-L 1799-0327
ISSN 1799-0335 (PDF)